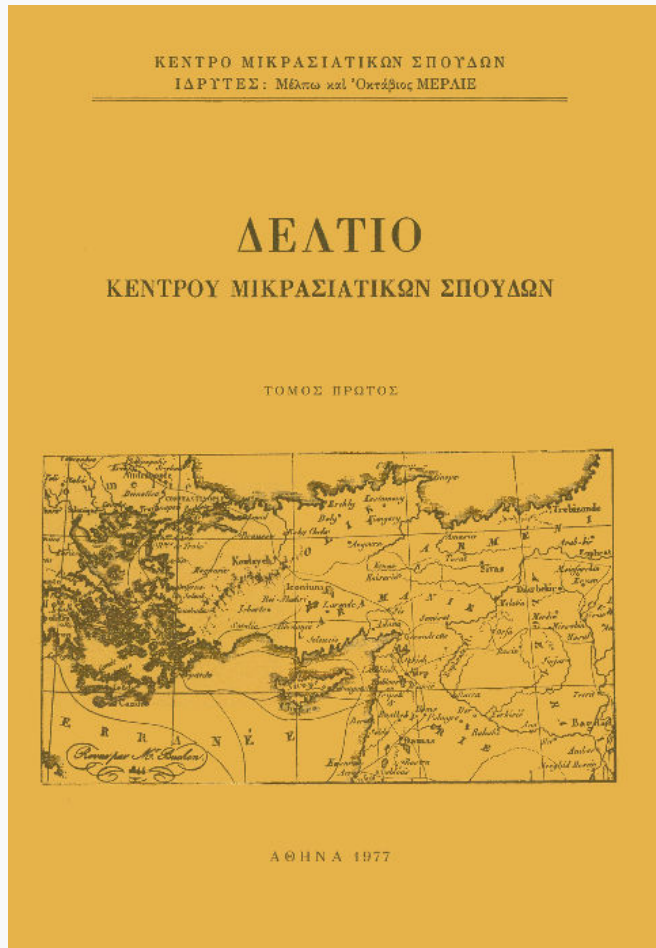

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 1 (1977)

Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας

Φ.Δ. Αποστολόπουλος

doi: [10.12681/deltiokms.177](https://doi.org/10.12681/deltiokms.177)

Copyright © 2015, Φ.Δ. Αποστολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αποστολόπουλος Φ. (1977). Τρία έγγραφα του κώδικα Ταβλουσούν της Καππαδοκίας: 1 Αυτοκρατορικό βεράτι και 2 επιστολές του Παΐσιου, μητροπολίτου Καισαρείας. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 1, 217–265.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.177>

ΤΡΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΚΩΔΙΚΑ ΤΑΒΛΟΥΣΟΥΝ ΤΗΣ ΚΑΠΠΑΔΟΚΙΑΣ :

1 ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΒΕΡΑΤΙ ΚΑΙ 2 ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ
ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

τοῦ Φ.Δ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΤΑΟΥ

Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἀπὸ τὸν Κώδικα τοῦ οἰκισμοῦ Ταβλουσούν¹ τῆς Καισάρειας (Καππαδοκίας), ποὺ ἀπόκειται στὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, (ἀριθ. 42), ἀποσποῦμε καὶ δημοσιεύουμε τρία ἔγγραφα· ἓνα «Ὑψηλὸν Βεράτιον» καὶ δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας «Ὑπερτίμου καὶ ἐξάρχου πάσης Ἀνατολῆς» Παΐσιου, ἀπευθυνόμενες στὸ ποίμνιο τῆς ἐπαρχίας του.

Τὸ Βεράτι εἶναι αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἐκδίδεται γιὰ νὰ ἐπικυρώσει καὶ ἀναγνωρίσει πράξεις ποὺ ἔγιναν σύμφωνα μὲ τοὺς καθιερωμένους νόμους. Ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχῃ σ' ἀντικατάσταση ἄλλου ποὺ πέθανε ἢ παραιτήθηκε, ὅπως καὶ ἡ ἐκλογὴ Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων, ἐπικυρωνόταν κι' ἀναγνωρίζονταν μὲ Βεράτι, ποὺ στὶς διατάξεις του καθορίζονταν μὲ λεπτομέρεια τὰ δικαιώματά τους καὶ τὰ προνόμιά τους. Τὸ πρῶτο τοῦ εἰδους εἶναι τοῦ Μωάμεθ Β'², ποὺ ἐπικύρωνε κι' ἀναγνώριζε τὴν ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου Γενναδίου ἢ Σχο-λαρίου, ὡς πρώτου Πατριάρχῃ τῆς Κων/πολης, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση, ἀλλὰ δὲν ἔχει διασωθεῖ, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα³. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ Βεράτι τοῦ Μωάμεθ Β' στάθηκε τὸ πρότυπο γιὰ τὴ σύνταξη τῶν ἄλλων, μὲ τίς ἀνάλογες, βέβαια, προσαρμογὲς στὶς κάθε φορὰ περιστάσεις.

Τὸ Βεράτι τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν, ποὺ δημοσιεύουμε πιὸ πέρα, δὲν εἶναι τὸ πρωτότυπο σὲ τούρκικη γλῶσσα καὶ ἀραβικὴ γραφῇ· ἓνα τέτοιο θὰ

1. Τὸ Ταβλουσούν βρίσκεται 8 χιλιόμε. Α. τῆς Καισάρειας.

2. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἰστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ, τ. Β' (2ο μέρος) Ἀθήναι, Ἐλευθερουδάκης 1932, σσ. 47 - 48.

3. Τὸ ἀρχαιότερο βεράτι ποὺ ἔχει διασωθεῖ σχετικὸ μὲ ἐπικύρωση καὶ ἀναγνώριση Πατριάρχῃ εἶναι τοῦ 1662· βλ. Α. Βακαλόπουλος, Ἰστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1964, σ. 142., ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία γιὰ τὰ Βεράτια.

πρέπει να βρίσκεται στα 'Αρχεία του Οίκου. Πατριαρχείου. 'Εμείς βρισκόμαστε μπροστά σε μια μετάφρασή του στην ελληνική γλώσσα (ἀρχαίζουσα), ἐργασία ὅπωςδήποτε τῆς Γραμματείας τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. 'Αντίτυπο, λοιπόν, μεταφρασμένο στὴν ἐλληνική, κοινοποιήθηκε καὶ στὴ Μητρόπολη Καισάρειας, γιὰ νὰ καταχωρηθεῖ, ἄγνωστο γιὰ τοιοῦτους λόγους, στὸ κώδικα ἐνὸς μικροῦ οἰκισμού μὲ ἀρκετὴ πάντως ἐπιμέλεια. Καταλαμβάνει 7 ἡμίκλαστες σελίδες (0,30 × 0,21), γραμμένες ἀπὸ ἔμπειρο χέρι καὶ μαῦρο μελάνι· στὸ κέντρο τῆς 1ης ἡμίκλαστης σελίδας ἔχει ἀναγραφεῖ καλλιγραφικά: «Βεράτια», σὰν νὰ ἀνοίγει ἓνα μέρος τοῦ κώδικα ποὺ θὰ καταχωροῦνταν καὶ ἄλλα. 'Αμέσως ὕστερα ἀναγράφεται: «Μετάφρασις τοῦ 'Υψηλοῦ /Βερατίου/ τοῦ χορηγηθέντος ὑπὸ χρονολογίαν 16 Μουχαρέμ 1302 (28 'Οκτωβ. 1884) τῇ Α.Θ.Π. 'Ιωακείμ τῷ Δ'». 'Ακολουθεῖ μιὰ παράγραφος 6 σειρῶν, στὶς ὁποῖες δίνεται μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου⁴.

'Η χρονολογία 16 Μουχαρέμ 1302 (28 'Οκτωβ. 1884) τοῦ ὑπότιτλου ἀντλεῖται ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ Βερατίου ὅπου ἔχει τοποθετηθεῖ καθαρὰ ἀπὸ τὴ σουλτανική ὑπηρεσία ποὺ τὸ σύνταξε. 'Ετσι δὲν ἔχουμε καμιά ἀμφιβολία γιὰ τὸ Σουλτάνο ποὺ τὸ ἐξέδωσε· εἶναι ὁ 'Αβδούλ-Χαμήτ⁵, ποὺ πρὶν ἀπὸ 8 μῶνις χρόνι εἶχε παραχωρήσει Σύνταγμα (1876), γιὰ νὰ ἀναστῇ τὴν ἰσχύ του ἀμέσως τὸν ἐπόμενον χρόνον (1877). Τὸ Σύνταγμα αὐτό, προὐδὸν ἐξωτερικῶν πιέσεων περισσότερο παρὰ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης τοῦ συνόλου ἢ ἐνὸς μεγάλου καὶ δυναμικοῦ μέρους τῆς τουρκικῆς κοινωνίας, πρόβλεπε μιὰ σειρά μεταρρυθμίσεις καὶ ἰδιαίτερα ἐπιχειροῦσε νὰ κατοχυρώσει τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν ὑπηκόων τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκεία, σὰ συνέχεια ἄλλων προηγούμενων προσπαθειῶν⁶. Κάποιες ἀνταύγειες, θαμπές καὶ δίχως καμιά κατοχύρωση, τοῦ τουρκικοῦ φιλελευθερισμοῦ τῶν περασμένων δεκαετιῶν τοῦ 19^{ου} αἰ. καθρεφτίζονται καὶ στὸ Βεράτι μας⁷.

4. 'Ο τίτλος «Βεράτια» καὶ ὁ ὑπότιτλος «Μετάφρασις (...) 'Ιωακείμ τῷ Δ'» ὁρεῖνται στὴν ἔμπνευση τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ ὅλου Βερατίου ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὸν ταυτίσουμε· ἡ παράγραφος ὅμως ποὺ περιγράφει τὸ πρωτότυπο τοῦ Σουλτάνου ἀνήκει στὸ μεταφραστὴ τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας.

5. 1876 - 1909. Γιὰ τὰ σημαντικὰ γεγονότα ποὺ συνέβησαν στὴν ἐποχὴ του καὶ ποὺ ἔχουν διεθνὴ ἀντίκτυπο βλ. Σ.Θ. Λάσκαρη, Διὰ π λ ω μ α τ ι κ ῆ 'Ι σ τ ο ρ ι α τ ῆς 'Ε λ λ ἄ δ ο ς, 'Αθῆναι 1947, σ. 145 κ.ἑ.

6. Τὸ 1856 ἐκδόθηκε τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ ποὺ παραχωροῦσε περισσότερα προνόμια στοὺς χριστιανούς, ὑπηκόους τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἡ καταλυτικὴ ὅμως κρίση ποὺ περνάει, τὸ Τουρκ. Κράτος βυθίζεται μέσα στὶς ἀδυσώπητες ἀντιφάσεις του, ποὺ θύματά τους εἶναι οἱ ἀλλοεθνεῖς πληθυσμοὶ του. Βλ. Γ. Κοντογιάννη, 'Η Τ ο υ ρ κ ι α κ αὶ οἱ Τ ο ὕ ρ κ ο ι, 'Αθῆναι 1974, σ. 190.

7. 'Η ἐπανερχόμενη ἀπαγόρευση νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ τουρκικὲς ἀρχὲς στὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας, τὸ δικαίωμα ἐπισκευῆς θρησκευτικῶν ἱδρυμάτων, ἡ ἀναγνώριση τῆς μαρτυρίας τῶν Χριστιανῶν στὰ δικαστήρια κλπ. ἀπὸ τοὺς

Τὸ κείμενο τοῦ Βερατιοῦ τοῦ κώδικα τοῦ Ταβλουσούν περιλαμβάνει ἓνα πρόλογο καὶ 38 διατάξεις. Στὸν πρόλογο ἀναφέρεται ἡ αἰτία τῆς ἐκδόσεώς του: ὁ Σουλτάνος Ἀβδούλ Χαμητ ἐπικυρώνει καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἐκλογὴ ὡς Πατριάρχῃ τοῦ Ἰωακείμ Δ' «ἀνδρὸς δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἱκανότητος καὶ εὐθύτητος» σ' ἀντικατάστασιν τοῦ Ἰωακείμ Γ⁸, ποὺ παραιτήθηκε. Οἱ διατάξεις, ἐξέλλου, καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ Πατριάρχῃ στὶς συνθήκες τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ ΙΘ' αἰ., δικαιώματα καὶ πρόνομια ὁρησκευτικά, διοικητικά, δικαστικά, καθὼς καὶ τὶς διακριτικὲς ἐξουσίες του πάνω σ' ὁλόκληρο τὸ ὁρθόδοξο χριστιανικὸ ἐκκλησιαστικὸ σύστημα καὶ τὸν ὁρθόδοξο χριστιανικὸ κόσμο.

Ἡ πρώτη στὴ σειρὰ διατάξιν ἀναφέρεται στὴν ἰσοβιότητα⁹ τοῦ Πατριάρχῃ· ὁ ὅρος ὅμως «ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελε συμβῆ προδοσία τις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὑψηλοῦ Μου Κράτους» ἀνατρέπει τὴ διατάξιν, γιατί ὁ ὅρισμός τῆς προδοσίας ἀνήκει στὴν αὐθαίρετη θέληση τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ἀξιωματῶν του. Ἀκολουθοῦν ἄλλες διατάξεις ποὺ κατοχυρώνουν τὰ ὁρησκευτικὰ δικαιώματα τοῦ Πατριαρχικοῦ ὁρόνου πάνω στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ διαχείριση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας, στὰ δικαστικὰ δικαιώματα καὶ ἰδιαίτερα ὅσα ἀφοροῦν τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κληρονομικὸ δίκαιο, καὶ τέλος στὴν ἀναγνώριση ν' ἀσκοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τῆς Αὐτοκρατορίας ἀνεμπόδιστα τὰ ὁρησκευτικὰ τους καθήκοντα καὶ στὴ ρητὴ ἀπαγόρευση τοῦ βίαιου προσηλυτισμοῦ στὸν Ἰσλαμισμό. Ὑπάρχει ἀκόμη διατάξιν ποὺ ἀπαγορεύει ὄχι μόνον τὴν ἀπόσπαση ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπλὴ ἀπόπειρα ἀπόσπασης τῶν περιοχῶν τοῦ Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδας¹⁰ ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ κλῆμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ

ἀναμφισβήτητα τὸ πνεῦμα τοῦ Φιλελευθερισμοῦ, ποὺ, φυσικὰ, στίς περισσότερες περιπτώσεις, ἔχουν θεωρητικὴ ἀξία.

8. Ὁ Ἰωακείμ Γ', εἶναι ἀπὸ τὶς ἐξέχουσες πατριαρχικὲς φυσιογνωμίες· πατριάρχευσε δυὸ φορές· τὴν πρώτην, 1878 - 1884, καὶ τὴν δευτέρην 1901 - 1912· Στὶς ἡμέρες του ἀνακηρύχθηκε αὐτοκέφαλος ἡ ἐκκλησία τῆς Σερβίας καὶ ἐνώθηκαν οἱ ἡγετοπόλεις Θεσσαλίας καὶ Ἄρτας στὴν Αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδας. Τὸ 1884 ἀναγκάστηκε νὰ παραιτηθεῖ ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς μεταξὺ Πατριαρχεῖου — Ὑψηλῆς Πύλης γιὰ τὰ πρόνομια. Ἀκριβῶς τὴν παραίτηση αὐτὴ καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπῆχεῖ τὸ Βεράτι μας. Στὴ δευτέρην πατριαρχεία του (1901 - 1912) ἐπέφερε μεταρρυθμίσεις στὴ λειτουργία τοῦ Πατριαρχεῖου. Ὁ ἀντικαταστάτης του Ἰωακείμ Δ' ἔμεινε Πατριάρχης ἀπὸ 1884 ὡς 1886.

9. Κατὰ τὸν Γ. Κοντογιάννη, ὁ.π., ἡ καθιέρωση τῆς ἀρχῆς τῆς ἰσοβιότητος τοῦ Πατριάρχῃ στὸ ὅρονο του ἐγινε μὲ τὸ Χάτι-Χουμαγιούμ τῆς 6 Φεβρ. 1856.

10. Οἱ περιοχὲς τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Ἀχρίδας βρίσκονται στὸ σερβικὸ χῶρο. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῶν περιοχῶν αὐτῶν παρουσιάζει ἀπὸ παλιὰ ἀρκετὲς μεταπτώσεις. Ὁ Στεφ. Δουσαν ἐπέβαλε τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἰπεκίου ὡς Πατριάρχῃ, ἀλλὰ ὁ οἶκός. Πατριάρχῃς Κων/πόλεως τὸν ἀφόρισε. Στὰ 1459 τὸ Πατριαρχεῖο τοῦ Ἰπεκίου καταργήθηκε καὶ οἱ σερβικὲς ἐπισκοπὲς ὑπῆχθησαν στὴν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Ἀχρίδας. Τὸ 1766 τὸ Πατριαρχεῖο Κων/πόλεως ἐπανέκτησε τὴν πνευματικὴ κυριαρχία πάνω στὴν Ἐκκλησία τῆς Ἀ-

Πατριαρχείου Κων/πολης. Δὲν ἀμφιβάλλουμε ὅτι ἡ διάταξη αὐτή, ποὺ ἐπαναλαμβάνεται, ἀπηχεῖ εἰσήγηση τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὕστερα ἀπὸ τὶς παρατηρούμενες χωριστικὲς τάσεις τῶν Ἐκκλησιῶν στὸ Βαλκανικὸ χῶρο, τάσεις ποὺ ἐξέφραζαν τὶς βαθύτερες ἐθνικὲς διαθέσεις τῶν λαῶν τοῦ χώρου αὐτοῦ¹¹.

Τὰ δυὸ ἄλλα ἔγγραφα, καταχωρημένα στὸν Κώδικα Ταβλουσούν, εἶναι, ὅπως ἔχουμε κι' ὅλας ἀναφέρει, δυὸ ἐγκύκλιες ἐπιστολὲς τοῦ Μητροπολίτη Καισαρείας Παΐσιου¹², ἀπευθυνόμενες στὸ ποίμνιο τῆς Ἐπαρχίας του. Εἶναι βέβαια γραμμένες στὰ Καραμανλίδικα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Μητροπολίτη κι' ἀντιγραφμένες στὸν κώδικα, ἄγνωστο ἀπὸ ποιο χέρι — πάντως πολὺ ἔμπειρο, ὅπως κι' ἐκεῖνο τοῦ Βερατιοῦ — στὰ Καραμανλίδικα. Ἡ δημοσίευσή τους ἐδῶ γίνεται σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση ποὺ ἔκανε ὁ μακαρίτης Γεώργιος Μαυροχαλυβίδης, δάσκαλος ἀπὸ τὴν Καππαδοκία καὶ πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Κέντρου. Ἡ δική μας παρέμβαση στὴ μετάφραση ἐκείνη συνίσταται στὴν καλύτερη γλωσσικὴ συμμόρφωσή της, χωρὶς νὰ παραβιάσουμε οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὸ νόημα, ὅπως τὸ εἶχε συλλάβει κι' εἶχε ἀποδώσει ὁ μεταφραστής του. Ἐκεῖνο ποὺ ἀνήκει σ' ἐμᾶς εἶναι ἡ παρουσίαση καὶ ὁ σχολιασμός τῶν δυὸ αὐτῶν ἐπιστολῶν.

Ἡ πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ Παΐσιου, μὲ τὴ σειρά ποὺ τὶς δημοσιεύουμε¹³, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες (recto-verso) ὁλόκληρες καὶ 1/4 τῆς 4ης σελίδας (verso) μὲ μελάνι μαῦρο. Ἡ χρονολογικὴ ἔνδειξη τῆς συγγραφῆς της καὶ τῆς ἀποστολῆς της, 27 Ἰανουαρίου 1839, ἔχει τεθεῖ στὸ τέλος τοῦ κειμένου. Ἡ ἐπιστολὴ κλείνει μὲ τὴν ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ δεῦτερη, μὲ μαῦρο ἐπίσης μελάνι καὶ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, εἶναι καταχωρημένη σὲ 3 σελίδες· ἡ ἀρχή

χρίδας — Ἰπεκίου καὶ τὴ διατήρησε ὡς τὸ 1918. Μετὰ τὸν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο τὸ ἀνεξάρτητο Πατριαρχεῖο τῆς Σερβίας, ποὺ δημιουργήθηκε τότε, συμπεριέλαβε καὶ τὶς περιοχές αὐτές.

11. Γιὰ τὴν ἐποχὴ, ἡ πνευματικὴ Κυριαρχία τοῦ Οἰκουμ. Πατριαρχείου δὲν ἐβλάπτε τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Τουρκ. Κράτους· ἀντίθετα τὰ ἐξυπηρετοῦσε.

12. Ὁ Μητροπολίτης Καισάρειας Παΐσιος (1832 - 1871) στάθηκε ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους ποὺ πέρασαν ἀπὸ τὴ Μητρόπολη αὐτὴ καὶ ποὺ διηύθυναν τὸν ἑλληνορθόδοξο πληθυσμὸ τῆς Ἐπαρχίας τῆς Καππαδοκίας. Ὁ ἴδιος εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Καππαδοκίας· γεννήθηκε στὰ Φάρασα στὰ 1778 καὶ μορφώθηκε στὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας ποὺ εἶχε τότε δρῶσι ὁ Γερμανός. Ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα στοιχεῖα τῆς ζωῆς καὶ τῆς δράσης ποὺ βρίσκονται συνοπτικὰ στὴ 2ῃ ἐπιστολῇ του ἄλλα στοιχεῖα μπορεῖ κανεὶς νὰ βρεῖ στοῦ: Α. Λεβίδη, Ἰστορία τῆς Καππαδοκίας, Ι. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ἀθήναι 1885, σ. 205 κ.ἐξ. — Ι. Καλφόνου, Ἡ Μονὴ Φλαβιανῶν 1898, μεταφ. Γ. Μαυροχαλυβίδη (δακτυλογραφημένη, στὸ Κ.Μ.Σ.) σ. 125 κ.ἐ. Στὶς σσ. 221 - 226 ὁ Καλφ. ἔχει καταχωρήσει τὸ Πατριαρχικὸ σιγγίλιο τοῦ διορισμοῦ του (σσ. 313 - 319 τῆς μεταφ.).

13. Ἡ δημοσίευσή γίνεται μὲ βάση τὴ χρονολογικὴ σειρά, ἐνῶ ἡ καταχώρησή τους στὸν κώδικα ἔχει γίνῃ ἀντίστροφα: προηγεῖται ἡ μεταγενέστερη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ παλαιότερη.

της είναι σὲ σελίδα verso καθὼς καὶ τὸ τέλος της, ποὺ ἀφήνει ἓνα μικρὸ κενό. Κλείνει μὲ τὴν χρονολογικὴ ἔνδειξιν 3 Σεπτεμβ. 1847 καὶ τὴν ὑπογραφή.

Στὴν πρώτη του ἐπιστολὴ ὁ Παῖσιος, μὲ βάσιν ἐντολὴ τοῦ Πατριαρχείου ὁπωσδήποτε, ποὺ καὶ τὸ τελευταῖο ἔχει δεχθεῖ ἀνάλογη ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, ἀσχολεῖται μὲ δυὸ θέματα: τὴν ἀνάγκη, πρῶτο, νὰ τηροῦν ὅλες οἱ ἐκκλησιαστικὲς ἐπιτροπὲς τῶν χωριῶν κ ὠ δ ι κ α, ἓνα βιβλίον δηλ. ὅπου θὰ καταχωροῦν τὶς γεννήσεις-βαπτίσεις καὶ θανάτους. Μὲ βάσιν αὐτό, ποὺ ἀντίγραφό του θὰ στέλνουν κάθε 1 Σεπτεμβρίου στὸ Μητροπολίτη κι' αὐτὸς στὸ Πατριαρχεῖο, θὰ μπορεῖ ἡ κρατικὴ ἐξουσία νὰ παρακολουθεῖ τὴν πληθυσμιακὴ κίνησιν τῶν ἀλλοθινῶν καὶ ἀλλοθρήσκων ὑπηκόων¹⁴. Ἡ παρακολούθησις τῆς δημογραφικῆς διακυμάνσεως ἔχει ἄμεση σχέσιν μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀσφάλειαν τοῦ κράτους. Ὁ Παῖσιος, εἶτε ἀπὸ προσωπικὴ του αἰσθησις γιὰ τὴ σημασίαν τοῦ γεγονότος εἶτε, ἀκόμη, ἀπὸ ὑπόδειξιν τοῦ ἰδίου τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ὑπεύθυνου ἀπέναντι τοῦ Σουλτάνου, ἐπικρίνει τὴν ἀμέλεια ποὺ ὡς τώρα ἔχει ἐπιδειχθεῖ στὸ κεφάλαιο αὐτό, καὶ συνιστᾷ μὲ ἐπιμονὴ καὶ αὐστηρότητα τὴν τήρησιν τέτοιων κωδίκων, ἀπειλώντας μὲ σοβαρὰς κυρώσεις τὶς ἐκκλησιαστικὰς ἐπιτροπὰς καὶ ἰδιαίτερα τοὺς ἱερεῖς σὲ περίπτωσιν ποὺ δὲν θὰ συμμορφωθοῦν. Καὶ γιὰ νὰ μὴν ἐπικαλεσθοῦν ἄγνοια καὶ ἀνικανότητα οἱ ἐπιτροπὰς, δίνει ἀναλυτικὰ ὁδηγίαις γιὰ τὸν τρόπο τήρησεως τῶν κωδίκων αὐτῶν. Στὸ σημεῖο αὐτὸ βρίσκει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ὑπογραμμίσῃ ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν βαπτιζομένων παιδιῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι «τουρκομάνικα» καὶ ἄλλα «βαρβαρικά», ἀλλὰ ὀνόματα «ἀγίων, προφητῶν, ἀγγέλων ποὺ τιμᾷ ἡ Ἐκκλησία μας»¹⁵.

Τὸ δεύτερο θέμα ποὺ πραγματεύεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Παϊσίου πρὸς τοὺς Καππαδόκες εἶναι τὸ σχετικὸ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες «παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν». Φαίνεται ὅτι ἔχουν σημειωθεῖ πολλὰ παραβιάσεις τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαίτερα σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἡλικίαν καὶ τὸ βαθμὸ συγγένειας ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας ἢ ἀπὸ βάπτισμα. Ἐχει ἐπίσης παραβιασθεῖ ἡ δικασίαν τῶν ἀρραβῶνων ποὺ εἶναι ὁ μισὸς γάμος. Ἀποτέλεσμα αὐτῶν τῶν παραβιάσεων, σημειώνει ὁ Παῖσιος, εἶναι νὰ διαπράττονται ἀσυγχώρητες ἀμαρτίαι καὶ οἱ γάμοι νὰ καταλήγουν σὲ οἰκογενειακὰς τραγωδίας.

14. Ἡ δημογραφικὴ παρακολούθησις τοῦ κόσμου τῆς αὐτοκρατορίας γίνεταν, ἀλλὰ μὲ πολὺ μεγάλη ἀπροθυμία. Στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, μὲ Σουλτάνο τὸν Ἀβδὺλ Μετζίτ, γίνονται προσπάθειαι μεταρρυθμίσεων (Χάτι-Σερίφ) γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμὸ τοῦ τουρκικοῦ κράτους (1839). Τίποτε φυσικὰ δὲν ἀποκλείει ὥστε ἡ ἐξόρμησις τοῦ κράτους γιὰ τὴν παρακολούθησιν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἰδιαίτερα τῶν ξένων μειονοτήτων ν' ἀπηχεῖ τὸ μεταρρυθμιστικὸ πνεῦμα τοῦ Ἀβδὺλ-Μετζίτ.

15. Ἡ ὑπόδειξις αὐτὴ τοῦ Παϊσίου καθρεφτίζει μιὰ πάγια γραμμὴ τῆς Ἐκκλησίας ὥσπσο σημειώνονται καὶ σοβαρὰ, κρίνεται, παρεκκλίσεις, ποὺ θέλει ἡ Ἐκκλησία νὰ τις σταματήσει καὶ οἱ παρεκκλίσεις δὲν ἀναφέρονται μόνον στὸ ὅτι δίνονται ὀνόματα «τούρκικα ἢ βαρβαρικά» ἀλλὰ καὶ ἀρχαῖα ἑλληνικά—εἰδωλολατρικά.

Ἡ δεύτερη ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, γραμμένη 8 χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴν πρώτη, εἶναι ἐντελῶς ἄλλου χαρακτήρα. Αὐτὴ γράφτηκε ἐνὸς τῆς ἀναχώρησής του¹⁶ στὴν Πόλη, ὅπου τὸν καλοῦσε ὁ Πατριάρχης ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν ἀποχωρισμό, ποὺ οὐσιαστικὰ δὲν τὸν ἤθελε, ὁ Παῖσιος δείχνει τοὺς βαθύτατους συναισθηματικούς του δεσμούς με τοὺς πατριώτες του Καππαδόκες ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὸ ποίμνιό του. Μιλᾷ γιὰ τὴν ἴδια του τὴ ζωὴ καὶ ἀναφέρει πρόσωπα ποὺ τοῦ στάθηκαν· καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ δάσκαλό του, τὸ Γερμανό, τὸ «φῶς τῆς Ἀνατολῆς» ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ, στὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας¹⁷. Πέρα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, φίλους καὶ συνεργάτες στὴν προσπάθειά του νὰ ἐξυψώσει τὴν ὕλική καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῶν ἐλληνορθόδοξων τῆς Καππαδοκίας, ὁ Παῖσιος ἐντυπωσιάζει στὴν ἐπιστολὴ του αὐτὴ με τὸν πλοῦτο τῆς ἐσωτερικῆς του εὐαισθησίας. Τὸ ταξίδι του, σὲ μιὰ προχωρημένη κάπως ἡλικία (εἶναι 69 χρόνων ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος) δὲν εἶναι εὐκόλο· πειθαρχώντας ὅμως στὴν ἐντολὴ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας προετοιμάσθηκε γιὰ τὰ πάντα, ἀκόμη καὶ γιὰ τὸ ἐνδεχόμενο νὰ μὴν ξαναγυρίσει· γι' αὐτὸ κι' ὁ ἀποχαριτιστῆρος χαραχτήρας τῆς ἐπιστολῆς. Δίνει συγχώρεση σ' ὅσους τὸν δυσάρεστησαν καὶ τὸν ἐτίκραναν με τὴ συμπεριφορὰ τους, ποὺ ὀφειλόταν στὴν ἄγνοια, ἐνῶ ζητάει ἀπ' ὅσους ὁ ἴδιος δυσάρεστησε στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του νὰ τὸν συχωρέσουν. Θὰ ἤθελε, σημειώνει σὲ ἕνα μέρος τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ ἐρχόταν στὶς ἐκκλησίες ὄλων τῶν χωριῶν καὶ τελώνοντας ἐκεῖ τὴ θεία λειτουργία νὰ τοὺς ἀποχαριτεῖ — «κατὰ κόσμον καὶ πνεῦμα»· ἀλλὰ ὁ χρόνος δὲν τοῦ τὸ ἐπέτρεπε.

Γιὰ τὸν Παῖσιο, ποὺ γιὰ τὴ δράση του θὰ ἄξιζε ιδιαίτερη μελέτη, πάντως, γιὰ τώρα, σημειώνουμε πὼς ἡ μακρόχρονη ζωὴ του (πέθανε στὰ 1871, σὲ ἡλικία 93 χρόνων) ἦταν ἀφιερωμένη στὴν ὀρθόδοξη πίστη καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ ἄλλου. Δὲν εἶναι ὁ ἱερομόναχος ποὺ ἀποσύρεται ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια γιὰ νὰ σώσει, ἀπὸ κάποιαν ἀλλόκοτη φιλαυτία, τὴν ψυχὴ του· εἶναι ὁ ἡγούμενος — πρό-

16. Τὸ ταξίδι αὐτὸ τοῦ Παΐσιου στὴν Πόλη δὲν εἶναι τὸ πρῶτο· εἶναι τὸ 4ο. Τὰ δύο πρῶτα (1807 καὶ 1811) τὰ ἔκανε ὡς ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου τοῦ Ζουζινιτερε γιὰ νὰ φροντίσει γιὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς Σχολῆς ποὺ ἐκεῖ εἶχε ἱδρῦσει· οἱ ἐπαφές του ὑπῆρξαν τότε σημαντικὲς καὶ ἡ ἐπιτυχία του ἀπόλυτη. Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ τὴν Καππαδοκία ἐπισκέφτηκε ἐκεῖνὴ τὴν ἐποχὴ κι' ἄλλες περιοχὲς τῆς Μ. Ἀσίας, ἰδιαίτερα τὴ Σμύρνη, Κυθωνίες, ὅπου γνώρισε καὶ συνδέθηκε φιλικὰ με τοὺς Κούμα, Οἰκονόμου, Βενιαμὶν Λέσβιο κ.ἄ. ἐξέχουσες πνευματικὲς ἐλληνικὲς προσωπικότητες. Τὸ 3ο ταξίδι ἦταν στὰ 1832, ὅπου χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισάρειας. Βλ. Ι. Κάλφογλου, Μονὴ Φλαβιανῶν, σσ. 221 κ.ἑ. (σσ. μεταφ. 313 κ.ἑ.).

17. Ὁ Γερμανὸς κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρέττα «τὴν κατ' Ἰσὸν»· ἀφοῦ ἀγωνίστηκε, ὅσο καλεῖται ἄλλος, γιὰ τὴ μόρφωσή του, κατέληξε στὴν Καισάρεια, ὅπου ἔδρασε τὴ Σχολὴ τὸ 1792. Μετὰ τὸ Γερμανὸ καὶ τὴ Σχολὴ του ξεκινᾷ, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, ἡ πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Καππαδοκίας. Τὸ 1795 συγκαταλέχτηκε ἀνάμεσα στοὺς μαθητὲς ὁ 17χρονος Παῖσιος (τότε Πέτρος), ποὺ ἀναδείχτηκε ὁ πρωτόσχολός του.

τυπο του μοναχικού βίου — που συνδυάζει την ατομική τελείωση σύμφωνα με το πνεύμα του Χριστιανισμού και τη δράση ανάμεσα στους Χριστιανούς που ή κοσμική τους φύση έχει περισσότερη ανάγκη υλικής και ήθικης βοήθειας. Ο τελευταίος αυτός ρόλος απαιτεί ικανότητες οργανωτή αλλά και πνευματικού άντρα μεγάλης έμβειρας¹⁸ και στάθηκε ο Παΐσιος μέσα στα πλαίσια της έπαρχίας του ο οργανωτής-πολιτικός αλλά και ο πνευματικός οδηγός κι άναγεννητής της έπαρχίας του, συνεχίζοντας το έργο του δασκάλου του, του άξιου Γερμανού. Ο Α. Λεβίδης, που έζησε από κοντά την προσωπικότητα του «Υπερτίμου και εξάρχου πάσης Άνατολής», του μητροπολίτη Καισάρειας Παΐσιου, δίνει την παρακάτω περιγραφή: «Ήν δέ ο αοίδιμος (...) εν τοις ιεροκήρυξιν ιεροκήρυξ, εν τοις μονάζουσιν μοναστής έντελέστατος, (...) λόγιος έν τοις λογίοις, πολιτικός έμβριθής έν τοις πολιτικοίς και πολύπειρος, ύπομνετικός έν ταίς θλίψεσι, πολύτροπος έν τοις δεινοίς, άδιαφορών περί των κατηγορούντων αυτού, έν τοις έπαίνοις μη έπαίρόμενος, ζηλωτής των πατρών, άγρυπνος έργάτης των θείων, συνεβούλευε, ήλεγχεν, παρεκάλει τά πνευματικά αυτού τέκνα· διά της πολυπειρίας αυτού μεγάλως συνέτεινε και εις τά κοινά του Έθνους και της Έκκλησίας συμφέροντα, συνωμίλει μετά των προκρίτων του Έθνους, είχεν άλληλογραφίαν μετά ύποκειμένων ύψηλής κοινωνικής θέσεως, έτίμα τους λογίους και άντήλλαττε γνώμην μετ' αυτών περί των σχολείων της έπαρχίας»¹⁹.

18. Ο Παΐσιος είχε συνειδητοποιήσει τη στενή σχέση του Έλληνισμού με το Χριστιανισμό. Ήξερε ότι ο όρθόδοξος Χριστιανικός Λόγος βρίσκεται διατυπωμένος στην ελληνική γλώσσα, ενώ ή τουρκική είναι φτωχή για νά εκφράσει τις ύψηλές του ιδέες. Κάτω από τη συνείδηση αυτή ίδρυσε τη Σχολή του Άγ. Ίωαν. του Προδρόμου στο μοναστήρι του Ζιντζίντερε στα 1804 για νά λειτουργήσει έτσι ή άλλοιώς ως τά τελευταία χρόνια, με μοναδική έξαιρεση στα χρόνια 1821 - 1826, εξαιτίας της ελληνικής επανάστασης. Άλλά ο Παΐσιος ταυτόχρονα είχε βαθύτατη την αίσθηση της πραγματικότητας ή εκμάθηση της ελληνικής δέν μπορούσε νά πραγματοποιηθεί ούτε σύντομα ούτε από τó σύνολο των όρθόδοξων της Καππαδοκίας. Τό γεγονός αυτό τόν ώθησε νά ενισχύει κάθε προσπάθεια μετάφρασης των ιερών ή άλλων βοηθητικών της Πίστης βιβλίων στα Καραμανλικά, ή μητρική γλώσσα των ανθρώπων της Καππαδοκίας. Έτσι ενίσχυσε τó διδάσκαλο Θ ε ε κ τ ι σ τ ο νά μεταφράσει τó «Κυριακοδρόμιον» του Νικηφ. Θεοτόκη στα Καραμανλικά, και νά εκδοθεί από τó Πατριαρχείο στα 1817 (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, Karamanlidika, I, 1584 - 1850, Athens 1958, σσ. 180 - 181). Στο μεταφρασμένο «Κυριακοδρόμιον» ο Παΐσιος έκανε τόν πρόλογο. Ο Παΐσιος ακόμη μετέφρασε στα Καραμανλικά και προλόγισε: Τό «Βιβλίου Ψυχοφελέστατον» του Νικοδήμου του Άγιορείτου, Κων/πολη, Άδελ. Ίγνατιάδης 1835, (βλ. S. Salaville — E. Dalleggio, ό.π. σσ. 214 - 215)· τη «Διδασκαλία της Όρθόδοξης Πίστης» του Μητροπολίτη Μόσχας Πλάτωνος Λέβιν, (Κων/πολη, τυπ. Παναγίου Τάφου 1839)· τó βιβλίο αυτό είχε μεταφράσει στα ελληνικά από τά Γερμανικά ο Άδ. Κοραής (Λειψία 1782) και από τά Γαλλικά στα ελληνικά ο Γ. Βεντότης (Βιέννη 1782).

19. Α. Λεβίδης, Ίστορία της Καππαδοκίας, I, Έκκλησιαστική Ίστορία, Αθήνα 1885, σ. 214 - 215 Ο Ι. Κάλφογλου, ό.π., σσ. 468 κ.έξ. περιγράφει τη συγκίνηση του Καππα-

Β' ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. ΤΟ ΒΕΡΑΤΙ (28' Οκτ. 1884)

Ἐπὶ κεφαλῇς κοσμεῖται διὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μονογράμματος, ἦτοι τοῦ τουργᾶ, τοῦ περιέχοντος, τὸ ὄνομα τῆς Α. Α. Μ. καὶ πρὸς τὰ δεξιὰ διὰ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ αὐτογράφου Χάττι-Χουμαγιούμ, διορίζοντος ἐνέργειαν συν-
φωδὰ ταῖς διατάξεις τοῦ αὐτ. Βεράτιου²⁰.

«Τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως κὺρ Ἰωακείμ²¹ παραιτηθέντος, ἡ Σύνοδος τῶν Μητροπολιτῶν καὶ οἱ Πρόκριτοι τοῦ γένους ἐπὶ τῇ Αὐτοκρατ. διατάγμα-
τί Μου περὶ ἐκλογῆς ἀντικαταστάτου καταλλήλου, συνελθόντες ἐν τῷ Πατριαρ-
χείῳ συνωδὰ τῷ περὶ ἐκλογῆς κανονισμῷ καὶ ἐκλέξαντες τὸν φέροντα τὸ πα-
ρὸν Αὐτοκρατορικὸν μου Βεράτιον κὺρ Ἰωακείμ²², τέως Μητροπολίτην Δέρ-
κων, ἄνδρα δεδοκιμασμένης συνέσεως, ἱκανότητος καὶ εὐθύτητος καὶ κεκοσμη-
μένον διὰ τοῦ Ὑψηλοῦ παρασίμου τοῦ Μετζητιέ Α' τάξεως, ἐξητήσατο διὰ
κοινῆς ἀναφορᾶς τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ.

Ἐπειδὴ δὲ καθυποβληθέντος μοι τοῦ πράγματος, ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα
συνωδὰ τῷ περὶ τούτου Αὐτοκρατορικῷ Διατάγματί Μου, διὰ ταῦτα κατ'
αἴτησιν τοῦ διαλειφθέντος Πατριάρχου ἔδωκα αὐτῷ τὸ παρὸν Αὐτοκρατορι-
κὸν μου Βεράτιον, περιέχον τὰς κατωτέρω ἐκτιθεμένας διατάξεις καὶ ἐπι κε-
κοσμένον διὰ τοῦ βασιλικοῦ Αὐτογράφου Μου καὶ διατάσσω:

Ὁ ρηθείς Πατριάρχης νὰ μὴ παύηται ἐφ' ὅρου ζωῆς, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε πρά-
ξει τι ἀπᾶν εἰς τοὺς θρησκευτικούς κανόνας τοῦ λαοῦ, οὕτως πατριαρχεῖν,
ἐνὸς παρὰ τοὺς κειμένους νόμους δὲν ἤθελεν ἐξασκήσει καταπίσειν καὶ τυ-
ραννίαν, ἐν ὅσῳ δὲν ἤθελε συμβῇ προδοσία τις αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ὑψηλοῦ μου
Κράτους καὶ ἐνὸς αὐτοῦ δὲν ἤθελε παραιτηθῇ. Ὅταν δεῇσῃ ἡ παῦσις
αὐτοῦ ἔνεκεν ἐνὸς τῶν προμνημονευθέντων λόγων, ἐνεργεσθῶσαν τὰ δέοντα
κατὰ τὰς διατάξεις καὶ τοὺς ὅρους τοῦ Κανονισμοῦ.

Ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ ἐποθέσεις τῶν ἐν τῇ θεοφορνήτῳ Αὐτοκρατορίᾳ
Μου ρωμαίων ὑπηκόων τῆς βασιλείας Μου ὡς καὶ ἡ διαχείρισις καὶ αἱ λοιπαὶ
ἐποθέσεις τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν θεωρεῖσθωσαν καὶ διεξαγέσθωσαν συνωδὰ
τῷ νέῳ Κανονισμῷ.

Ἐπειδὴ τὸ ἐνδημεῖν τοὺς Μητροπολίτας ἐν τῇ βασιλευσῇ καὶ ἀποδημεῖν

δοκικοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Μητροπολίτη Παΐσιου καὶ ἀναφέρει τὴν ἐκτίμησιν, ὅχι
μόνο τῶν χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ τῶν τούρκων ἀξιωματούχων στὸ πρόσωπό του. Οἱ ἐφη-
μερίδες τῆς ἐποχῆς, σημειώνει, τοῦ ἔδωσαν τὸν τίτλον «Μέγας Παῖσιος» (σ. 468ε).

20. Πρόκειται γιὰ μιὰ σύντομη περιγραφή τοῦ πρωτοτύπου Βεράτιου τοῦ Σουλτάνου Ἀβ-
δουλ-Χαμῆτ, καμωμένη ἀπὸ τὸ μεταφραστὴ τῆς Πατριαρχικῆς Γραμματείας. Ὑστερα ἀκο-
λουθεῖ τὸ κείμενον τοῦ μεταφρασμένου Βεράτιου.

21. Εἶναι ὁ Ἰωακείμ Γ' βλ. εἰσαγ. σ. 221 σημ. 8.

22. Ὁ Ἰωακείμ Δ', ὁ.π.

εἴθισται ἀνέκαθεν ἵνα γίνηται τῇ ἀδείᾳ καὶ γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω τὸ παρὰπαν ἐπέμβασις ἢ ἀντίστασις ὡς πρὸς τοῦτο.

Μηδεὶς ἐνοχλεῖται εἴτε τὸν ρηθέντα Πατριάρχην εἴτε τοὺς Μητροπολίτας καὶ τοὺς λοιποὺς ἱερεῖς ἐπεμβαίνων, παρὰ τὸν ἱερὸν νόμον καὶ ἀδίκως, εἰς τὴν ἐλευθέραν τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν ἐξάσκησιν ἐν ταῖς κατοικίαις αὐτῶν, ὡς καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παρομαρτούσας πράξεις αὐτῶν.

Αἱ ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν ἐκκλησίαι καὶ μοναὶ μὴ παραβιάζεσθωσαν καὶ μὴ ὑποβαλλέσθωσαν εἰς πρόστιμον ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων ἄνευ ἱεροῦ ὁρισμοῦ ἐπὶ λόγῳ διατάγματος (Βουγιουρουλιτῇ) καὶ ἐρεῦνης (τεφτίς) καὶ ἔστωσαν ὑπὸ τὴν κατοχὴν αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχαίας διατάξεις.

Οἱ Μητροπολίται, οἱ Ἀρχιεπίσκοποι, οἱ Ἐπίσκοποι, οἱ Ἑγούμενοι, οἱ Ἱερεῖς, καλόγηροι, αἱ καλογραῖαι, καὶ ὅλοι οἱ λοιποὶ ρωμαῖοι ὑπήκοοι Μον, μικροὶ μεγάλοι, οἱ εὐρισκόμενοι ἐν Κων)πόλει καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῆς, ἐν Καισαρείᾳ κλπ. οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ἰπεκίου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως προσαρτηθεῖσιν, ἦτοι ἐν Ἰπεκίῳ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ἐν Δουβνίτῃ, ἐν Ραζλίκ, Ἀχτιμάν κλπ., ἐπίσης οἱ εὐρισκόμενοι ἐν τοῖς τόποις τοῖς ἄλλοτε μὲν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου διατελοῦσιν, ἐσχάτως δὲ προσαρτηθεῖσιν ὁμοίως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως, ἦτοι οἱ ἐν Ἀρχαίῳ²³ καὶ τῇ περιφερείᾳ αὐτῶν, οἱ ἐν Πελαγονίᾳ, Περλεπέ, Βελισσοῖς κλπ. ἀναγνωρίζοντες τὸν εἰρημένον κ. Ἰωακείμ Πατριάρχην αὐτῶν, ἀναφερέσθωσαν, ὡς ἀνέκαθεν, πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις αὐτῶν τὰς ἀναγομένας τῇ πατριαρχικῇ αὐτοῦ δικαιοδοσίᾳ, πειθέσθωσαν δὲ καὶ ὑποτασσέσθωσαν αὐτῷ κατὰ τὰς διακελεύσεις τῆς θρησκείας αὐτῶν μὴ ἀθετοῦντες τοὺς εὐθεῖς λόγους αὐτοῦ.

Μηδεὶς ἄνευ ἱεροῦ ὁρισμοῦ ἀφαιρέτω ἀπ' αὐτῶν τὰς ἐν τῷ θεοσυντηρήτῳ Κράτει Μον ἀνέκαθεν ὑπὸ τὴν κυριότητα αὐτῶν ἐκκλησίας καὶ μονὰς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνειτω καὶ παρενοχλεῖτω εἰς τὴν δι' Ὑψηλῆς Μον ἀδείας ἐπισκευὴν αὐτῶν κατὰ τὸ ἀρχικὸν σχέδιον.

Μηδενὶ χορηγείσθω μητρόπολις, ἀρχιεπισκοπὴ καὶ ἐπισκοπὴ, ἄνευ ἐνφραγίστου αἰτήσεως τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου τῶν Μητροπολιτῶν, μήτε ἐκ τῶν ξένων τις ἀντιποιεῖσθω ταύτης δι' οἰονδήποτε τρόπον.

Μηδεὶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν νομίμων αὐτοῦ Ἐπιτρόπων ἀναμειγνέσθω εἰς τὰς συμφώνως τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν ἐθίμοις συζεύξεις καὶ διαζεύξεις τῶν ρωμαίων.

23. Σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν τῶν περιοχῶν Ἰπεκίου καὶ Ἀρχαίδος βλ. εἰσαγωγὴ σ. 221 σημ. 10.

Μηδεις ἐπεμβαίνετω, ὅταν ὁ Πατριάρχης ἐπιβάλῃ τὴν ἀπαιτουμένην κατὰ τοὺς θρησκευτικὸν αὐτῶν νόμους ποιῇν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, τοὺς ἄνευ ἀδείας αὐτοῦ τελέσαντας παράνομα συνοικέσια.

Τὰς μεταξὺ χριστιανῶν περὶ συζεύξεως καὶ διαζεύξεως καὶ ἄλλης θρησκευτικῆς ὑποθέσεως διαφορὰς θεωρεῖται ὁ Πατριάρχης ἢ οἱ ὑπ' αὐτοῦ δι' Ὑψηλοῦ Μου βερατίου διοριζόμενοι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίτροποι²⁴ αὐτῶν· μηδεις δὲ τῶν καθήδων, τῶν ναϊπήδων ἢ καὶ ἄλλοι, παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, ἐπεμβαίνετω καὶ παρενοχλείτω καὶ ὑποβαλλέτω εἰς πρόστιμον, ὅταν πρὸς ἐξακριβώσιν τοῦ πράγματος ἐπιβάλλωσιν ὄρκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεύωσι δι' ἀφορισμοῦ.

Οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν καὶ τῶν Ἐπιτρόπων αὐτῶν ἱερεῖς ἄνευ τῆς ἀδείας αὐτῶν μὴ τελεῖτωσαν παρανόμους γάμους.

Ἐπειδὴ ἀπάδει τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν κανόνι τὸ διαζευγνύει γυναικα, τὸ λαμβάνειν καὶ δευτέραν ἔχοντα μίαν, τὸ τετράκις συζεύγνυσθαι, καθότι τρις μόνον ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ θάνατον τῆς γυναικός, καὶ τὸ συζῆν παρανόμως μετὰ γυναικός, μὴ διδόνθω ἄδεια τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ παιδενέσθωσαν καὶ σωφρονιζέσθωσαν.

Ἐπειδὴ ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν τὸ ἐκκλησιάζεσθαι τοὺς παραβάτας τῶν θρησκευτικῶν αὐτῶν κανόνων, ἐν περιπτώσει θανάτου ἐνὸς τῶν τοιούτων, μηδεις τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, καθήδων, ναϊπήδων καὶ λοιπῶν ὑπαλλήλων ἢ ἰσχυρὸς παραβιάζεται τοὺς ἱερεῖς λέγων: «ἐνταφιάσατε αὐτόν».

Πᾶν ὅτι Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι, Ἐπίσκοποι, Κληρικοί, Καλόγηροι, Καλογραῖαι καὶ λοιποὶ, ἀποθνήσκοντες, ἤθελον διαθέσει κατὰ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν εἰς ἐκκλησίας, πτωχοὺς, πατριάρχας, μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους αὐτῶν, ἢ διαθήκῃ αὐτῶν ἔσται ἐκτελεστή καὶ ἔγκυρος· λαμβανέσθω δὲ ὑπ' ὅφει διὰ τοῦ σερῆ ἢ μαρτυρίας τῶν ὁμοεθνῶν αὐτῶν μαρτύρων συνωδὰ τῇ θρησκευτικῇ αὐτῶν τάξει.

Ἐάν τις ζῶν διαθέσῃ τι ὑπὲρ Πατριάρχου, Μητροπολίτου, Ἀρχιεπισκόπου, Ἐπισκόπου, πτωχῶν, ἐκκλησίας, σχολῆς καὶ νοσοκομείου αὐτῶν καὶ ἀκολουθῶς ἀποθάνῃ, τὸ διατεθὲν λαμβανέσθω παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερῆ.

Ἐπίσης λαμβανέσθωσαν παρὰ τῶν κληρονόμων τὰ τέλη ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, τὰ λεγόμενα «παρρησία καὶ πρόθεσις».

Ὅταν τις διαθέσῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας αὐτοῦ εἰς ἐκκλησίας καὶ μονάς, πατριάρχην καὶ μητροπολίτην, ἀρχιεπισκόπους, ἐπισκόπους σχολὰς καὶ νοσοκομεία, λαμβανέσθω τοῦτο παρὰ τῶν κληρονόμων αὐτοῦ τῇ ἀδείᾳ τοῦ σερῆ.

Μηδεις ἐπεμβαίνετω, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος παιδεύωσιν ἕνεκα

24. Στὸ κείμενο «ἐπίσκοποι»· πρόκειται ὅπωςδήποτε γιὰ λάθος τοῦ ἀντιγραφέα.

θηρσκευτικού παραπτώματος μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, ἡγούμενον, ἱερέα, καλογραΐαν καὶ ἄλλον κληρικὸν ἐκ τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου διατελούντων.

Προκειμένον περὶ διορισμοῦ Ἱερῶν εἰς ἀντικατάστασιν ἐτέρων παυθέντων διὰ θηρσκευτικῶς λόγους μηδεὶς ἔξωθεν γινέσθω ἐμπόδιον ἢ κώλυμα.

Ὅταν ὁ Πατριάρχης τῇ γνώμῃ τῆς Συνόδου παύσῃ ἢ διορίσῃ μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον, ἐπίσκοπον, καλόγηρον καὶ ἡγούμενον, ὅστις ἔπρεπε νὰ πανθῇ ἢ διορισθῇ, ἢ ὅταν τῇ γνώμῃ καὶ ἐκλογῇ τῆς Συνόδου ὑποβληθῇ τῇ ἔδρᾳ Μον ἀναφορὰ σεσημασμένη τῇ τοῦ πατριαρχείου σφραγίδι περὶ διορισμοῦ μητροπολίτου, ἀρχιεπισκόπου καὶ ἐπισκόπου, κεκτημένον κατὰ τὸ θρήσκευμα αὐτῶν προσόντα, ὅπως διαδεχθῇ τινα ἀποθανόντα, χορηγείσθω τὸ ὑψηλὸν Μον Βεράτιον περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων καὶ ἐπισκόπων καὶ συνῶδὰ τοῦτῃ ἱερὸς ὄρισμός Μον, ὅπως καθέξωσι τὴν θέσιν ταύτην, καὶ μηδεὶς ἄλλος παραβιάζέτω διὰ μεσιτείας καὶ παρακλήσεως λέγων: «ποίησον αὐτὸν τὸν καλόγηρον μητροπολίτην, ἀρχιεπίσκοπον) ἢ ἐπίσκοπον».

Ὅταν πασάδες, καθῆδες καὶ ναῖπηδες καταγγείλωσι τινα τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχου Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων καὶ ζητήσωσι τὴν παῖσιν καὶ ἐξορίαν αὐτῶν, ἢ καταμήνυσιν αὐτῶν μὴ λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει, ἐνόσφ ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν δὲν βεβαιώσωσι τὸ πρᾶγμα. Καὶ Ὑψηλὸν δὲ Φιρμάνιον ἐὰν ἤθελεν ὅπωςδῆποτε ἐκδοθῇ, τοῦτο εἴτε παλαιὰν χρονολογίαν φέρει εἴτε νέαν, μὴ ἐχέτω κύρος, ἐὰν ὁ Πατριάρχης καὶ ἡ Σύνοδος δὲν ὑποβάλωσιν ἐνσφράγιστον ἀναφορὰν (Ἄρξι). Ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι ἤθελε παρουσιασθῇ ἀναφορὰ περὶ ἀποσπάσεως τῶν ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου Κων)πόλεως διατελούντων πατριαρχείων Ἰπεκίου καὶ Ἀχρίδος ἢ μιᾶς τῶν μητροπόλεων καὶ παραδόσεως αὐτῶν ἐτέρῳ, ἢ τοιαύτῃ ἀναφορὰ μὴ λαμβανέσθω ποσῶς ὑπ' ὄψει.

Ἐπειδὴ ἡ τάξις αὕτῃ ἐθεσπίσθη δι' ὑψηλοῦ φιρμανίου, φέροντος τὸ αὐτοκρατορικὸν μὺν χατίριον καὶ κατεχωρίσθη (sic) ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ, μὴ ἐπιτρέπéσθω μηδενὶ ἢ ἀθέτησις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τούτου χατίριον.

Οἰαδήποτε ἀστική δίκη τοῦ Πατριαρχου, τῶν Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων, Ἐπισκόπων, Ἐπιτρόπων καὶ ἀνθρώπων αὐτῶν μηδαμῶς ἀλλαχοῦ ἐκτὸς τῆς πρωτευούσης Μον λαμβανέσθω ὑπ' ὄψει.

Μηδεὶς ρωμαῖος ἐξαναγκασέσθω ὅπως ἐξομώσῃ ἄκων· ἐὰν δὲ ὑπάρχῃ τις ἐπιθυμῶν πράγματι τὸν Ἰσλαμισμόν, ἐνεργείσθωσαν τὰ δέοντα κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τάξιν.

Χορηγείσθω τῷ Πατριάρχῃ ἢ κατὰ νόμον πατριαρχικῇ ἐπιχορήγησις· πρὸς εἰσπραξίν δὲ τόσον τῆς ἐπιχορηγήσεως ταύτης, ὅσον καὶ τοῦ ὠρισμένου φόρου, ὃν ὁ ἀποτίσωσιν οἱ ἐν τῇ θεοφρονεήτῳ ἐπικρατεία Μον ρωμαῖοι διὰ τὰς ἄλλας ἐθνικὰς διαπάνας, παρεχέσθω ἐκ μέρους τοῦ Ὑψηλοῦ Κράτους Μον ἢ δέοντα συνδρομή.

“Όταν οί ἄνθρωποι τοῦ Πατριαρχείου μεταφέρωσι τὸ προῖον τῶν ἀμπέλων τοῦ πατριάρχου ἢ τὰ λόγῳ ἐλέους διδόμενα, γλεῦκος, βούτυρον, μέλι καὶ λοιπὰ μὴ παρενοχλείσθωσαν ὑπὸ τῶν τελωνῶν, τῶν ἀνθρώπων ἢ καὶ ἄλλων.

Ἐπειδὴ κατὰ τὸν προλαβόντως δι’ αὐτοκρατορικοῦ χαττίου καθορισθέντα νόμον, ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παραλαμβάνωσι διὰ τὸ μερὶ (σημ. δημόσιο) τὰς εἴτε εἰς χρήματα, εἴτε εἰς πράγματα, ἵππους καὶ ὅ,τι ἄλλο συνισταμένας περιουσίας τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, κωμοπόλεσι καὶ χωρίοις ταῖς περιλαμβανομέναις ἐν τῷ βερατίῳ τοῦ Πατριάρχου, ἀκλήρων ἀποθηνησκόντων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, καλογήρων, ιερῶν καὶ καλογραιῶν δὲν πρέπει νὰ ἐπεμβαίνωσι τὸ δημόσιον (βέιτ-ουλ-μάλ), οἱ κασάμηδες (σ.μ. Ἐπίτροποι), οἱ μονχασήλιδες (σ.μ. εἰσπράκτορες;) καὶ οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι λέγοντες «τὸ BEIT-OYL-MAL, τὸ γενικὸν καὶ τὸ μερικόν, εἶνε ὠρισμένον ἐν τῷ βασιλικῷ κώδικι (δεφτέρι χακκανι) δι’ ἡμᾶς» καὶ ἐπειδὴ εἰς τὰς περιουσίας τῶν ἐχόντων κληρονόμους δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάληται χεῖρ, εἴτε αὗται συνίστανται εἰς χρήματα, εἴτε εἰς ἄλλα πράγματα, διὰ ταῦτα ἐκτελείσθωσαν αἱ διατάξεις τοῦ ρηθέντος νόμου.

Τοὺς θέλοντας παρὰ νόμον γάμον, μὴ συζευγνύτωσαν, ἀπερχομένους ἄλλαχόσε.

Ἰσχυροὶ τινες μὴ πιεζέτωσαν τοὺς ἱερεῖς πρὸς ἐκτέλεσιν παρανομίας λέγοντες «σύζευξον τὴν γυναῖκα ταύτην μετὰ τοῦ δεινός», μὴ ἐνοχλείτωσαν τὸν Πατριάρχην καὶ τοὺς Μητροπολίτας λέγοντες «παῦσον τὸν ἱερέα τοῦτον καὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ δὸς τούτῳ» καὶ μὴ ἐπεμβαίνέτωσαν εἰς τὰ λεγόμενα ἀφοριστικά, ἅτινα ἐκδίδουσιν, ὅπως παιδεύσωσι τινὰ θρησκευτικῶς.

Μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω ὅταν ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται ἐξαποστέλλωσιν εἰς τὰς οἰκείας μονὰς καλογήρους τινάς, ἐγκαταλιπόντας τὰ ἐγκόσμια καὶ περιφερομένους τῇδε κακεῖσε.

“Όταν οἱ Πατριάρχαι τῶν ἄλλων μερῶν καὶ οἱ Μητροπολίται θέλωσι νὰ ἔλθωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσάν Μου χάριν ὑποθέσεων, ἐρχέσθωσαν καὶ θεωρεῖτωσαν τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν ἐν γνώσει τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου.

“Όταν δεήσῃ νὰ κρατηθῇ τις τῶν Μητροπολιτῶν καὶ κληρικῶν, κρατεῖσθω διὰ τοῦ Πατριάρχου.

“Όταν τινὲς τῶν καλογήρων, μὴ ἔχοντες ἐκκλησίαν καὶ μονὴν περιφέρωνται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ προξενῶσι ταραχάς, τοὺς τοιοῦτους ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται παιδεύέτωσαν θρησκευτικῶς καὶ ἐξαποστελλέτωσαν εἰς τὰς μονὰς ἐν αἷς ἀρχήθεν διέμενον.

“Όταν οἱ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ ταῖς μοναῖς ἐπίτροποι αὐτῶν καταχρῶνται τὰς ἐκκλησιαστικὰς προσόδους, ὁ Πατριάρχης καὶ οἱ Μητροπολίται θεωρεῖτωσαν τοὺς λογ(σ)μοὺς καὶ μηδεὶς ἐπεμβαίνέτω, ὅταν ἐνεργῶσιν οὗτοι τὰ δέοντα.

Ἐνεργείσθωσαν αἱ ἀναφοραὶ τοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς Συνόδου, αἱ ἐσφραγι-

σμέναι τῇ Πατριαρχικῇ σφραγίδι, καὶ λαμβανέσθω ὑπ' ὧφει καὶ ἐκτελείσθω, ὅ,τι ἤθελον ὑποβάλλει ἀφορῶν τὸ Πατριαρχεῖον.

Ὁ Πατριάρχης μὴ παρενοχλείσθω παρὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν ὑπ' οὐδενὸς διὰ τὴν ῥάβδον, ἣν κρατεῖ καὶ διὰ τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις.

Μηδεὶς βιαζέτω τὸν Πατριάρχην καὶ τὴν Σύνοδον ζητῶν νὰ γίνῃ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτὸν δεκτὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ των.

Ὁ Πατριάρχης πατριαρχενέτω ἐλευθέρως ἐφ' ὅλων τῶν ὡς ἀνωτέρω μερῶν ἐνεργῶν, ὡς εἴρηται, τῇ γνώμῃ τῆς Συνόδου καὶ μηδεὶς ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ καὶ αἰτία ἐπεμβαινέτω τὸ παρᾶπαν καὶ ἐνοχλείτω αὐτὸν εἰς τὰ τῆς πατριαρχείας.

Ἐξεδόθη τῇ 16 Μονχαρρέμ ἐν ἔτει 1302.— (1884)

II. ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΑ·Ι·ΣΙΟΥ*

1. ΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΩΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

Πρὸς ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς Ἱερεῖς, Πνευματικούς καὶ Ἐξάρχους τῆς Ἐπαρχίας μας, καὶ τοὺς φιλόπονοὺς Ἐπιτρόπους τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν μας.

- Μολονότι σᾶς ἔχουμε παραγγεῖλει ἐπανειλημμένα, καὶ στῇ γλώσσᾳ
 5 μας²⁵ σχετικὰ μὲ τὸν κανονισμό τῆς τέλεσης ἀρραβῶνων, μὲ τὴν εὐχὴ
 ποὺ θὰ διαβαστεῖ γι' αὐτοὺς καὶ μὲ τὴν ἄμεση καταχώρηση τόσο τῆς
 πράξεως αὐτῆς ὅσο καὶ τῆς πράξεως τῶν βαπτίσεων καὶ θανάτων στὸν
 Κώδικα — τρεῖς μάλιστα φορὲς μέσα σὲ μιὰ πενταετία — ἐντούτοις
 10 πληροφορηθήκαμε τίς ἡμέρες αὐτὲς ὅτι σὲ κάποια μέρη οἱ Ἱερεῖς καὶ
 οἱ Πνευματικοί, εἴτε ἀπὸ ἔλλειψη νοημοσύνης εἴτε, ἃς ποῦμε, ἀπὸ ἔλ-
 λειψη εὐλάβειας εἴτε ἀκόμη ἀπὸ ραθυμία, δὲν ἔδωσαν τὴν ἀπαιτούμενη
 προσοχὴ καὶ δὲν ἐκτέλεσαν τίς ἐντολές μας, τίς σχετικὲς μὲ τὰ δυὸ αὐ-
 τὰ θέματα, τὰ ἀπαραίτητα, τὰ σύμφωνα μὲ τὸ Νόμο καὶ ἀρεστὰ στὴν
 15 Ἱερὰ Σύνοδο καὶ στὴν Α. Μεγαλειότητα, τὸν Βασιλέα μας²⁶. Οἱ Ἐξαρχοὶ
 καὶ οἱ Ἐπίτροποι τῶν μερῶν αὐτῶν, λέγοντας ὅτι γιὰ τὰ ζητήματα
 αὐτὰ θὰ λογοδοτήσουν οἱ Ἱερεῖς, ἔδειξαν μεγάλη ἀδιαφορία, καὶ οἱ ὑπο-
 θέσεις σχετικὰ μὲ τοὺς ἀρραβῶνες στὰ μέρη αὐτὰ καθὼς καὶ οἱ κατα-
 χωρήσεις στὸν Κώδικα τῶν γεννήσεων-βαπτίσεων καὶ θανάτων ἐξακο-
 λουθοῦν νὰ παραμένουν στὴν ἴδιαν ἀνυποληψία μὲ συνέπεια νὰ προκα-

*Τὰ πρωτότυπα τῶν ἐπιστολῶν ὅπως ἔχουν καταχωρηθεῖ στὸν κώδικα εἶναι, ὅπως ἔχει ἄλλοῦ σημειωθεῖ (βλ. εἰς. σ. 222) συνταγμένες στὰ Καραμανλίδικα. Ἐδῶ δημοσιεύονται σὲ μετάφραση τοῦ Γ. Μ α ν ρ ο χ α λ υ β ί δ η.

25. Ἐννοεῖ τὰ Καραμανλίδικα, γιατί αὐτὴ ἦταν ἡ γλῶσσα ποὺ καταλάβαιναν καλύτερα ἦταν ἡ μητρικὴ τους γλῶσσα.

26. Δηλ. τὸ Σουλτάνο.

- 20 λούνται ζημιές οικονομικές και να δυσανεστούνται μεταξύ τους οί Χριστιανοί. Καί φαίνεται ότι θα κατακριθούμε πρώτα από το Θεό και ύστερα από την Α. Μεγαλειότητα και την 'Ιερὰ Σύνοδο, αν αποδώ και στο έξης δεν προχωρήσουμε στην εκτέλεσή τους. Γι' αυτό βρισκόμαστε²⁷ στην ανάγκη και πάλι τώρα, με την παρούσα εγκύκλιο επιστολή μας,
- 25 να γράφουμε τις δυο αυτές εντολές με τις πρόπονες διατάξεις τους, να σās τις στείλουμε με τον 'Επίσκοπό μας και να ζητήσουμε όπως ποτε την εκτέλεσή τους. "Αν στην ένορία οίονδήποτε 'Ιερέα σημειωθεί αντίθεση προς τα κανονιζόμενα, στον 'Ιερέα αυτόν θα καταλογίσουμε έλλειψη αντίληψης και εδλάβειας και ραθυμίας, και θεωρώντας τον ανάξιο της 'Ιερωσύνης θα τον απολύσουμε.

- "Η πρώτη μας λοιπόν εντολή: Οί έπίτροποι κάθε έκκλησίας ν' αγοράσουν δύο Κώδικες των εκατό φύλλων για να καταχωρούν στον ένα τις γεννήσεις και στον άλλο τους θανάτους²⁸. Οί Κώδικες αυτοί θα βρίσκονται στην κατοχή των 'Ιερών κάθε 'Ιερέας στην ένορία του, διαβάζοντας την εδχή στο παιδί που γεννήθηκε να συνιστά να του δοθεί ένα από τα όνόματα των 'Αγίων, των Προφητών και των 'Αγγέλων που τιμά ή 'Εκκλησία μας²⁹. αν ο ανάδοχος ή η μαμή ζητήσουν να δοθεί στο παιδί όνομα τουρκομάνικο ή περσικό ή κανένος άλλου από τα βάρβαρα έθνη, ο 'Ιερέας ας το άρνηθεί και ας προσπαθήσει να πληροφορηθεί το όνομα του αναδόχου και του πατέρα του παιδιού. "Αμέσως ύστερα ας βγάλει από τον κόρφο του ένα σημειωματάριο, που πάντα πρέπει να έχει και ας καταχωρήσει σ' αυτό την ήμέρα γέννησης του παιδιού, το όνομά του, το όνομα του πατέρα του, το όνομα του αναδόχου που κατά τη βάφτιση το πήρε στην άγκαλιά του, και κατά τον έσπερινό ας καταχωρίσει όλα αυτά τα στοιχεία στον Κώδικα που βρίσκεται στην κατοχή του.

"Όταν κανείς πεθαίνει, κι αν άκόμη πρόκειται για παιδί ενός έτους,

27. Το 1ο πληθ. των ρημ. που χρησιμοποιεί ο Παΐσιος σ' όλο το κείμενό του δεν έννοει πολλούς, αλλά τον έαυτό του μόνο· πρόκειται για τον πληθ. της άξιοπρέπειας.

28. Κώδικες χωριστοί για τις γεννήσεις — βαπτίσεις και χωριστοί για τους θανάτους φαίνεται πως δεν υπάρχουν. Με βάση αυτούς που βρίσκονται στο Κ.Μ.Σ. διαπιστώνεται ότι ένα βιβλίο με περισσότερες από εκατό σελίδες χρησιμοποιήθηκε ως Κώδικας τόσο για την καταγραφή γεννήσεων και βαπτίσεων όσο και για την καταγραφή θανάτων. Το φαινόμενο, άλλωστε, τα βιβλία-Κώδικες, στις περισσότερες περιπτώσεις, να αρχίζουν κι από τις δυο μεριές, έτσι που να δυσκολεύεται η εύρεση της πραγματικής άρχής του Κώδικα, έξηγείται από την πρόθεση της έκκλησιαστικής επιτροπής, και ιδιαίτερα του 'Ιερέα, να παίξει το μοναδικό βιβλίο το διπλό του ρόλο. "Αλλά τα πράγματα πάντοτε συγχέονται· όποια κι αν πάρει κανείς ως άρχή θα βρεί καταχωρήσεις γεννήσεων-βαπτίσεων και θανάτων, εκτός του ότι καταχωρούνται και διαθήκες και άγοραπωλήσεις και άλλα βραχεία χρονικά.

29. Βλέπ. Εισαγ. σ. 223 και σημ. 15.

ἀς καταχωρήσει ὁ Ἱερέας τὸ θάνατο στὸ σημειωματάριο πὺν φέρνει
μαζί του ἀμέσως μὲ κάθε λεπτομέρεια (ἡμερομηνία θανάτου, ἡλικία),
50 κι ἔπειτα νὰ τὸν καταχωρήσει μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στὸν δεύτερο Κώδικα
πὺν ἐπίσης βρίσκεται στὴν κατοχή του. Ὁ Ἱερέας ὀφείλει νὰ ἐλέγχει
προσεχτικὰ αὐτοὺς πὺν πεθαίνουν στὰ ξένα καὶ τὸ θάνατό τους νὰ τὸν
καταχωρεῖ στὸν ἴδιο Κώδικα.

Ὁ Ἱερέας κάθε ἐνορίας ὀφείλει τὴν 1η Σεπτεμβρίου κάθε χρόνου
55 ν' ἀντιγράφει σὲ ἓνα καθαρὸ κατάστιχο, εἴτε ἀπὸ τὸ προσωπικὸ του ση-
μειωματάριο εἴτε ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς Ἐκκλησίας, ὅλους ὅσοι γεννήθη-
καν ἐκεῖνο τὸ ἔτος κι ὅλους ὅσοι πέθαναν, καὶ νὰ τὸ στείλει σὲ Μᾶς,
προκειμένου νὰ καταχωρηθοῦν καὶ στὸ δικό μας τὸν Ἀρχιερατικὸ Κώ-
δικα³⁰, πὺν θὰ σταλεῖ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο, στὴν Πόλη.

Ἡ ἐντολή μας αὐτή, σύμφωνη μὲ τίς διαταγές τοῦ Ὑψηλοῦ Δοβλε-
τίου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, εἶναι σύμφωνη καὶ μὲ τοὺς Ἱεροὺς Νόμους
μας· ἔτσι, ἀπὸ πλευρὰ βαπτίσματος, δὲν θὰ γίνονται λάθη γιὰ ὅσους
πρόκειται νὰ παντρευτοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γεννήθηκαν θὰ ἔχουν τὴν εὐχὴ
καὶ τὸν αἶνο τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ οἱ πεθαμένοι θὰ συγχωροῦνται ὅταν

65 θὰ καταχωροῦνται στὰ Σιγίλλια τοῦ Ἀρχιερέα καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνό-
δου. Ὅσο γιὰ τὸ Κράτος, πὺν ἡ ὑψηλή του θέληση καθορίζει τὰ δικαιοῦ-
ματά μας, θὰ ξέρει πόσες ψυχὲς γεννιῶνται καὶ πόσες πεθαίνουν κάθε
χρόνο ἀπὸ κάθε ἔθνος μέσα στὴν περιφερόμενη περιοχὴ του· καὶ τὸ νὰ
ξέρει εἴτε ὀλοκληρωτικὰ εἴτε καθενὸς σαντζακιοῦ τὴν πληθυσμακὴ κί-
70 νηση εἶναι ἀπὸ τὰ πολὺ ἀναγκαῖα πράγματα.

Λεύτερη ἐντολή μας: Τὰ ἄρθρα καὶ ὁ κανονισμὸς πὺν προβλέπουν
τοὺς ἀρραβῶνες τῶν παρθένων ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν ἀκόμη καὶ τῶν
χρηῶν, ἔχουν ὡς ἐξῆς: Κάθε Ἱερέας ὀφείλει νὰ προσέχει, νὰ ἐπαρρυ-
πνεῖ καὶ νὰ ἐλέγχει ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ τὰ ἀνύπαντρα ἀγόρια καὶ κορί-
75 τσια κάθε σπιτιοῦ τῆς ἐνορίας του.

Σὲ περίπτωσι πὺν τὸ ἀγόρι ἢ τὸ κορίτσι ἐνὸς ἐνορίτη του πρόκειται
νὰ ἀρραβωνιαστεῖ, πρέπει νὰ ἐνημερωθεῖ πρῶτα ὁ ἴδιος καὶ νὰ ἐξακρι-
βώσῃ τὴν ἡλικία τοῦ νέου ἢ τῆς νέας· ἔπειτα νὰ ἐξετάσῃ τὴν τυχρὸν συγ-
γένεια τόσο ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ βαπτίσματος ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ
80 αἵματος καὶ ἀγγιστείας. Ἄν βρεθεῖ σὲ περίπτωσι περίπλοκη, ὀφείλει,
εἴτε μὲ γράμμα του σὲ μᾶς εἴτε μὲ ἄμεση συνεννόηση μαζί μας ἢ μὲ
τοὺς ἀντιπροσώπους μας, νὰ ζητήσει τί ἀκριβῶς ὁρίζει ὁ νόμος³¹ ἀν,

30. Πολύτιμοι πραγματικὰ θὰ ἦσαν οἱ ἀρχιερατικοὶ κώδικες πὺν κρατοῦσαν οἱ μητροπο-
λίτες. Τὸ Κ.Μ.Σ. δὲν διαθέτει δυστυχῶς κανένα.

31. Οἱ βαθμοὶ συγγένειας καθὼς καὶ ἄλλα πράγματα τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου ἔχουν κω-
δικοποιηθεῖ στους λεγόμενους «Νομοκάνονες»· κάθε Μητροπόλη ἢ Ἐπισκοπὴ εἶχε ὁποιοδῆ-
ποτε ἓνα ἀντίτυπο (χειρόγραφο βέβαια) τέτοιου Νομοκανόνα.

- ὥστερα ἀπ' αὐτό, δειχθεῖ ὅτι ὁ λόγος, πὺν τὸν ἔκανε ν' ἀμφιβάλλει δὲν
 ἀντιτίθεται στὸ Νόμο, τότε τοῦ παραχωρεῖται εἴτε ἀπὸ μᾶς εἴτε ἀπὸ
 85 τοὺς ἀντιπροσώπους μας ἐνυπόγραφη βεβαίωση, μέσα στὴν ὁποία πα-
 ρατίθεται τὸ σχετικὸ χωρίο τοῦ Νόμου, γιὰ νὰ προχωρήσει στὴν παρα-
 πέρα διαδικασία: ὁ Ἱερέας πηγαίνει στὸν Ἐξάρχον μας καὶ καλεῖ τοὺς
 νοικοκυραίους καὶ τῶν δυὸ ἐνδιαφερομένων μερῶν, τὸν Πνευματικὸ καὶ
 90 τὸν Ἐπιτρόπον τῆς Ἐκκλησίας· ὅταν διαπιστώσει ἐκεῖ, μπροστὰ στὸν
 Ἐξάρχον καὶ σ' ὅλους τοὺς ἄλλους, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμιά ἀντίθεση στὸ
 Νόμο ὡς πρὸς τὴν ἡλικία, τὴ συγγένεια τοῦ βαπτίσματος, τοῦ αἵματος
 καὶ τῆς ἀγγιχείας, τότε ὑποβάλλεται τὸ ἐρώτημα στοὺς νοικοκυραίους
 καὶ τῶν δύο μερῶν ἂν τὸ συνοικέσιο γίνηται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκα-
 95 τάθεσή τους ἢ μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν. Ἄν ὁμολογήσουν ὅτι γί-
 νεται ἐν γνώσει καὶ μὲ τὴ συγκατάθεσή τους, ὁ Πνευματικὸς τότε πη-
 γαίνει καὶ ἐξετάζει χωριστὰ τὸ νέο καὶ τὴ νέα· ἂν ἡ νέα εἶναι δώδεκα
 χρονῶν καὶ ὁ νέος δεκαπέντε καὶ θέλουν μ' εὐχαρίστησή τους τὸν ἀρ-
 ραβῶνα, τότε καταχωρεῖται στὸν Κώδικα ὅτι τὴν τάδε ἡμέρα τοῦ τάδε
 100 μῆνα τῆς τάδε χρονιάς, ὁ γνιὸς τοῦ τάδε ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ
 δεῖνα, ἀφοῦ ἔγινε ὁ κατάλληλος ἔλεγχος καὶ διαπιστώθηκε ἡ συγκατά-
 θεση καὶ ἡ ἱκανοποίηση καὶ τῶν δυὸ μερῶν. Ἐμεῖς, ὡς ἀμερόληπτοι
 μάρτυρες (γιὰ χάρη τοῦ Θεοῦ), συνιστοῦμε νὰ βεβαιωθεῖ ὁ ἀρραβῶνας
 μὲ τὴν ὑπογραφή πρῶτα τοῦ Ἐξάρχου, ὥστερα τῶν Ἱερέων καὶ τῶν δυὸ
 μερῶν κατόπιν τοῦ Πνευματικοῦ, τοῦ Ἐπιτρόπου καὶ τῶν Νοικοκυραίων,
 105 ἐνῶ ταυτοχρόνα νὰ ἐγερθοῦν οἱ Ἱερεῖς καὶ νὰ διαβάσουν τὴν εὐχή τοῦ
 ἀρραβῶνα, πὺν κατὰ τὸ Νόμο θεωρεῖται μισὸς γάμος καὶ πὺν δὲν μπο-
 ρεῖ νὰ διαλυθεῖ. Ἄν ὅμως ὁ Νέος, ἔχοντας τὴ νόμιμη ἡλικία, βρίσκεται
 στὴν ξενιτιά, τότε ὀφείλει νὰ στείλει στὴ Νέα μὲ ἰδιόχειρο γράμμα του
 110 τὴν συγκατάθεσή του στὸν ἀρραβῶνα του μαζί της ἢ τὴν ὁμολογία του
 πρὸς τὸν Ἱερέα, ὑπογραμμένη ἀπὸ ἀξιόπιστους μάρτυρες. Ἄν, στὴν τε-
 λευταία αὐτὴ περίπτωση, δὲν τηρηθεῖ ἡ διαδικασία αὐτή, τότε δὲν πραγ-
 ματοποιεῖται ὁ ἀρραβῶνας, ἡ εὐχή δὲν διαβάζεται καὶ καταχώρηση
 στὸν Κώδικα δὲν γίνεται.
 Ὁ ἀρραβῶνας, λοιπόν, πὺν γίνεται σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες αὐτοὺς
 115 καὶ μὲ τὴν εὐχή πὺν διαβάζεται σ' ἐφαρμογὴ τοῦ ἱεροῦ μας Νόμου, θεω-
 ρεῖται ἀποδεχτὸς ἀπὸ τὸ Θεὸ καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς τὸν ἀποδέχονται ὡς νό-
 μμο· ἀκύρωσή του δὲν μπορεῖ νὰ γίνη ἀπὸ κανένα. Ὁ ἀρραβῶνας ὅ-
 μως, πὺν δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προηγούμενη διαδικασία, καὶ ἡ εὐχή πὺν
 120 δὲν διαβάστηκε, ὅπως ἐπίσης ἀναφέραμε προηγούμενα, δὲν ἀναγνωρί-
 ζονται οὔτε ἀπὸ τὸ Θεὸ οὔτε ἀπὸ τὸν Ἀρχιερέα. Ἄν, ἐπομένως, ἀπὸ
 δῶ καὶ στὸ ἐξῆς πραγματοποιηθοῦν ἀρραβῶνες παράνομοι, οἱ Ἱερεῖς
 τῆς ἐνορίας τοῦ Νέου καὶ τῆς Νέας, ὅποιοι κι ἂν εἶναι, θὰ χαρακτηρι-

- σθοῦν ἀνευλαβεῖς καὶ ράθυμοι, θ' ἀπολυθοῦν καὶ θὰ ἀπομακρυνθοῦν. "Ὅσοι ἀρραβῶνες πραγματοποιήθηκαν στὴν Ἐπαρχία μας ὡς τὶς ἡμέ-
- 125 ρες μας, χωρὶς νὰ τηρηθοῦν οἱ διατάξεις ποὺ ἀναφέραμε, ἔγιναν πρόξε-
νοι πολλῶν ἁμαρτιῶν, πολλῶν φιλονικιῶν ἀνάμεσα στοὺς χριστιανούς
μας καὶ κομματισμοῦ· τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι γνωστὰ σὲ ὅλους σας.
Μερικοὶ ποὺ πῆραν καὶ ἔδωσαν τὴν ὑπόσχεση ἀρραβῶνα χωρὶς νὰ ἐξε-
τάσουν τὴ νομιμότητά του, ἀποδείχθηκαν κατόπιν ὅτι ἦσαν παράνομοι
- 130 μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γεννηθοῦν πολλὲς διχόνοιες. Ἄλλοι πάλι ποὺ ἀρρα-
βωνιάστηκαν χωρὶς μάρτυρες, ἀλλὰ μόνο μὲ τὴ μεσολάβηση γυναικῶν,
βρέθηκαν μπροστὰ στὸ φαινόμενο νὰ ἰσχυρίζεται ἡ μιὰ πλευρὰ πὼς ὁ
ἀρραβῶνας ἔγινε δίχως τὴ συγκατάθεσή της, γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ διά-
λυσή του· συνέπεια, ἡ ἁμαρτία. Κι ἀκόμη πόσοι ἐξευτελισμοὶ σημειώ-
- 135 θηκαν ὅταν ἔγινε ἀρραβῶνας ἐνὸς Νέου ξενητεμένου, ποὺ οἱ γονεῖς τοῦ
βεβαίωναν, ὅτι δὲν ἔστειλε ὁμολογία κι ἐπομένως δὲν συμφωνοῦσε στὸν
ἀρραβῶνα του! Ἀπὸ τοὺς ἀπερίσκεπτους ἀρραβῶνες, πέρα ἀπὸ τὸ γε-
γονός ὅτι οἱ ἐνδιαφερόμενοι διέπραξαν ἀναριθμητές ἁμαρτίες, ὑπέπεσαν
ἀκόμη καὶ σὲ ἀδικήματα μὲ βαριεὲς οἰκονομικὲς συνέπειες καὶ προκα-
- 140 λησαν διχασμούς ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς. Ἐδῶσαν ἐπιπλέον ἀφορ-
μὴ νὰ κατηγορηθεῖ τὸ χριστιανικὸ μας Ἔθνος ἀπὸ τοὺς ἄλλοεθνεῖς καὶ
πότε-πότε νὰ ἐξοργισθεῖ καὶ τὸ Πατριαρχεῖο ἐκφράζοντας τὴν ἀποδο-
κιμασία του.
- "Ὅταν, ὡς Ἀρχιερέας, ἤμουν, μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, μέλος τῆς
- 145 Ἱερᾶς Συνόδου καὶ γινόταν συζήτηση γιὰ τὸ θέμα αὐτό, ἡ Ἱερὰ Σύνο-
δος μᾶς κατέκρινε λέγοντας ὅτι, ἐπειδὴ οἱ κατὰ καιρὸν Ἀρχιερεῖς σκέ-
φτονταν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν ἐπαρχία τους ἢ ἐπειδὴ ὑπολόγιζαν τοὺς κό-
πους γιὰ τὴν τακτοποίηση τέτοιων περιπτώσεων, δὲν λυτήθηκαν τοὺς
Χριστιανούς καὶ δὲν προσπάθησαν νὰ διορθώσουν τὰ σφάλματα αὐτὰ·
- 150 ἐσεῖς ὁμως — μοῦ ἔλεγον — ποὺ τόσα χρόνια βρισκόσαστε ἐκεῖ³², γιατί
δὲν ἐνδιαφεροθήκατε; Κι ὅσο μᾶς γίνονταν οἱ κατακρίσεις αὐτές, τόσο
πὺρ μεγάλη ντροπὴ δοκιμάζαμε· καὶ μόνο τὸ ἐπιχείρημα ὅτι, ἂν κινού-
σαμε ἐμεῖς τέτοιες ἀγωγές, θὰ θίγονταν οἱ κατὰ καιροὺς Ἀρχιερεῖς καὶ
θὰ προκαλοῦνταν ραδιουργίες, μᾶς ἔδινε κάποια ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴ μομ-
- 155 φῇ αὐτῇ. Ἀλλά, ἂν ἀπὸ δῶ κι ἐξῆς — τονίστηκε — φανοῦμε ἀδιάφοροι,
θὰ εἴμαστε ὑπόλογοι πρῶτα μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ ὕστερα μπροστὰ στὴν
Ἱερὰ Σύνοδο.

32. Οἱ Μητροπολίτες Καισαρείας ποὺ δὲν ἦσαν Καππαδόκες δυσκολεύονταν πολὺ νὰ προσαρμολοῦν γι' αὐτὸ δὲ σταμάτησαν νὰ ζητοῦν μετάρθεση. Ὁ Παῖσιος ὁμως, ὅπως ἔχει σημειωθεῖ, εἶναι γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἡ ἀγάπη του στὸν τόπο του καὶ στοὺς πατριώτες του ἀπέραντη.

- Γι' αυτό, όταν ξεκινήσαμε από την Πόλη για την Ἐπαρχία μας, πήραμε ἐντολές για τὰ θέματα αὐτά, χωρίς ἐντωμεταξὺ ἀπὸ τὸν ἐδῶ ἐρχομὸ μας, νὰ σταματοῦν νὰ ἐρχονται γράμματα πὸν νὰ μᾶς ἐπενθυμίζον νὰ καταβάλλουμε κάθε φροντίδα πάνω στὸ θέμα αὐτό. Κι ἐμεῖς ἀφότον ἤρθαμε ἐδῶ, δίνουμε, ὅπως ξέρετε ὅλοι σας, μεγάλη προσοχὴ στὸ θέμα, καὶ ἄλλοτε προφορικά, ἄλλοτε μὲ γράμματά μας καὶ πάντοτε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ κατορθώσαμε σὲ πολλές κοινότητες τῆς Ἐπαρχίας νὰ βάλουμε μιὰ τάξη σχετικὰ μὲ τὴ σύναψη τῶν ἀρραβόνων καὶ τὴν καταχώρησή τους στὸν Κώδικα, ὅπως καὶ τὴν καταχώρηση σὲ Κώδικα τῶν γεννήσεων-βαπτίσεων καὶ θανάτων. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ κάθε μέρα παίρνουμε εὐχές. Καὶ μπορούσαμε ὡς τὰ τώρα νὰ καταστήσουμε γενικὸ τὸ σύστημα αὐτό· πληροφορηθήκαμε, ὅμως, τώρα τελευταῖα, ὅτι μερικοὶ Ἱερεῖς Κοινοτήτων ἔδειξαν ἑλλειψὴ κατανόησης καὶ ἀδιαφορία, πράγμα πὸν στενοχώρησε τὴν ψυχὴ μας τόσο πὸν ἀποφασίσαμε, ἂν δὲν παρουσιαστῇ κανένα ἐμπόδιο, νὰ πᾶμε στὶς Κοινότητες αὐτὲς γιὰ νὰ ἐπιβάλλουμε τὶς δέουσες κυρώσεις. Βρεθεῖτε, λοιπόν, ἄγγραινοι πάνω στὴν προκειμένη περίπτωση καὶ νὰ ἐφαρμόσετε τὶς διατάξεις τῶν ἀρραβόνων, ὅπως σᾶς τὶς γράφω, γιὰτὶ ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἐξῆς δὲν ἔμεινε θέση γιὰ ὑπομονὴ οὔτε γιὰ ἔλεος στοὺς Ἱερεῖς πὸν ἐξακολοθοῦν νὰ δείχνουν ἀδιαφορία.

1839 Ἰανουαρίου 27

Ὁ Καίσαρ εἰς Παῖσιος, θερμὸς ἐν Θεῷ Εὐχέτης σας³³.

2. ANAXΩΡΩΝΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΩΝ)ΠΟΛΗ ΩΣ ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΑ ΤΟ ΠΟΙΜΝΙΟ ΤΟΥ

- + Πνευματικά μας τέκνα τῆς ἐκκλησίας Ταβλουνσούν, εὐσεβεῖς Ἱερεῖς καὶ Πνευματικοί, ἐδλαβεῖς Διδάσκαλοι καὶ Καθηγητές, φιλότιμοι Ἐπίτροποι καὶ Ταμίες, καὶ Προύχοντες κι ὅλοι οἱ εὐλογημένοι Χριστιανοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, γέροι καὶ νέοι, πλούσιοι καὶ πτωχοὶ σ' ὅλους
- 5 ἐπικαλοῦμαι τὴ Θεία Χάρη καὶ Εὐχὴ καὶ Εὐλογία, καὶ ἀπὸ μέρους τῆς ταπεινότητάς μας τὴ συχώρηση.

Κατὰ τὸ ἔτος 1795, πὸν ἤμουν 17 χρονῶν, ἤρθα γιὰ λόγους σπουδῆς στὸ σχολεῖο τῆς Καϊσάρειας· ἀφοῦ μαθήτευσα ἐπὶ ὀχτῶ δλόκληρα χρόνια κοντὰ στὸ Γερμανό³⁴, τὸ φῶς αὐτὸ τῆς Ἀνατολῆς, κι ἔκαμα ταυτό-

33. Ἡ χρονολογία καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ Παῖσιου στὴν ἐπιστολὴ αὐτή, ὅπως καὶ στὴν ἐπόμενη, στὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα.

34. Γιὰ τὸ Γερμανὸ ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρέττα τὴν «ἐν Ἰσφῶ», Βλ. Εἰσαγ. σ. 224 σημ. 17· εἶναι ὁ ἰδρυτὴς Σχολεῖου στὴν Καϊσάρεια (1792) πὸν εἶχε κοινοβιακὸ χαραχτήρα· στὸ σχο-

- 10 *χρονα και τὸ Δάσκαλο, ἐγκατέλειψα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐγκόσμια καὶ ἀξιώθηκα τὴ χάρι τῆς Ἱερουσλήνης. Καὶ ἐπειδὴ εἶχα μάθει ἀπὸ τὸ σοφὸ Δάσκαλό μου, τὸ μακαρίτη Γερμανό, πὸν τὸν ὑπηρετοῦσα, τὰ θεῖα καὶ τὰ ἐγκόσμια, οἱ παπποῦδες καὶ πατέρες σας, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1804, ἔκριναν τὸ Μακαρίτη Δάσκαλό μου καὶ ἐμένα ἀξιους γιὰ τὴν ἡγουμενία καὶ τὴν προστασία τῆς Ἱερᾶς αὐτῆς Μονῆς· μᾶς συνέστησαν ὁλόψυχα στὸ Δεσπότη τῆς ἐποχῆς πανιερώτατο κὺρ Φιλόθεο³⁵ καὶ μέσω αὐτοῦ στὸν τότε παναγιώτατο Πατριάρχη κὺρ Καλλίνικο³⁶ καὶ στὴν Ἱερὰ Σύνοδο στὴν Ἱσλαμπόλ, πὸν ἀνέθεσαν καὶ στοὺς δύο μας τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἡγουμένου καὶ τοῦ Δασκάλου τῆς*
- 20 Μονῆς αὐτῆς. Παρέμεινα μαζί μὲ τὸ μακαρίτη πανάρετο Δάσκαλό μου Γερμανό δεκατέσσερες καὶ μισὸ μῆνες· ἐπειδὴ ὁμως ἡ Στανροπηγιακή Σχολή, πὸν εἶχε ἰδρυθεῖ καὶ ἀναπτυχθεῖ μὲ τὶς προσπάθειες τοῦ Δασκάλου μου³⁷, ἔπαιρνε τὸν κατήφορο τῆς διάλυσης, ἡ Μητροπόλὶ μας ἐκάλεσε τὸ Γερμανό, ὅστερα ἀπὸ αἴτησή του, στὴ Σχολή αὐτὴ γιὰ νὰ τὴ
- 25 συγκρατήσει ἀπὸ ἀφανισμό της.

Ἔτσι, κατὰ τὶς 15 Σβρη 1805, ὁ Γερμανὸς ἀφῆκεν ἐμένα μὲ μερικὸς μαθητὲς στὴ Μονή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀναχώρησε γιὰ τὸ Σχολεῖο τῆς Καισάρειας μὲ σκοπὸ νὰ παραμείνει ἐκεῖ ὡς τὸν Ἀπρίλη (τοῦ 1806) καὶ νὰ τὸ στερεώσει, θεραπεύοντας τὶς ἀνάγκες του, ὥστε νὰ μὴ ξανακλονιστεῖ ἀπὸ ἔλλειψη μαθητῶν. Ἀλλὰ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ ἐξιχνιάσει· στὶς 8 Νοεμβρίου τῆς χρονιάς ἐκείνης (δηλ. 1805), ὁ Γερμανὸς ἀρρώστησε στὸ Σχολεῖο ἐκεῖνο καὶ στὶς 15 τοῦ ἱδίου μῆνα παρέδωσε τὴν ψυχὴ του στὸ Θεό, ἀφήνοντας σ' ὅλη τὴν Ἀνατολὴ θλίψη καὶ πένθος.

- 30 Μολονότι δὲ μᾶς εἶχε μείνει καμιά ἐπιθυμία νὰ ἰδοῦμε τὸν κόσμον καὶ νὰ ζοῦμε σ' αὐτόν, ἐντούτοις οἱ παποῦδες σας καὶ οἱ πατέρες σας μὲ τὴν ἐπίμονη παρακλήσή τους καὶ τὴν εὐλάβειά τους, προκειμένον νὰ στερεώσει καὶ ν' ἀκμάσει ἡ Ἱερὰ αὐτὴ Μονή καὶ νὰ πάρει τὴ μορφὴ πραγματικῆς Μονῆς ἀνάλογη μὲ τὴν ἁγία Ἐκκλησία της καὶ τὰ κτίσματά της καθὼς καὶ νὰ ἀναδειχθεῖ σὲ ἕνα πνευματικὸ ἐργαστήρι, ὅπου οἱ

λεῖο αὐτὸ καὶ μὲ δάσκαλο τὸ Γερμανό, φοίτησε ὁ Παῖσιος. Ὁ Γερμανὸς μετέφρασε στὰ Τούρκικα (Καραμανλίδικα) τὶς «Παροιμίες Σολομῶντος» τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, πὸν ἐκδόθηκαν στὴν Κων)πολη, ἀπὸ τὸ Πατριαρχ. Τυπογρ. 1799. E. DALLECCIO, KARAMANLIDIKA, I, Athènes 1958, σ. 105.

33. Πρῶν Τυρνόβον, ἀνεδείχθη μητροπολίτης Καισαρείας τὸ 1803· στὴν περιφέρεια ἔμεινε γνωστός ὡς φιλόλογος. Βλ. I. Καλφόγλους, Μονὴ Φλαβιανῶν, ἑλλ. μετάφ. σ. 167 κ.ἐξ.

36. Πρόκειται γιὰ τὸν Καλλίνικο Ε'.

37. Ἐνοεῖ τὴ σχολὴ τῆς Καισάρειας.

ιερωμένοι να αινούν και να εδλογοούν το Θεό και όλοι οι Χριστιανοί να προσεύχονται και να μεσιτεύουν, όπως ακόμη να καταστεί τόπος καταφυγής όσων έχουν την πρόθεση μετάνοιας ή την επιθυμία παρθενίας, αυτοί, λοιπόν, οι παποῦδες και πατέρες σας, προσφεύγοντας στο Θεό, 45 μᾶς ἀνάγκασαν ν' ἀφιερῶσουμε ὅλη μας τὴ ζωὴ στὸν Ἱερὸ αὐτὸν οἶκο, γιὰ νὰ τὸν διαφυλάξουμε, μὲ τὴ βοήθεια καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ τὸν ὑψώσουμε, κατὰ τὴν ἐπιθυμία ὁλων τους, σὲ ἓνα τόπο ἀκμῆς. Καὶ πραγματικά, μέσα σὲ 28 χρόνια (ἀπὸ τὰ 1805 ὡς τὸ 1832) ἡ Ἱερὰ αὐτὴ Μονὴ ἀπέκτησε κτιριακά παραρτήματα καὶ διαμερίσματα καὶ πλουτίστηκε μὲ Δασκάλους, Ἱερομονάχους, Ἱεροδιακόνους, Ἱεροφάτες, Ἀναγνώστες καὶ ἄλλους ιερομένους³⁸. Ἐτσι ἀναδείχθηκε ἡ Μονὴ μας γιὰ ὁλους τοὺς χριστιανούς εἴτε τῆς ἐπαρχίας μας εἴτε τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν σὲ ἅγιο Διαμνητήριο, πὸν προσφέρει τὰ ποικίλα εἶδη τῆς πνευματικῆς ἀνεσης, χαρᾶς καὶ μόρφωσης. Στὸ ἴδιο αὐτὸ διάστημα, ὁ 55 Σατανᾶς, ὅση ἐμπάθεια κι ἂν ἔδειξε, ὅσο κι ἂν προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο ν' ἀχρηστεύσει τὸ ἔργο, νικήθηκε κι ἐξουδετερώθηκε μὲ τὴ μεσιτεία τοῦ μέσα στὴ Μονὴ τιμώμενου Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ μὲ τὴ δύναμη τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κατὰ τὸ 1832, χωρὶς καμιά προειδοποίηση τοῦ Ἀρχιερέα μας ἡ δική του πρόθεση προσκλήθηκε ἀπὸ τὸν τότε Πατριάρχη καὶ τὴν Ἱερὰ 60 Σύνοδο στὴν Ἱσλαμπὸλ (Κων/πολη)³⁹. Ὄταν πῆγαμε ἐκεῖ μὲ τὴν ὕψηλὴ βούληση τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ ἐχειροτονήθηκε ἡ ταπεινότητά μου Ἀρχιερέας τῆς Ἐπαρχίας σὲ συνάρτηση μὲ τὴ Μονή, ὅπως ἐπιθυμούσατε ὅλοι. Ἀπὸ τότε ὡς σήμερα, δεκαπέντε χρόνια καὶ τρισημίση μῆνες, ὅσα 65 καλὰ ἔγιναν σ' ὁλους τοὺς χριστιανούς, εἴτε ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ Μοναστηριοῦ εἴτε ἀπὸ τὴν ἀποψη τὴν ἀρχιερατικὴ, ἔγιναν μὲ τὴ μεσιτεία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ τοῦ Ἀγίου Βασιλείου καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὅλοι μας πιστεύουμε.

Τώρα, τὴν 1 Σβρίον (1847) συμπλήρωσα τὰ ἐξήντα ἑννέα χρόνια· 70 κ' ἐνὼ ἔλπιζα νὰ περάσω τὸ ὑπόλοιπο τῆς ζωῆς μου στὴν Ἱερὰ Μονὴ καὶ στὴν ὑπηρεσία ὁλων τῶν Ἐκκλησιῶν τῆς Ἐπαρχίας, ἔφθασε ἐπιστολή, γραμμένη στὶς 16 Μαῖου τρέχοντος ἔτους (1847) ἀπὸ τὸν τότε Παναγιώτατο Πατριάρχη⁴⁰ καὶ τὴν Ἱερὰ Σύνοδο, μὲ τὴν ὁποία καλοῦ-

38. Γιὰ τὴ Μονὴ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, βλ. Καλφόνιον, Ἡ μονὴ Φλαβιανῶν (στὰ Καραμανλίδικα), Κων/πολη 1898· τὸ ἔργο αὐτὸ ἔχει μεταφραστεῖ ἀπὸ τοὺς Χρ. Τουρζούτη — Γ. Μανροχαλιβίδη τὸ 1957 σὲ τρεῖς τόμους δαχτυλογραφημένους καὶ βρεῖται στὸ Κ.Μ.Σ.

39. Μᾶς προκαλεῖ ἐντύπωση ὅτι ὁ Παῖσιος ὀνομάζει τὴν Κων/πολὴ Ἱσλαμπὸλ (βλ. καὶ στ. 18 καὶ 74 τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς καὶ ὅχι Ἱσταμπὸλ ὅπως μετὰ τὴν ἄλωση τὴν ἔλεγαν οἱ Τοῦρκοι. Μήπως στὴ συνειδήσή του θεωρεῖται ὡς Πόλη τοῦ Ἰσλάμ;

40. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀνθιμο Γ'.

- 75 μαί στην Ἰσλαμπόλ, γὰ νὰ πάρω μέρος ἐπὶ δυὸ χρόνια στὴν Ἱερὰ Σύ-
νοδο. "Ὅσο κι ἂν προσπαθήσαμε ν' ἀποτρέψουμε τὴν ἀναχώρησή μας,
στάθηκε ἀδύνατο· εἶναι, ὅπως καταλαβαίνετε, θέλημα τοῦ Ὑψίστου
Θεοῦ καὶ πρέπει ἐξάπαντος νὰ πᾶμε. Γι' αὐτὸ καὶ καταφεύγοντας στοῦ
Θεοῦ, ἐτοιμαστήκαμε ν' ἀναχωρήσουμε μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ τὴν Τε-
τάρτη τῆς ἐρχόμενης ἐβδομάδας στίς 10 τοῦ μηνὸς (Σεπτέμβρ. 1847).
- 80 Γι' αὐτὸ, πρὶν ἀπὸ πέντε ἡμέρες, καλέσαμε στοῦ Μοναστηρίου τὰ πνευ-
ματικά μας τέκνα, τοὺς προὔχοντες τῆς πόλης καὶ τῶν γύρω κομποπό-
λεων καὶ διορίσαμε ὁμόφωνα ὡς προσωρινούς μας ἀντικαταστάτες στὴν
ἐπαρχία μας τὸν ἐνάρετο ἀδελφὸ καὶ ἐπίσκοπό μας κὺρ Νεκτάριο⁴¹ καὶ
τὸ πνευματικὸ μας τέκνο καὶ ἀρχιδιάκονό μας κὺρ Γεράσιμο⁴². Καὶ γιὰ
- 85 ὅλες τὶς ὑποθέσεις τῆς Μονῆς διορίσαμε καθηγούμενο τὸν εὐσεβεῖ πνευ-
ματικὸ μας γνὺ κὺρ Κυπριανό⁴³, μὲ βάση τὴν ἀπόφαση ποὺ πῆρε ἡ Σύ-
νοδος τῆς 27 Αὐγούστου τοῦ περασμένου χρόνου (1846) καὶ τὴν εὐχὴ
Ἑγουμένου ποὺ ἀναγνώστηκε πνευματικὰ στὴν Ἐκκλησία. Καὶ εἶναι,
βέβαια, χωριστὲς οἱ ἀρχιερατικὲς ὑπηρεσίες καὶ οἱ ὑπηρεσίες τῆς Μο-
νῆς, ὥστόσο ὅμως θὰ συνεργασθοῦν ἀλληλέγγυα, καταφεύγοντας πρῶτα
- 90 στοῦ Θεοῦ καὶ ὕστερα στὴν εὐσέβεια καὶ στὴν ἀγάπη ὅλων μας. Ἐμεῖς,
παίροντας μαζί μας τὸ πνευματικὸ μας τέκνο, τὸν Πρωτοσύγγελο Πα-
νάρετο⁴⁴ καὶ τοὺς Ἱεροδιακόνους Ἀθανάσιο καὶ Γερμανό, θ' ἀναχωρή-
σουμε μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.
- 95 Θέλαμε νὰ ἐρχόμαστε στίς ἐκκλησίες ὅλων σας καὶ νὰ κάναμε μιὰ
λειτουργία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ σᾶς ἀποχαιρετούσαμε κατὰ κόσμον καὶ πνευ-
μα· ἐπειδὴ ὅμως ὁ χρόνος εἶναι περιορισμένος, στίς 8 τοῦ μηνὸς (Σεπτ.
1847) ἡμέρα τῶν γενεθλίων τῆς Θεομήτορος Παναγίας, θὰ κάνουμε
μιὰ λειτουργία μέσα στὴν Ἱερὰ Μονή, ὅπου θὰ προσευχηθοῦμε, ὅπως

41. Ὁ Νεκτάριος, ἱερομόναχος στάθηκε πάντα πολὺτιμος βοηθὸς τοῦ Παϊσίου. Ὄταν ὁ Παῖσιος χειροτονήθηκε Μητροπολίτης Καισαρείας, ὁ Νεκτάριος ἀναδείχθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ καὶ ἀναπληρωτὴς τοῦ Παϊσίου. Διακρινόταν γιὰ τὴν ὑψηλὴ του παιδεία καὶ τὸ ἥθος του καὶ πέθανε στὰ 1847. Βλ. Α. Λεβίδη, Ἱστορία τῆς Καππαδοκίας, Ἀθήνα 1885, σ. 205 κ.ε. καὶ Ι. Κάλφωλον, ὁ.π. σ. 372 κ.εξ.

42. Ὁ Γεράσιμος, συνεργάτης τοῦ Παϊσίου καὶ πρωτοσύγγελός του. Λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου, χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ (1852) ἀλλὰ καὶ πρὶν τὴ χειροτονία του ὁ Γεράσιμος στάλθηκε ἀπὸ τὸν Παῖσιο στὴν Καισαρεία ἀμέσως ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Νεκταρίου γιὰ νὰ μὴ μείνει ἡ μητρόπολη ἀκεφάλη. Βλ. Ι. Κάλφωλον ὁ.π. σ. 374 - 375.

43. Ὁ Κυπριανὸς ἀνέλαβε ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ἀπὸ τὸν Ἀπρ. τοῦ 1834· μὲ τὴν ἐνεργητικότητά του ἀνύψωσε ἀκόμη περισσότερο τὸ μοναστήρι ἀπὸ κάθε ἄποψη, ὕλη καὶ πνευματικῇ. Ι. Κάλφωλον, ὁ.π. σ. 375 κ.ε.

44. Εἶναι ἀπὸ τοὺς παλαιούς μοναχούς τῆς μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάν. τοῦ Προδρόμου.

100 επιβάλλεται στην πνευματική μας πατρότητα, για όλους τους Χριστιανούς της Έπαρχίας μας.

Πρώτα, λοιπόν, δίνουμε την πατρική μας εὐχή, όπως ὀφείλαμε, σ' όλους σας καὶ σὰς συγχωροῦμε. Ὅσοι ἀπὸ σὰς, ἄνδρες, γυναῖκες, γέροι καὶ νέοι, πλούσιοι καὶ πτωχοί, ἱερεῖς καὶ λαϊκοί, ἢ ὅποιοσδήποτε μὲ
105 δικαστική ἐκκρεμότητα, μᾶς πλήγωσαν μὲ τὴν ἀσέβειά τους ἢ μᾶς ἐκούρασαν καὶ μᾶς δυσαρέστησαν πολὺ, ὅταν τοὺς ζητούσαμε τὰ ἀπὸ παράδοση θεωρούμενα τυχερὰ καὶ φόρους, καὶ βρεθήκαμε ἀντιμέτωποι στὶς παράνομες σκέψεις τους, ἀπαντήσεις τους καὶ συμπεριφορὰ τους εἶτε ἀπὸ ἄγνοια εἶτε ἀπὸ ἀμάθεια εἶτε ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Σατανᾶ,
110 ὅλους σας σὰς συγχωροῦμε μὲ τὴ χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ποὺ μᾶς δόθηκε ἀπὸ τὸ Θεό. Δεύτερο, ζητᾶμε καὶ ἐμεῖς συγχώρεση ἀπὸ ὅσους δυσαρέστησαμε, γιατί ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῆς ὀργῆς ποὺ θόλωνε τὸ νοῦ μας τοὺς ἐπιπλήξαμε περισσότερο ἂν ὅ,τι ἔπρεπε. Σύμφωνα, λοιπόν, μὲ τὴν ἐντολὴ τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὺς συγχωροῦμε καὶ δεχόμαστε ἄφεση. Κι ὅταν ἔρθει ἡ ἡμέρα
115 τῆς Κρίσης ἀπὸ μᾶς σὲ σὰς καὶ ἀπὸ σὰς σὲ μᾶς, χωρὶς κανένα πνεῦμα ἀντιδικίας, νὰ εἴμαστε σὲ θέση νὰ εἰποῦμε: Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ τέκνα, ποὺ ὁ Θεὸς μοῦ παρέδωσε μὲ τέτοια καρδιὰ σὰς ἀποχαιρετῶ· ὁ Θεὸς νὰ δώσει σ' ὅλους σας μακροζωία καὶ ὑγεία καὶ νὰ σὰς δέσει μὲ τὴν ἀλυσίδα τῆς ἀγάπης καὶ νὰ δώσει σ' ὅλους σας δόξα, τιμὴ, χαρὰ καὶ εὐτυχία· φω-
120 τίζοντας τὸ νοῦ σας, νὰ σὰς στερεώσει στὶς διατάξεις τῆς πίστεως μας καὶ νὰ σὰς καθοδηγήσει μὲ ἀγαθὲς πράξεις καὶ νὰ σὰς ἐμπνεύσει ἔφεση τοῦ ἱεροῦ παραδείσου καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσει ἐν καιρῷ νὰ συναντηθοῦμε καὶ νὰ ἰδωθοῦμε μὲ τὰ φυσικά μας μάτια. Ὅσο καὶ ἂν θὰ εἴμαστε σωματικά μακριὰ μεταξὺ μας, θὰ εἴμαστε μὲ τὴν καρδιὰ καὶ τὴν ψυχὴ κοντά σας, θὰ χαίρομαστε τὶς χαρὲς σας καὶ θὰ θλιβόμαστε γιὰ τὶς θλίψεις σας·
125 δὲν θὰ λησμονήσουμε τὸ χρέος ποὺ ἔχουμε γιὰ νὰ εὐχόμαστε, δὲν θὰ εἴμαστε ἀδιάφοροι γιὰ τὶς ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀνάγκες σας.

130 Ὁ Θεὸς καὶ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἀπὸ σὰς ἐδλαβεῖς Ἱερεῖς καὶ Πνευματικοί, ἀπαιτοῦν πνευματικὴ ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν Χριστιανῶν μας· ἀπὸ σὰς, εὐσεβεῖς Διδάσκαλοι, ἀπαιτοῦν καθοδήγηση καὶ νοουθεσία τῶν μαθητῶν σας· ἀπὸ Σὰς φιλότιμοι Ἐπίτροποι, ἐπιμέλεια γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν ἐσόδων τῶν Ἐκκλησιῶν μας,
135 ποὺ θὰ θεραπεύσουν τὶς ἀνάγκες τῶν σχολείων, τῶν Ἱερατικῶν καὶ τῶν βιβλίων ποὺ θὰ συντελέσουν στὴ μόρφωση καὶ στὴν ἀγωγή τῶν παιδιῶν τῶν χριστιανῶν μας καὶ ποὺ θὰ ἱκανοποιήσουν καὶ θὰ ἐνχαριστήσουν τοὺς Δασκάλους καὶ Καθηγητές μας. Κι ἐμεῖς θὰ ζητήσουμε ἀπὸ σὰς

140

να φροντίσετε για τη θεραπεία των αναγκών αυτών και τώρα και στο μέλλον.

Σας αποχαιρετούμε, λοιπόν, και αναχωρούμε. Με ζέση καρδιάς σας δίνουμε και πάλι συχώρεση, εὐχὲς και εὐλογίες και παρακαλούμε θερμὰ τὸ θεὸ νὰ μᾶς ἀξιώσει νὰ συναντηθοῦμε στὸν κατάλληλο καιρό. Ἀμήν.

Ὁ Καισαρείας Παῖσιος θερμὸς ἐν Κυρίῳ Εὐχέτης σας

1847 Σ/βρίον 3

Ο ΕΚΛΟΓΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ ΤΟΥ 1908 ΣΤΗ ΧΙΟ

ΜΙΑ ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗΣ ΔΙΑΠΑΛΗΣ*

του Άλκ. Ι. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μόλις επιβεβαιώθηκε ή είδηση τής ανακήρυξης του Συντάγματος¹ στην Όθωμανική Αυτοκρατορία με τακρίριο που έστειλε ή τουρκική Διοίκηση στις Δημογεροντίες τής νήσου Χίου και στη Μητρόπολη, στις 13 Ιουλίου, ανακοινώθηκε τὸ θέμα ἐκλογῆς τοῦ κατάλληλου προσώπου πού θ' ἀντιπροσώπευε τὸ Χιακὸ λαὸ στὸ Ὄθωμανικὸ Κοινοβούλιο. Οἱ ἐκλογές τοῦ 1908 στὴ Χίο, πρῶτες ἐκλογές και στὴν ἱστορία τῆς Ὄθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχουν τοπική μόνον ἀξία. Καὶ τοῦτο ὅχι γιατί ἐπηρέασαν γενικότερα τὶς πολιτικὲς ἐξελίξεις, εἴτε τὶς τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ εὐρύτερη σημασία τους ἔγκειται στὸ γεγονός ὅτι τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἐκλογικῆς-κοινοτικῆς αὐτῆς διαμάχης, ἀποτέλεσμα τοῦ νεοαποκτημένου συνταγματικοῦ πολιτεύματος — γνωρίσματα πού τόσο καλὰ μᾶς παραδίδονται ἀπὸ τὶς εὐσυνείδητες ἀναφορές τοῦ πρόξενου Κυπραίου —, τὰ συναντᾷ ὁ μελετητῆς

*Ἡ μελέτη αὐτὴ στηρίχθηκε βασικὰ στὶς σχετικὲς ἀναφορές τοῦ Ἑλληνα πρόξενου, στὴν τουρκοκρατούμενη τότε Χίο, Κυπραίῳ πρὸς τὸν ὑπουργὸ ἐξωτερικῶν Μπαλτατζή, καὶ στὸ ἀρχεῖο Μ. Θεοτοκά, κυρίως τῇ σχετικῇ ἀλληλογραφίᾳ του μὲ τὴ σύζυγό του Ἀνδρονίκη, πού εἶχε παραμείνει στὴν Κ/πολη. Θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὴν κ. Α. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκά, πού πρόθυμα καὶ φιλικὰ μοῦ ἐπέτρεψε νὰ κοιτάξω τὴν ἀλληλογραφία τοῦ πατέρα τῆς. Ἐπίσης θάθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸ διευθυντὴ τῆς Βιβλιοθήκης «Κοραῆ» Χίου κ. Ἄ. Καλαμπόκη καθὼς καὶ τὸν πρῶην διευθυντὴ τῆς κ. Καβάδα πού τόσο διευκόλυναν τὴν ἐργασία μου.

1. Στις 10/23 Ιουλίου 1908 τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος», ὑποστηριζόμενο ἀπὸ τὰ ἐπαναστατημένα τμήματα τοῦ I καὶ III Σώματος Στρατοῦ, διακήρυξε τὴν ἐπαναφορά τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876, πὺν ὁ Σουλτάνος Abd-ul Hamid εἶχε καταργήσει τὸ 1878. Τὴν ἐπομένη ὁ Σουλτάνος, μὴ μπορώντας ν' ἀντιδράσει, δέχτηκε τὰ αἰτήματα τῶν Νεοτούρκων γιὰ συνταγματικὴ νομιμότητα, διενέργεια γενικῶν ἐκλογῶν καὶ λειτουργία τοῦ Κοινοβουλίου. Τὸ γεγονός αὐτὸ σήμανε τὴν ἀρχὴ τοῦ τέλους τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἔθεσε τὰ θεμέλια τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς Τουρκίας. Ἀκόμη τότε χαιρετίστηκε ἀπὸ τοὺς συνοίκους λαοὺς ὡς δημοκρατικὴ ἀναγέννησις τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἰδικρινεῖς ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ ἀλληλεγγύης γίνονταν καθημερινὰ τὶς πρῶτες ἐκείνες μέρες τῆς εὐφορίας. Γιὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάστασις βλ. τὸ χρήσιμο βιβλίο τοῦ Feriz Ahmad, «The Young Turks; the CUP in Turkish politics, 1908 - 1914», Oxford 1969.

σέ μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό και σ' άλλες έλληνικές κοινότητες τής όθωμανικής επικράτειας.

Τά γνωρίσματα αυτά άναφέρονται σέ δύο βασικούς τομείς τής κοινοτικής ζωής: α) 'Αντίδραση πρὸς τή δεσποτική πολιτική πού έξασκούσαν πολλές φορές οί Μητροπολίτες, ὡς εκπρόσωποι τοῦ 'Εθνικοῦ Κέντρου — προσπάθεια δηλαδή περιορισμοῦ τοῦ εκκλησιαστικοῦ παρεμβατισμοῦ, και β) 'Αγῶνας γιά οὐσιαστικότερη συμμετοχή τῶν μελῶν τής κοινότητας στή διακυβέρνηση τῶν κοινῶν. Οἱ δύο αὐτοί τομείς συνθέτουν τή ζωντανή εἰκόνα τής ένδοκοινοτικής διαπάλης πού πῆρε εἴτε τή μορφή κατάλυσης τής «νόμιμης» κοινοτικής ἀρχῆς τήν ἐπομένη τής παραχώρησης τοῦ Συντάγματος, καθῶς εἶναι λχ. οἱ περιπτώσεις τῶν κοινοτήτων τής 'Αττάλειας ἢ τοῦ 'Ελλησπόντου (μητροπολιτικής ἐπαρχίας Κυζίκου)², εἴτε τή μορφή ὀξύτατης διαμάχης, καθῶς εἶναι ἡ περίπτωση τής Χίου, πού ἐξετάζουμε παρακάτω.

Ὁ 'Ελληνας πρόξενος Κυπραῖος, ἀκολουθώντας βέβαια τίς ὁδηγίες πού εἶχε ἀπό τήν 'Ελλάδα, ἀναζήτησε κι αὐτός τὸ ένδεδειγμένο πρόσωπο πού ἀπρὸς τῷ ἀναμφισβητήτῳ ἐθνισμῷ ἔπρεπε «νά τυγχάνη κάτοχος τής Νομοθεσίας, ἐνήμερος δέ τῶν τοπικῶν — ειδικῶς και ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως — ἀναγκῶν και ἐν ταῦτῳ ἐγκρατῆς τής 'Οθωμανικῆς γλώσσης και γνώστης τῶν προσώπων». Αὐτὸς πού συγκέντρωνε τὰ παραπάνω προσόντα, πού τὸν ἤθελε ὅλος ὁ Χιακὸς λαὸς και κατὰ τὸν Κυπραῖο, ἦταν «φιλόπατρις και φιλογενής», ἦταν ὁ δικηγόρος Μιχαήλ Γ. Τσελεπιδῆς³. 'Εν τούτοις, ὁ Κυπραῖος δὲν κρύβει τήν ἀνησυχία του μήπως ὑποδεχθεῖ ὑπὸ τήν Μητρόπολη ἄλλος ὑποψήφιος ἐκ «τῶν ἐπιτηδεῶν, καίτοι ἐθνικῶς κρινόμενος ἀκατάλληλος», πράγμα πολὺ πιθανόν, ἀν κρίνει κανεῖς ἀπὸ τήν κοινοτική διαπάλη, πού κρατοῦσε τριάντα σχεδόν χρόνια μετὰ τὸ ἴδιο πάθος και ἔνταση. Ὁ δικηγόρος Μ. Γ. Τσελεπιδῆς εἶχε παίξει, τὰ τελευταῖα χρόνια, σπουδαῖο ρόλο στὰ κοινοτικά ζητήματα. Κι' ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀπομονωθεῖ τὸ περιστατικὸ τοῦ ἐκλογοικοῦ ἀγῶνα τοῦ 1908, γιά τήν ἀνάδειξη Χιωτῆ ἀντιπροσώπου στὸ Τουρκικὸ Κοινοβούλιο ἀπὸ τὸ ὅλο κλῆμα πού δημιουργοῦν οἱ κοινοτικές ἀντιθέσεις, κρίνουμε ἀπαραίτητο νὰ τὸ ἐκθέσουμε σύντομα.

Ἡ διαμάχη ξεκίνησε ἀπὸ τὸν τρόπο διαχείρισης τής ὅχι εὐκαταφρόνητης κοινοτικής περιουσίας, ἀποκτημένης ἀπὸ εὐεργετήματα τῶν γνωστῶν εὐπορῶν οἰκογενειῶν, Ράλλη, Χωρέμη, Κοραῖ, Συγγροῦ, Σκυλίτση⁴, κ.ἄ. Ἡ δια-

2. Βλ. ἀντίστοιχες ἀναφορὲς ὑπὸ πρόξενου Γ. Καραμερτζάκη, ἀριθ. 203/11 Αὐγούστου και ὑπὸ πρόξενου Ν. Σπεράντσα, ἀριθ. 26 ἐμπ./11 Αὐγ. 1908.

3. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφορὰ 654/15 'Ιουλ. 1908.

4. Γιά τίς οἰκογένειες Ράλλη, Χωρέμη, Συγγροῦ και Σκυλίτση βλ. Κ. 'Αμαντου, «Χίος και Χῖοι. Σημειώματα», 'Αθῆνα 1959. Εἰδικότερα γιά τήν οἰκογένεια Ράλλη: «A pedigree of the Rallis of Scio, 1700 - 1892» (δὲν σημειώνεται τόπος και χρόνος ἐκδοσης, πιθανόν

χείριση είχε άνατεθεῖ σχεδόν ἀπὸ τὴν ἀρχή, μὲ τὴ συγκατάθεση τῶν ἰδίων τῶν δωρητῶν καὶ τοῦ Μητροπολίτη Κωνστ. Δεληγιάννη, «εἰς τὴν ὑγιᾶ μερίδα, τὴν καὶ μόνην ὑφισταμένην, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἡ «Πρόοδος» Κωνσταντινούπολης, ἥς ἡγεῖτο καὶ ἡγεῖται ὁ ἀξιότιμος συμπολίτης κ. Περικλῆς Καναλάς». Τὰ πράγματα πῆγαιναν ὁμαλά, πάντα κατὰ τὴν «Πρόοδο», «τῶν διαφόρων ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν προκοπόντων, καὶ τῶν περιουσιῶν βαθμυδὸν αὐξουσῶν»⁵, μέχρι ποῦ ἐμφανίστηκε ὁ Ν. Κουβελάς, ὑπεύθυνος τοῦ Μονοπωλίου Καπνῶν, μὲ τοὺς συμβούλους τοῦ Μ.Γ. Τσελεπιδῆ καὶ τοὺς ἀδελφούς Μιλτιάδη καὶ Ἀνδρέα Πολεμίδη. Ἡ «Κουβελική» παράταξι τοὺς κατηγορήσε πὼς ἡ διαχείρισις τῶν λογαριασμῶν ἦταν ἀξιόμημη⁶. Ὁ τελευταῖος σωστὸς ἰσολογισμὸς κυκλοφόρησε τὸ 1879. Μετά, ἀντὶ κάθε 2 χρόνια, ξανακυκλοφόρησαν λογαριασμοί, ἐλλιπῶς ἐνημερωμένοι, τὸ 1884, τὸ 1889, τὸ 1891 (πρόκειται γιὰ «τέσσεραις μισαῖς γραμμαῖς»), καὶ τὸ 1893.

Ἡ πίεσις ποῦ ἀσκούσε συνεχῶς ἡ ἀντιπολίτευσις ἀνάγκασε τοὺς κοινοτικούς ἄρχοντες νὰ ὀρίσουν μετὰ ἐπτά ὀλόκληρα χρόνια, τὸ 1900, μιὰν ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς «ἀξιοπρεπεῖς καὶ τίμιους» κατὰ τὰ ἄλλα, Μ. Καλβοκορέση, Θ. Πετροκόκκινου⁷ καὶ Σ. Μηταράκη, μὰ ποῦ δὲ γνώριζαν τὰ χιῶτικα πράγματα καὶ τίς «ἀνατολίτικαις πονηράδαις». Ἐπὶ πλέον τοὺς ἔβαλαν νὰ ἐλέγξουν τὴ διαχείρισις καὶ ὅχι τοὺς λογαριασμοὺς καθὼς ὀφείλαν. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ ἔκανε τόσες παρατηρήσεις ποῦ δὲν τόλμησαν νὰ δημοσιεύσουν τὰ πρακτικὰ τῶν συνεδριάσεών της⁸. Συσπειρωμένοι γύρω ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη, λοιπόν, ποῦ τοὺς ἐνίσχυε μὲ τὸ κύρος ποῦ ἀντλοῦσε ἀπὸ τὰ

1896), καὶ Α.Μ. Συριώτη, «Ὁ οἶκος τῶν ἀδελφῶν Ράλλη», στὰ «Χιὰ καὶ Χροινὰ», Α' τεύχ. 1911.

5. «Πρόοδος» 17 καὶ 19 Σεπτεμβρίου. Εἶναι περιέργο πάντως τὸ γεγονός ὅτι, ἐνῶ ἀναγγέλλει καὶ ἄλλη συνέχεια τῆς ἱστορίας αὐτῆς, δὲν ἐμφανίζεται ἄλλο ἄρθρο μετὰ τίς 19 Σεπτεμβρίου. Ἀντίθετα, στίς 8 Ὀκτωβρίου τυπώνει ἀνταπόκρισις ὑπὲρ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ Τσελεπιδῆ.

6. Περιέχεται στὸ φυλλάδιον «Ἀπάντησις εἰς τὴν ἀνοικτὴν ἐπιστολὴν τῆς ἐπιτροπῆς ἡ ὁποία, ὡς λέγει, ἀνέλαβε νὰ διαφωτίσῃ τὸν Χιὰκὸν Λαόν», ποῦ κυκλοφόρησε ἡ ἀντιμητροπολιτικὴ παράταξι.

7. Οἱ οἰκογένειες Πετροκόκκινου καὶ Καλβοκορέση εἶναι παλαιᾶς Χιὰκῆς καταγωγῆς. Βλ. «Notice sur la Famille Pétrrocchino de l'île de Chio», Genève 1909, καθὼς καὶ Πετροκοκκίνου, Δημ.: «Οἱ Πετροκοκκίνοι τῆς Χίου (ποῦχαν τὸ παρατσούκλι «Ἀμαρτωλοί»», Ἀθήνα 1900. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Καλβοκορέση ἀναφέρει πληροφορίες ὁ Δ. Πετροκόκκινος: «Τρεῖς γενεαὶ Χίων εἰς τὸ Ἀμερικανικὸν πολεμικὸν ναυτικόν», στὰ «Χιὰ καὶ Χροινὰ», τεύχ. Β', 1914. Ἐνα σύντομο καὶ διαφωτιστικὸν ἄρθρο γιὰ τίς παλαιὰς χιακῆς οἰκογένειες εἶναι τό: D.P. Pétrrocchino, «L'ancienne noblesse de l'île de Chio», στὸ Rivista del Collegio Araldico, 1919.

8. Ὅπου παρ. Ἐπίσης βλ. ἐφημ. «Παγγιὰκῆ», 16 Ὀκτωβρίου.

προνόμια της 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας, οι «Καναλικοί» διοικούσαν απολυταρχικά τὰ κοινοτικά καὶ καθὼς τοὺς συνέφερε, ἀλλάζοντας τὰ ἄρθρα τοῦ Κανονισμοῦ.

Ἡ «Πρόδοος» ὑποστηρίζει πὼς μετὰ τὸ θάνατο τῶν εὐεργετῶν βρῆκαν οἱ Κουβελικοί τὴν εὐκαιρία «ὅπως ἀναπηδήσωσιν ἐκ τῆς ἀφανείας» καὶ διεδικήσουν τὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων. «Διὰ τὴν δοκιμασίην ἢ τιμώτης καὶ ἡ ικανότης του», κατὰ τὴν ἐφημερίδα, στὴν οὐσία ὅμως γιὰ τὴν ἀποδυναμωθεί ἢ ἀντιπολίτευση, ὁ Κουβελὰς διορίστηκε Δήμαρχος κι' ἐκλέχτηκε μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς⁹. Ὁ Κουβελὰς πάντως δὲν θεώρησε τὸν ἑαυτό του ἀφοπλισμένο: ζητοῦσε πλήρη καὶ λεπτομερὴ ἔλεγχο τῆς κοινοτικῆς περιουσίας ἢ, κατὰ τὴν «Πρόδοο» πάλι, νὰ γίνῃ ἀπόλυτος ρυθμιστὴς τῆς μαζὶ με τοὺς φίλους του. Ἀπευθύνθηκε τότε στὸ Μητροπολίτη, ποὺ ἀρνήθηκε νὰ τὸν βοηθήσῃ μετὰ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι δὲν εἶχε παράπονα ἀπὸ τὴν πολιτεία τῶν ἄλλων. Ἡ παράταξι Κουβελᾶ τότε, στὰ 1906, προσπάθησε νὰ ἐκμεταλλευτεῖ διδάταξη τοῦ Κανονισμοῦ ποὺ ἐπέτρεπε κάποια μικρὴ λαϊκὴ συμμετοχὴ στὰ κοινοτικά. Ὁμάδα σαράντα ἕως πενήντα ἀτόμων ἐπιστημόνων, κτηματιῶν, ἐμπόρων, βιομηχάνων, ποὺ εἶχαν τίς προϋποθέσεις γιὰ νὰ ἐκλεγοῦν, ζήτησαν νὰ ἐγγραφοῦν στοὺς καταλόγους. Ἡ «ἀπολυταρχικὴ ὁμάς κατερράκωσε τὸν κανονισμόν» ὥστε ν' ἀποκλείσει τὸ ἐνδεχόμενο ἐκλογῆς τους.

Τότε οἱ Κουβελικοὶ παραβίασαν τὴ μητρόπολη, σφράγισαν τὰ κοινοτικά βιβλία καὶ θέλησαν νὰ τὰ παραδόσουν στὴν τοπικὴ Διοίκηση γιὰ ἔλεγχο. Τὸ γεγονός αὐτὸ προκάλεσε σάλο. Ὁ ἴδιος ὁ Μητροπολίτης διαμαρτυρήθηκε στὴν κυβέρνηση τοῦ Abd-ul Hamid, ποὺ μέσω τοῦ πρώην Μεγ. Βεζύρη Φερῆτ-Πασᾶ τοὺς παρέπεμψε στὰ ποινικὰ δικαστήρια «ὡς παραβιάσαντας ἄσυλον, κακοποιήσαντας ὑπαλλήλους καὶ καταπατήσαντας περιουσίας»¹⁰. Οἱ Κουβελικοὶ ἠθωώθηκαν, ὁ κόσμος ὅμως εἶχε κατατρομοκρατηθεῖ ποὺ εἶδε ὅτι «πρόσωπα κοινωνικῆς θέσεως ἐκινδύνευσαν νὰ φυλακισθῶσι διότι ἐζήτησαν νὰ ἀμειψῇ χρῆσιν τῶν ἐκλογικῶν δικαιωμάτων των». Ταυτόχρονα οἱ μητροπολιτικοὶ σύνταξαν ἄλλο Κανονισμὸ ποὺ ἀπέκλειε κάθε ἀνεπιθύμητο καὶ διοικούσαν μόνοι τους, μετὰ τὴν ἀνοχή, ἂν ἔχῃ καὶ τὴν ὑποστήριξη, τῆς τοπικῆς ὀθωμανικῆς διοικήσεως.

9. Δήμαρχος διετέλεσε ἀπὸ τὸ 1905 - 1916. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ ποὺ ἀπὸ τὸ 1909 ἔπαιξε ρόλο κοινοτικοῦ Συμβουλίου ἦταν 8μελῆς: 2 Δημογέροντες καὶ 6 ἄλλα μέλη.

10. Ἡ «Πρόδοος», ποὺ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο σταματᾷ τὴ δημοσίευσή τῆς συνέχιας, ὑποστηρίζει πὼς, μετὰ τὴν παραπάνω κατηγορίαν, καταδικάστηκαν. Ἐπίσης ὑποστηρίζει πὼς ἡ ὀθωμανικὴ Διοίκηση διέταξε τὴν παύση τοῦ Κουβελᾶ ἀπὸ τὸ Δημαρχικὸ ἀξίωμα καὶ ἀπὸ τὸ Μονοπόλιο Καπνῶν, καθὼς καὶ τὴ στέρηση τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων (!) του. Δὲν ἔχουμε ὅμως κανένα λόγο νὰ τὸ πιστέψουμε, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι οἱ Κουβελικοὶ σὲ ὑπόμνημα ποὺ ὑποβάλλανε στὸ Νομάρχην Ἐκρέμ Μπέτ μιλᾶνε γιὰ ἀθώωση. Βλ. «Υπόμνημα» στὴν ἐφημ. «Παγκυακή», 16 Ὀκτωβρίου 1908.

Οί βαθείες αυτές διαιρέσεις του Χιώτικου λαού, και τὰ πάθη που είχαν προκαλέσει κρυφά ή φανερά, όσο τὸ επέτρεπε ἡ χαμιδική τρομοκρατία, τώρα με τὴν παραχώρηση τοῦ Συντάγματος πήραν ἀνοιχτὸ χαρακτήρα. Πρῶτα-πρῶτα στράφηκαν κατὰ τοῦ Μητροπολίτη, που ἀποτελοῦσε καὶ τὴν προϋσταμένη ἀρχή. "Ετσι τὸ μητροπολιτικὸ θέμα ἐμελλε νὰ πάρει καὶ τὴν κύρια θέση στὸν προεκλογικὸ ἀγῶνα. Γιὰ νὰ εἴμαστε περισσότερο ἀκριβεῖς, οἱ σελίδες τῆς «Παγ-χιακῆς», τῆς μόνης τότε χιακῆς ἐφημερίδας που ἄρχισε τὴν κυκλοφορία της στὶς ἀρχές τοῦ 1908 ἐκδιδόμενη στὴν Ἀθήνα, ἦταν γεμάτες ἄρθρα γιὰ τὸ μητροπολιτικὸ. Οἱ ἐλάχιστες ἀναφορές που γίνονται στὸ ἐκλογικὸ ζήτημα ἔχουν ἄμεση σχέση κι' ἐξάρτησή με τὴν κοινοτικὴ διαπάλη. "Η ὀξύτητα εἶχε φτάσει σὲ τέτοιο σημεῖο ὥστε νὰ κάνει ἀπαισιόδοξο τὸν Κυπραίῳ διαπιστώνει πικρά: «... οὐδεμίαν δὲ σημασίαν οἱ ἐνταῦθα ἡμέτεροι συνείθισαν νὰ ἀποδίδωσιν εἰς τὰ γενικὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἀπέναντι τῶν ἀτομικῶν παθῶν καὶ συμφερόντων, τῶν ὑποθαλπομένων μάλιστα ὑπὸ κακοβούλων τινων ἐπιτηδείως»¹¹. Φυσικὰ οἱ διαπιστώσεις αὐτὲς τοῦ Κυπραίῳ εἶναι ὑπερβολικὲς καὶ ἄδικες. Καλῶς ἢ κακῶς ἡ μητροπολιτικὴ παράταξι εἶχε ταυτιστεῖ με τὸ χαμιδικὸ αὐταρχισμό· ἡ ἀνέλπιστη ἐλευθερία, ἡ ἐπαναφορά τοῦ Συντάγματος, ἡ διακηρυσσόμενη σ' ὅλους τοὺς τόνους ἰσοπολιτεία, ἔπρεπε νὰ πάρουν ἓνα συγκεκριμένο περιεχόμενο γιὰ νάχουν νόημα γιὰ τὸν χιακὸ λαό: σήμαιναν γι' αὐτὸν τὴ λύση τῶν κοινοτικῶν προβλημάτων. Τὸ γεγονός δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴ τῶν μητροπολιτικῶν. Χαρακτηριστικὰ ἡ «Πρόοδος» τῆς Κωνσταντινουπόλεως¹², ἔγραφε γιὰ τὴν ἀντίδραση αὐτῆς τῶν Χίων: «Ἐνόμισαν οἱ ὀλίγοι εὐτυχῶς οὗτοι συνταγματικὴν ἐλευθερίαν πρὸς ἱκανοποίησιν ἀτομικῶν πόθων αὐτῶν τὴν ἀποκλήρουν τοῦ οἰκείου Μητροπολίτου καί, τὸ ἀστειότερον ὅλων, τὴν καταδίκην αὐτοῦ εἰς ἐξορίαν!»

Καὶ ὁ πρόξενος Κυπραίος τάχθηκε, ἀπὸ τὴ δική του βέβαια πλευρά, με τὴν ἀντιπολιτευόμενη παράταξι. Ἐντούτοις, ὁ Κυπραίος ἀντιμετώπιζε τὸ δίλημμα ἐὰν ἔπρεπε μετὰ κατὰλληλες καὶ προσεκτικὲς ἐνέργειες νὰ ὑποδείξει τὸν «πανθομολογουμένως μόνον ἱκανὸν» δικηγόρο Μ. Τσελεπίδη ἢ νὰ κρατήσῃ στάση «ἐφεκτικὴ» πρὸς βλάβη προφανῶς τοῦ τόπου¹³. Καμιὰ συγκεκριμένη βλάβη δὲν ἀναφέρεται· μπορούμε ὅμως εὐκολὰ νὰ συμπεράνουμε ὅτι φοβόταν, λόγω τῆς διάσπασης τῶν ἐλληνικῶν ψήφων, ἐνδεχόμενη επικράτηση Μουσουλμάνου ὑποψηφίου, ἐνδεχόμενο που ἔπαψε νὰ ὑφίσταται ὅταν λίγο ἀργότερα, τροποποιήθηκε ὁ ἐκλογικὸς νόμος, που ὅριζε τὴν ἐκλογικὴ περιφέρεια κατὰ σαντζάκι¹⁴. "Ετσι ἡ ἐκλογικὴ ἀναμέτρηση κινήθηκε σὲ «ἐνδοελληνικὰ» πλαίσια.

11. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγούστου.

12. «Πρόοδος», 17 Σεπτεμβρίου 1908.

13. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή ἀναφ. 654/15 Ἰουλίου 1908.

14. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 706/2 Αὐγ. 1908.

Είναι αλήθεια πώς ο Έλληνας Πρόξενος κατέβαλλε φιλότιμες προσπάθειες για να συμφιλώσει τις δύο αντίπαλες μερίδες που έδιναν την έντύπωση δύο «άλληλοσπαρασσομένων» και «άλληλοκατηγορουμένων» ομάδων. Η άνησυχία του Προξένου ήταν τόσο, ώστε δε δίστασε να ζητήσει τη μεσολάβηση γνωστού του (δεν αναφέρει όνομα) μέλους του ντόπιου Νεότουρκικού Κομιτάτου, που πραγματικά πέτυχε να συμφιλώσει, πιδ σωστά να φέρει σ' έπαφή, τις ήγεσις των αντιμαχομένων μερίδων¹⁵. Τò ζήτημα όμως ήταν αν στην έπιφανεϊακή αυτή έστω συμφιλώση θ' ανταποκρίνονταν οί όπαδοί των αντιπάλων μερών, ό άπλως λαός, για να σταματήσει πραγματικά ό σάλος.

Οί εκδότες τής «Παγχιακή», Άνδρέας και Μιλτιάδης Πολεμίδης, διετύπωναν με διαφορετικό άρθρο ό καθένας τόν ίδιο σκεπτικισμό για την κατάληξη τής συμφιλιωτικής αυτής προσπάθειας¹⁶. Οί δύο μερίδες δε διαφωνούσαν ως πρὸς την ανάγκη συμφιλίωσης, αλλά ως πρὸς τὰ μέσα με τὰ όποία θά έπιτευχθεϊ: οί Κουβελικοί ύποστήριζαν πὸς όλα χώλαιναν, ένῶ, αντίθετα, οί μητροπολιτικοί πὸς όλα πάνε καλά. Η έγκριση μάλιστα από τόν Πατριάρχη τοῦ «κανονισμοῦ», για τόν όποιο μιλήσαμε παραπάνω, έδινε κοινωνική προέκταση στο μητροπολιτικό άγώνα: «Δι' αὐτοῦ καθιερούται μία προνομιοῦχος τάξις πολιτῶν γαλαζοαίμων, ή όποία διὰ τοῦ μέσου τούτου δικαιούται να διευθύνη τὰ τής Κοινότητος και μόνον χάριν έπιεικειάς δύναται να έπιτρέψη και εις άλλον τινά πολίτην έξ οίκτου να μετάσχη τής κοινοτικής διευθύνσεως»¹⁷. Τή λύση έβλεπε ή αντιπολίτευση στην παραίτηση τοῦ Μητροπολίτη. Και έγγύηση πὸς ό άγώνας θά συνεχιζόταν με συνέπεια πρὸς αυτή την κατεύθυνση έδινε τὸ πρόσωπο τοῦ Τσελεπίδη.

Στις 9 Αὐγούστου ή «Παγχιακή» άνάγγειλε σέ όξῦ τόνο την εκλογική της προτίμηση, την ίδια με τοῦ Κυπραίου: «Μεθ' ήμῶν οί φιλοπάτριδες τοῦ Αἰγαίου συνεκλογεΐς, τὸ πρόσωπον άποστρέφοντες από τῶν τέως άρχοντίσων, τῶν τυραννίσων τής χθὲς — τῶν άρχολιπάρων τούτων και άρχογλυπταδῶν — θά ψηφίσουν άνδρας έγνωσμένης φιλοπατρίας και ευθύτητος [. . .] Λόγω [. . .] άναμφισβητήτου ευρύτητος παιδείας και άδαμαντίνου χαρακτήρος ό μόνος ένδεδειγμένος αντιπρόσωπος τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν Αἰγαίου τυγχάνει ό διακεκριμένος δικηγόρος και έγκριτος ήμῶν συμπολίτης κύριος Μ. Τσελεπίδης».

Στην ύποψηφιότητα τοῦ Τσελεπίδη άπάντησαν οί μητροπολιτικοί με την ύποψηφιότητα τοῦ Περιελή Καναλᾶ. Η ύποψηφιότητα τοῦ τελευταίου ήρθε άπρόσμενα, γιατί λόγω τής θέσης του στο Διοικητικό Συμβούλιο¹⁸, επικρατοῦ-

15. Κυπραΐος πρὸς Μπαλτατζή, άναφ. 709/2 Αὐγ.

16. «Παγχιακή», 15 Αὐγούστου.

17. Όπου παρ. Τὸ άρθρο ύπογράφει ό Άνδ. Πολεμίδης.

18. Ό Π. Καναλᾶς, μολοντί άγροτικής καταγωγής, άναδείχτηκε ως πολιτικός αντίπαλος τῶν μαστιχοχωριτῶν στὸν άγώνα τους κατά τής Δημογεροντίας. Όταν ή ίσχή τής τε-

σε ή έντύπωση ότι θ' άπειχε από κάθε ανάμιξη στα έκλογικά¹⁹. Πάντως όλες οι ενέργειες, καθώς θα δούμε, των μητροπολιτικών έδειχναν πώς ή παράταξη τους δέν αισθανόταν άνετα στο θέμα της υποψηφιότητας Καναλά. Σε μιá πρώ-τη φάση επιχειρήθηκε συνεννόηση, για να προωθηθεί ένας μόνο υποψήφιος. 'Η προσπάθεια τούτη έκ των προτέρων φαινόταν καταδικασμένη, και όντως δέν καρποφόρησε: υποχώρηση των Κυβελικών ύπέρ της υποψηφιότητας Καναλά θάταν θρίαμβος του Μητροπολίτη, άνεξάρτητα από την έκβαση της έκλογής. 'Εξάλλου, οι αντιπολιτευόμενοι ήταν άπόλυτα σίγουροι για την επιτυχία του Τσελεπίδη, ώστε να τους φαίνεται άδιανόητη κάθε πρόταση ν' άποσύρει ό Τσελεπίδης την υποψηφιότητά του. 'Ετσι έπακολούθησαν ενέργειες, ώστε να συμφωνήσουν οι δύο αντίπαλες μερίδες για έναν τρίτο υποψήφιο που να μην κατοικεί στη Χίο, να μη σχετίζεται δηλαδή με την κοινοτική διαμάχη²⁰.

Ό «τρίτος» αυτός υποψήφιος άναζητήθηκε στο πρόσωπο του Χιακής καταγωγής, ύπουργού Δασών και Μεταλλείων Μαυρογορδάτου²¹. Στην περίπτωση που ό Μαυρογορδάτος θα άποδεχόταν την υποψηφιότητα, ό Κυπραίος ήταν σχεδόν βέβαιος²² πώς οι δύο Χίοι αντίπαλοι θ' άποσύρονταν με τη συγκατάθε-

λευταίας περιορίστηκε, μετά τó 1869, ό Καναλάς έγκατέλειπε τη θέση του ως μέλους της Δημογεροντίας, για να γίνει μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου. Βλ. σχετικά τά όχι και πολύ διαφωτιστικά: Μαδιά, 'Η. «Η πολιτική κατάσταση της Χίου από το 1864 μέχρι το 1912 και οι κατά τούτων άναδειχθέντες πολιτικοί άνδρες», Χίος 1927. Μπουρνιά, Α. «'Η Χίος πρò και μετá τήν άπελευθέρωσιν το 1912», 'Αθήναι (1948;), και Χαροκόπου 'Αντ. «Ό θεςμός της Δημογεροντίας εν Χίω επί Τουρκοκρατίας», Χίος 1960.

19. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 735/12 Αύγ. Φαίνεται πώς ό Καναλάς άρνιόταν κατηγορηματικά στην άρχή να βάλει υποψηφιότητα. Γι' αυτό τó λόγο κατά την «Παγχιακή» της 27 Αύγούστου, οι μητροπολιτικοί είχαν προκαλέσει στην άρχή την υποψηφιότητα του Βασ. Βασιλειάδου, δασκάλου της Τουρκικής, έως ότου πεισθεί ό Καναλάς. Κατά τόν Κυπραίο, ό Καναλάς δέχτηκε τελικά να υποβάλει υποψηφιότητα για λόγους άνταγωνισμού. 'Η «Παγχιακή» έγραψε, πώς ή υποψιότητά του μπήκε «παρά τήν γνώμη και τήν θέλησίν του». Βλ. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 804/2 Σεπτ. και «Παγχιακή», στο ίδιο. 'Εκτός από τους δύο αυτούς βασικούς αντιπάλους και τόν Β. Βασιλειάδη, υποψηφιότητα είχαν υποβάλει και ό μωαμεθανός 'Αλή-Μπέης, έμπορος και κάποιος Ζαβλάριος από τήν Κάλυμνο.

20. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 747/16 Αύγούστου.

21. Τη λύση Μαυρογορδάτου πρότειναν οι: Μιλτ. Καλβοκορέσης, Παντ. Στάγκαλλος, Σταμ. Κωνσταντινίδης και Λεων. Μυλωνάδης.

22. Κυπραίος πρòς Μπαλτατζή, άναφ. 753/18 Αύγ. 'Ό Κυπραίος άκόμη ζητάει οδηγίες ρωτώντας αν ή υποψηφιότητα του Χίου ύπουργού «συμφέρει άπό έθνικής άπόψεως λόγω της ιδιότητός του» (ύπογρ. Κυπραίου). 'Η 'Αθήνα όμως άργεί να στείλει οδηγίες κι' ό Κυπραίος επανέρχεται στο θέμα μετá λίγες μέρες, άναφ. 770/23 Αύγ. Αύτή είναι και ή τελευταία φορά που βρήκαμε ν' αναφέρεται τó όνομα του Μαυρογορδάτου.

ση μάλιστα τῶν ὑποστηρικτῶν καὶ τῶν ὁπαδῶν τους. Ἡ περίπτωσις Μαυρογορδάτου συζητήθηκε σὲ κοινὴ συνεδρίασις τῶν δύο μερῶν²³. Ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς συμμετεῖχαν οἱ Α. Πασβάνης, Ε. Καράβας, Χ. Ροδοκανάκης²⁴ καὶ ἀπουσίαζε ὁ Δ. Καναλάς. Ἀπὸ τοὺς ἀντιπολιτευόμενους οἱ Ι. Σουρίας, Στ. Φαφαλιός, Π. Καρδασιλάρης καὶ Δ. Σαρίκας. Ὁ Σουρίας, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἀντιπολίτευσεως πῆρε τὸ λόγο καὶ ζήτησε τὴ συνεργασία τους γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ὁ Ροδοκανάκης ἀπαντᾷ πῶς ἄλλο ἦταν τὸ θέμα ποῦ εἶχε ὀρίσει γιὰ τὴ συνάντησις, οἱ ἐκλογές, κι' ὅχι ὁ Μητροπολίτης. Ἐπειδὴ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐπέμενε στὸ θέμα Μητροπολίτη, ὁ Ροδοκανάκης κά-νει ἀντιπρόταξις μὲ θέμα τὶς ἐκλογές, νὰ μὴν ὑποστηριχθεῖ δηλαδὴ οὔτε ὁ Καναλάς οὔτε ὁ Τσελεπίδης, ἀλλὰ νὰ βρεθεῖ πρόσωπο ἀχρωμάτιστο ἀπὸ τὴν Κων/πολὴ καὶ συγκεκριμένα πρότειναν τὸν Μαυρογορδάτο. Ὁ Σουρίας ὁμῶς ἐπέμεινε πεισματικὰ στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη. Ἡ συζήτησις μετὰ ἀπ' αὐτὸ πῆρε τὴ κατεύθυνσις ποῦ ἐπεδίωκαν οἱ ἀντιμητροπολιτικοί: Δὲν συζητήθηκε ἄλλο τὸ ἐκλογικόν²⁵. Ἀπλούστατα οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ δὲν εἶχαν κανένα συμφέρον νὰ κάνουν συμφωνίες ἀφοῦ ὅλες οἱ ἐνδείξεις πιστοποιοῦσαν πῶς εἶχαν ἐξασφαλισμένη τὴν ἐκλογικὴ ἐπιτυχία.

Ἐτσι λόγος γιὰ ὑποψηφιότητα τοῦ «ὀθωμανίζοντος», καθὼς τοῦ προσάπτουν ἀργότερα κατὰ τὶς ἐκλογές στὴν περιφέρεια Κωνσταντινούπολης, Μαυρογορδάτου δὲν ξαναγίνεται. Γι' αὐτὸ, ὕστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες, συγκρίνον-τας ὁ Κυπραίος τοὺς δύο ἐπικρατέστερους ἀντιπάλους, τὸ μητροπολιτικὸ Καναλὰ καὶ τὸν ἀντιμητροπολιτικὸ Τσελεπίδη, κρίνει προτιμότερη τὴν ἐπιτυχία τοῦ δευτέρου «λόγῳ μορφώσεως καὶ ἡλικίας»²⁶. Ὄντως, ἡ νομικὴ μόρφωσις τοῦ Τσελεπίδη²⁷ καθὼς κι' ἡ γνώσις του τῆς Τουρκικῆς, ἀπαραίτητης ἄλλωστε σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα²⁸, ἐμοιάζαν «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» γιὰ τὴ μελλοντι-

23. «Δευτέρα ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς Συμπολίτας», 15 Σεπτεμβρίου 1908, (τόπος ἐκδόσεως δὲν ἀναφέρεται). Ἐκδοσις τῆς Καναλικῆς παράταξης.

24. Ὁ Ροδοκανάκης, γιὰ τὸν ἐπ' ἀγγέλμα, καταγόταν κι' αὐτὸς ἀπὸ παλαιὰ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Βλ. Κ. Ἀμάντου, στὸ ἴδιον· ἐπίσης γιὰ περισσότερες λεπτομέρειες: «I Principi Rhodocanakis di Chio et l'imperiale ordine Constantinianno di S. Giorgio», Pisa 1882, καὶ «Le Prince Rhodocanakis et le Syra», Hermoupolis 1896.

25. Σὰν πολεμικὴ πού εἶναι, τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν διεκδικεῖ, βέβαια, καὶ τὸν τίτλο ἀντικειμενικῆς ἐκθεσεως τῶν γεγονότων. Ἀπὸ τὴ μιὰ παρουσιάζει τοὺς ἀντιπολιτευόμενους νὰ ἐπιμένουν, χωρὶς σοβαρὴ ἐπιχειρηματολογία καὶ μὲ παιδαριῶδες πείσμα, στὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δὲν μπορεῖ νὰ κρύψει τὴν προσπάθεια τῶν μητροπολιτικῶν νὰ προσεταιριστοῦν τὴν ἀντιπολίτευσις ἀποφεύγοντας συστηματικὰ ν' ἀπαντήσουν σὲ ὅσα τοὺς καταμαρτυρεῖ ἡ τελευταία.

26. Κυπραίος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 804/2 Σεπτεμβρίου. Ἄς σημειώσουμε ὅτι κατ'ὸν ὅριο ἡλικίας τῶν ὑποψηφίων ἦταν τὸ 30 ἔτος, καθὼς ὀρίζονταν ἀπὸ τὸ ἀρθρ. 68, παρ. 6 τοῦ Συντάγματος τῆς 7 Ζυλχίτζε 1293 (11/23 Δεκ. 1876).

27. Ἄς σημειωθεῖ πὺς στὴν πλειοψηφία τους οἱ Ἕλληνες βουλευτὲς ἦταν νομομαθεῖς.

28. Ἀρθρο 68, παρ. 3 τοῦ Συντάγματος.

κή δραστηριότητα όχι μόνο του Τσελεπίδη αλλά και όλων των 'Ελλήνων βουλευτών. Έκτος όμως από τις παραπάνω προϋποθέσεις ήταν κι' ένας άλλος παράγοντας που έπαιξε καθοριστικό ρόλο για την προτίμηση του Κυπραίου: τὸ έντονο αντιμητροπολιτικό ρεύμα. Ήταν τόσο απόλυτο κι' όρμητικό πού δὲ φαινόταν παρακινδυνευμένο νά συμπεράνουμε πώς θά έβγαζε όποιοιδήποτε για βουλευτή άρκεϊ νάταν σίγουρα αντιμητροπολιτικός. Άφού, λοιπόν, ό Τσελεπίδης δέν είχε μοναδικό του προσόν την αντιμητροπολιτική τοποθέτηση, ό Κυπραίος δέ δίστασε νά «πριμοδοτήσει» την έκλογή του²⁹. Αντίθετα ό Π. Καναλάς για πολλά χρόνια είχε «φθαρεί» πολιτικά στη στενά τοπικιστική κοινοτική διαμάχη. Κάπως έτσι φαίνεται, σύμφωνα με τὰ στοιχεΐα πού έχουμε υπόψη μας, διαμορφώθηκε και κατακυρώθηκε ή συμμαχία μεταξύ του 'Ελληνικού Προξενείου και τής αντιμητροπολιτικής ή Κουβελικής παράταξης³⁰.

Στις συνθήκες αυτές κάθε συνεννόηση ήταν πρακτικά άδύνατη· ή προεκλογική μάχη εξακολουθούσε σκληρή κι' από τὰ δύο μέρη και δέν έκφραζόταν μόνο με την ύποστήριξη του ενός ή του άλλου ύποψηφίου αλλά πρώτα και κύρια περιστρέφονταν γύρω από τὸ πρόσωπο του Μητροπολίτη³¹. Τήν Κυριακή 24 Αύγούστου μάλιστα, οι Χιώτες είχαν σκοπό ν' άποκηρύξουν τὸ Μητροπολίτη. Για τὸ σκοπὸ τοῦτο οι αντιμητροπολιτικοί κυκλοφόρησαν άκόμη και προκήρυξη, με την ύπογραφή «Οί αντιπρόσωποι του λαϊκού φρονήματος». 'Η επίδραση του νεοαποκτημένου συνταγματικού πολιτεύματος είναι καθοριστική στη σύνταξη τής προκήρυξης. Θεωρούμε άπαραίτητο νά την παραθε-
σουμε όλόκληρη:

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΧΙΟΥ

ΛΑΕ ΤΗΣ ΧΙΟΥ,

Τὸ πολίτευμα τὸ νέον, τὸ Συνταγματικόν, ὑπὸ τὸ ὅποιον σήμερον τὸ Κράτος τὸ 'Οθωμανικόν κυβερνᾶται, σοὶ παρέχει δικαιώματα νόμιμα, τὰ ὅποια ὁ-

29. "Όπου παρ. άναφ. 804. 'Επίσης βλ. άναφ. 929/7 'Όκτωβρίου. 'Ο Κυπραίος διαβεβαιώνει πώς δέν παύει «ἐπιδιώκων παντὶ σθένει τήν ἐπίτευξιν ὁμονοίας». «Καί σήμερον προσκαλῶ, προσθέτει, διαφόρους τῶν ἐνταῦθα ἐγκρίτων ἐπὶ προφάσει μὲν ἵνα ἐξ αὐτῶν καταρτισθῇ ἐπιτροπὴ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ἐκ Σύρου [...] Χίων, πράγματι δὲ ὅπως [...] ἐπικαλεσθῶ τήν συνδρομὴν των διὰ τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπὸν τῆς συμπνοίας». Σ' ἐκεῖνες τίς περιστάσεις φαίνεται πιθανότατα νά προσπάθησε τὴ συγκέντρωση ὅλων τῶν ψήφων ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδη.

30. Οἱ ὁδηγίες πού τελικὰ δόθηκαν ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ «περὶ συγκέντρώσεως τῶν ἐκλεκτόρων πρὸς κατάλληλον διάθεσιν αὐτῶν ἐν καιρῷ» εἶναι μᾶλλον γριφώδεις. Βλ. στὸ ἴδιο, άναφ. 804.

31. Δὲ θάταν ἱσως ἄσκοπο νά σημειώσουμε πώς τὸ ὄνομα τοῦ Μητροπολίτη Χίου δὲ συνδέεται μόνο με τήν τοπικὴ κοινοτικὴ διαμάχη. Τὸ συναντοῦμε ἐπίσης, μαζὶ με τοῦ Μητροπολίτη Γρεβενῶν και τοῦ, κατόπιν Βουλευτῆ, Δίγκα, στίς προεργασίες γιὰ τὴ διατύπωση τῶν πατριαρχικῶν θέσεων κατὰ τίς συνομιλίες με τὸ Νεοτουρκικὸ Κομιτάτο «Ένωση και Πρόοδος».

φείλεις ὡς λαὸς ἀνεπτυγμένος καὶ ἔχων συναίσθησιν τῶν δικαίων σου νὰ διεκδικήσῃς!

Ἐν ἑκ τῶν δικαιωμάτων τούτων τὰ ὁποῖα παρέχει τὸ νέον Συνταγματικὸν πολίτευμα εἶναι κατ' ἰδίαν ἢ ἐν κοινῇ Συνελεύσει νὰ ἐκφράσῃς ἐντόνως καὶ ἀπεφροδύτως τὸ φρόνημά σου, λαὲ τῆς Χίου, καὶ νὰ παύσῃς νὰ καταπιέζεσαι καὶ ἀδικεῖσαι παρὰ τῶν μέχρι σήμερον τυράννων, οἵτινες ποικιλοτρόπως κατήσχυνον τὴν πατρίδα μας καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν τὴν ἀνεκτικότητα σου.

Λαὲ τῆς Χίου,

Ἔχεις τὸ παράδειγμα τόσων καὶ τόσων Ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους, αἵτινες ἀπεκήρυσαν ἤδη τοὺς τυράννους Μητροπολίτας των καὶ ὑπὸ τὰς ἐπιδουλοκασίας τῶν Ἐπισήμων Ἀρχῶν, διότι εἶχον δικαίωμα πρὸς τοῦτο νόμιμον δυνάμει τοῦ νέου Συνταγματικοῦ πολιτεύματος.

Λαὲ τῆς Χίου,

Παῦσε πλέον νὰ παρέχῃς εἰς τὸν Κόσμον δλόκληρον τὸ μοναδικὸν παράδειγμα λαοῦ ἀνεκτικοῦ μέχρις ἐγκληματικότητος, λαοῦ αὐτοκτονοῦντος!

Λαὲ τῆς Χίου,

Εἶσαι ἄξιος συγχαρητηρίων ἡγνήσες ἐπὶ τέλους ὅτι ἡ νῆσος μας θὰ ἡσυχάσῃ καὶ θὰ εὐημερήσῃ κοινοτικῶς μόνον ἐὰν ἐν πανδήμῳ καὶ σθεναρᾷ διαδηλώσει ἀποκηρύξεῃ τὸν Μητροπολίτην σου, ὅστις ὡς ἐφιάλτης ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν στηθῶν σου ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν καταστήσας τὸν Μητροπολιτικὸν οἶκον βδέλαν ἐκμυζῶσαν τὸ αἷμα σου!

Ἡ ἱστορία τῆς Μητροπόλεως τῆς Χίου εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλον τὸν ὁμογενὴ κόσμον ὡς ἐπίσης εἶναι γνωστὸν εἰς ποῖον ἀξιοθρήνητον σημεῖον ἔφερε τὴν ἀτυχῇ μας πατρίδα ἡ Μητρόπολις.

Οἱ Ἀντιπρόσωποι τοῦ λαϊκοῦ φρονήματος.

Ἔτσι, μὲ τὴν παραπάνω προκήρυξιν μιὰ νέα πτυχὴ τῆς ἐνδοκοινοτικῆς διαμάχης ἤρθε στὸ φῶς: ἡ συμμετοχὴ τοῦ χιακοῦ λαοῦ στὴν ἀπόφαση γιὰ τὸ Μητροπολίτη καθὼς καὶ γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν ἦταν συνταγματικὸ δικαίωμα πιά τῶν πολιτῶν τῆς Ὁθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὄχι παραχώρηση. Τὸ ξεκάθαρο τοῦτο μήνυμα πού ἡ Κουβελικὴ παράταξις ὑπόσχονταν θεωρεῖται ὅτι θὰ προκαλοῦσε σύρραξιν τῶν ἀντιμαχομένων. Γι' αὐτὸ κανόνισε «διμερῆ» συνάντησιν στὸ Προξενεῖο³². Ἐκπρόσωποι τῆς Μητρόπολης ἦσαν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Γεωργ. Χατζηδάκις καὶ ὁ μεγαλέμπορος Ι. Χωρέμης ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον (καὶ οἱ δύο βρισκόνταν τυχαῖα τίς μέρες ἐκεῖνες στὴ Χίο), καθὼς καὶ ὁ ἐγκριτος Χιώτης Λεωνίδας Μυλωνάδης. Καὶ οἱ τρεῖς δὲν εἶχαν ἐνεργὸ συμμετοχὴ στὴ διαπάλη καὶ ἐπίσης δὲν εἶχαν προσωπικὰ μὲ τοὺς

32. Βλ. ἀναφ. 771/23 Αὐγ.

άντιπάλους. Μαζί τους ήταν και οι συμβιβαστικότεροι από τους μητροπολιτικούς, κατά την κρίση του Κυπραίου, ο 'Αλ. Πασβάντης, ο γιατρός Δημ. Δεμιρτζάκης και ο Μιλτ. Τσοῦρος. 'Από τους κουβελικούς ήταν ο 'Ιδιος ο Νικ. Κουβελάς και ο υποψήφιος βουλευτής Μ. Τσελεπίδης. Στη συνάντηση κυρίως μίλησε ο Γ. Χατζηδάκης που φαίνεται συγκινήθηκε «μέχρι δακρύων» και έξωρισε την αντιπολίτευση «ὅπως χάριν τῶν ἱερῶν καὶ πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένων ἀπόσχη πάσης ἐν 'Εκκλησίαις ἀποκηρύξεως τοῦ Μητροπολίτου καὶ περιορισθῇ εἰς ἀπλοῦν μόνον καὶ κόσμιον συλλαλητήριον»³³. Μὲ τὸ λόγο τοῦ Χατζηδάκη δημιουργεῖται διάσταση, φαινομενικὰ τουλάχιστο, μεταξύ τοῦ Τσελεπίδη, πού δήλωσε κατηγορηματικά ὅτι «ἐξ ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος τάσσεται τῇ γνώμῃ τοῦ κ. Χατζηδάκη καὶ ἀποκηρύσσει ἐπισήμως τὴν ἐν τοῖς Ναοῖς ἀποκήρυξιν ἐπαφίσει τὴν εὐθύνην εἰς ἐκείνους τῆς μερίδος του, οἵτινες ἐξ ἰδιοτελῶν ὁρμῶμενοι αἰτίων ἀποστρέφουσι τὸ οὖς ἀπὸ τῶν πατριωτικῶν λόγων τοῦ κ. Χατζηδάκη», καὶ τοῦ Κουβελᾶ, πού, κατὰ τὸν Κυπραῖο, εἶχε ἰδιαίτερες ἀφορμὲς καὶ προσωπικοὺς λόγους κατὰ τοῦ Μητροπολίτη. 'Η δήλωση αὐτὴ τοῦ Τσελεπίδη, ἂν μεταφέρεται σωστὰ ἀπὸ τὸν Κυπραῖο — καὶ δὲν ἔχουμε λόγους νὰ τὸ ἀμφισβητήσουμε — δείχνει καὶ τίς πραγματικὲς διαστάσεις τῆς ὀξύτητας, πού δὲν ὤφειλονταν σὲ καθαρὰ ἰδεολογικοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ σὲ προσωπικὰς ἀντιδικίες. Εὐθύνη γι' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ὀξύτητα ἐπιρρίπτει ὁ Κυπραῖος στὸ δικηγόρο 'Ιάκ. Σουρία, ἀναπληρωτὴ τοῦ 'Ελληνικοῦ Προξενείου, στὸν ἐπίτιμο ὑποπρόξενο τῆς Γερμανίας γιατρὸ 'Οθωνα 'Ορνσταῖν, λόγω ἐπαγγελματικῆς ἀντιζηλίας (πρὸς τὸν Ροδοκανάκη;), ἀλλὰ καὶ σὲ πολλοὺς Ἕλληνες ὑπηκόους «ταραξίας» πού εὐκολα θὰ ἔπαιρναν μέρος στὶς ταραχὲς μὲ τὴ μιά ἢ τὴν ἄλλη παράταξη³⁴. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀντανάκλωσε ἄσχημα στὸ γόητρο τοῦ Προξενείου «ὡς ἐνδιαφερομένου δῆθεν εἰς τὰς κομματικὰς ταύτας διαμάχας»³⁵. Φυσικά, ὅπως εἶδαμε τὸ ἐνδιαφέρον ὑπῆρχε· ἀλλὰ ἡ προσοχὴ καὶ ἀντικειμενικότητα μὲ τὴν ὁποία συμπεριφερόταν ὁ Κυπραῖος δὲν τὸν βοήθησαν νὰ ἀποσοβήσῃ τὴ σχετικὴ δημοσιότητα. 'Η «Παγχιακὴ»³⁶ καταγγέλει τὸν Κυπραῖο πὼς ἀναμειγνύεται «φατριαστικῶς ἀνέκαθεν εἰς τὰ κοινοτικά τοῦ τόπου», ἐπειδὴ τοιχοκόλλησε στὴν εἴσοδο τοῦ Προξενείου ἀνακοίνωση γιὰ τοὺς 'Ελληνες πολῖτες πού ζοῦσαν στὴ Χίο «ὅτι κατηγορηματικῶς ἀπαγορεύεται αὐτοῖς ἡ οἰαδήποτε ἀνάμιξις των, εἰς τὰς, ὡς θρυλεῖται, γενησομένας διαδηλώσεις περὶ διαφόρων κοινοτικῶν ζητημάτων ἐνταῦθα». 'Η «Παγχια-

33. 'Οπου παρ.

34. 'Ο Κυπραῖος ἀναφέρει ἐνδεικτικὰ καὶ τὴν περίπτωση τοῦ συνταξιούχου καθηγητῆ 'Αντ. Πατρόνα, 'Ελληνα πολίτη, πού σχεδίαζε τὴν κατάληψη τῶν 'Εκπαιδευτηρίων χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζει ἡ ἡγεσία τῶν ἀντιμητροπολιτικῶν, βλ. ἀναφ. 836/13 Σεπτ. 1908.

35. 'Οπου παρ.

36. «Παγχιακὴ» 27 Αὐγούστου. 'Όλες τίς σελίδες τῆς «Παγχιακῆς» ἀπασχολεῖ τὸ Μητροπολιτικό.

κή» βέβαια δὲ θὰ μπορούσε νὰ κατηγορήσει τὸν Κυπραῖο γιὰ μητροπολιτικό. Γιὰ τοῦτο ἡ καταγγελία τῆς αὐτῆ ἀναφέρεται καθὼς φαίνεται μᾶλλον στὰ γεγονότα τῆς συνάντησης τοῦ Προξενείου καὶ στῇ διαφορᾷ τῶν ἀπόψεων τοῦ Τσελεπίδη. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἡ καταγγελία ἔγινε πιὸ ἔντονα ἀπ' ὅ,τι ἀπαιτοῦσαν τὰ πράγματα. "Ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἀποκήρυξη τοῦ Μητροπολίτη φαίνεται πὼς τελικὰ ἐπικράτησε ἡ ἀποψη Κουβελᾶ. Οἱ καναλικιοί, ποὺ τὸ πληροφορήθηκαν ἔσπευσαν νὰ κλείσουν τὴ Μητρόπολη, ἐνῶ οἱ κουβελικοὶ ἄφησαν νὰ κυκλοφορήσει ὅτι θὰ ἔκαναν συνεχῶς συλλαλητήρια ὥσπου νὰ παραιτηθεῖ ὁ Μητροπολίτης³⁷.

Τὶς μέρες ἐκεῖνες εἶχε φθάσει στὴ Χίο ὁ Νομάρχης 'Αρχιεπάγους 'Εκρέμ-μπέης³⁸. 'Ο κόσμος μὲ συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις τὸν «πολιορκοῦσε» στὸ ξενοδοχεῖο «Κοραῆς» ὅπου ἔμενε καὶ ἀπαιτοῦσε τὴν ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων του. 'Επιτροπὴ τοῦ Λαοῦ, ἀποτελούμενη ἀπὸ τοὺς Ν. Κουβελᾶ, Δημ. Νομικό, Στ. Φαφαλιό, Π. Καρδασιλάρη, Α. Σαρίκα καὶ Ι. Σόδη, τὸν ἐπισκέφθηκε γιὰ νὰ ἐξετάσουν μαζὶ τὸ θέμα³⁹. "Ἐτσι τὸ ζήτημα παίρνει νέα τροπὴ. 'Ο 'Εκρέμ-Μπέης, μετὰ ἀπὸ ὑπόδειξη τοῦ 'Οθ. "Ορνσταῖν καὶ τοῦ βοηθοῦ Διοικητοῦ Πλάτωνα Καβάφη, καθὼς καταγγέλλει ὁ Κυπραῖος⁴⁰, χωρίζει τὸ θέμα σὲ μητροπολιτικὸ καὶ κοινοτικὸ. "Ὅσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτο δὲν μπορούσε νὰ ἐπέμβει γιατί ἦταν ἐκκλησιαστικὸ θέμα· μπορούσε συνεπῶς ν' ἀσχοληθῇ μόνο μὲ τὸ κοινοτικὸ. 'Ο χειρισμὸς ποὺ ἔκανε ὁ Νομάρχης ἦταν πραγματικὰ ἔξυπνος: ἀπὸ τὴ μιὰ διαδήλωνε σεβασμὸ πρὸς τὶς θρησκευτικὰ πεποιθήσεις τῶν Χίων καὶ προσήλωσε στὴν ἀρχὴ τῆς μὴ ἐπέμβασης στὰ θρησκευτικὰ ζητήματά τους, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη «ἀπόδειχνε» πανηγυρικὰ τὴν ἀπόφαση τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, μετὰ τὴ Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση βέβαια, νὰ σεβαστοῦν τὴ λαϊκὴ θέληση, ἀνεξάρτητα ἀπὸ φυλὴ καὶ θρησκευμα, δημιουργώντας ἔτσι ἓνα καλὸ προηγούμενο γιὰ ὅποιαδήποτε μελλοντικὴ ἐπέμβαση. Σὲ ὅποιαδήποτε ἄλλη περίπτωση κάτι τέτοιο θὰ προκαλοῦσε τὴν ἀντίδραση τῶν ἑλληνικῶν προξενικῶν ἀρχῶν. 'Ο Μητροπολίτης ὅμως τόχε παρακάνει μὲ τὴν αὐταρχικότητά του, κι' οἱ Χιώτες ἦταν τόσο ἐρεθισμένοι, ποὺ βέβαια δὲν μπορούσε νὰ γίνεῖ λόγος γιὰ παραβίαση τῶν μειονοτικῶν προνομίων ἀπὸ τοὺς Νεότουρκους. 'Εξἄλλου, ἦταν ὁλοφάνερο πὼς τὴν ἐπέμβαση εἶχε ζητήσει ὁ ἴδιος ὁ λαός.

'Η 'Επιτροπὴ τοῦ Λαοῦ ὑπέβαλε, λοιπόν, ὑπόμνημα⁴¹ στὸ Νομάρχη ὅπου

37. Στὸ ἴδιο, ἀναφ. 778/26 Αὐγ.

38. Κατὰ τὸν Κυπραῖο, τὸ Νομάρχη εἶχαν καλέσει οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ γιὰ νὰ ἐπιλύσει τὶς διαφορές. 'Επειδὴ ἀκριβῶς εἶχαν ἀναμειχθεῖ καὶ οἱ Τουρκικὲς 'Αρχές, ὁ Κυπραῖος θεωροῦσε πὼς δὲν ἔπρεπε ν' ἀπομακρυνθεῖ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Μητροπολίτης καὶ νὰ μειωθεῖ τὸ γόητρο τῆς 'Εκκλησίας. Τὴ γνώμη αὐτὴ συμμερίζονταν καὶ πολλοὶ μητροπολιτικοί. Βλ. ἀναφ. 871/20 Σεπτεμβρίου.

39. «Παγχιακή», 16 'Οκτωβρίου.

40. 'Αναφ. 897/30 Σεπτ. 1908.

41. «Παγχιακή», 16 'Οκτωβρίου. 'Επίσης βλ. ἀναφ. 871/30 Σεπτ. 1908. 'Ο Κυπραῖος

εξέθετε τὸ ἱστορικὸ τοῦ ζητήματος καὶ κατηγοροῦσε τὴν «ἀπολυταρχικὴ ὁμάδα» γιὰ τὰ ἑξῆς: 1) Κακὴ χρῆση τοῦ κληροδοτήματος Δρομοκαϊτῆ, σχετικὸν μὲ ἱατρικὰς σπουδὰς, 2) Κατάχρηση τῶν οἰκονομικῶν τῶν διαφόρων κοινοτικῶν καταστημάτων⁴² καθὼς καὶ χαριστικὴ προμήθεια ὑλικῶν καὶ τροφίμων ἀπὸ κομματικῶν φίλους δίχως προηγούμενον μειοδοτικὸν διαγωνισμόν, 3) Δημιουργία πρόσθετης φορολογίας (ὑπὸ τύπον ἐτησίαν ἐπικυρώσεων διορισμῶν διδασκάλων, ἐπιτροπῶν, ἐκκλησιῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἱερέων ἀκόμη! τὰ δὲ οὕτως εἰσπραττόμενα ποσὰ δὲν ἀναγράφονται τοῦλάχιστον οὐδαμοῦ ὅτι διατίθενται ὑπὲρ τῶν καταστημάτων», καὶ 4) Εἴσπραξη τελῶν στὴ Μητρόπολη ἀπὸ τὸ μισθὸ γράμματέα Βασιλείου καὶ τῶν ὀργάνων τοῦ ἱερέων, μεταλῦτερων τοῦ νομίμου γιὰ χαρτόσημα, ἀδειες γάμων, βαφτίσια κλπ. Ἡ εἴσπραξη γινόταν κυρίως ἀπὸ τὰ χωριά. Ἐπίσης κατηγοροῦσαν τὸ Βασίλειον γιὰ μονοπωλιακὴ ἔκδοση καὶ πώληση βιβλίων. Ἡ Ἐπιτροπὴ Λαοῦ πρότεινε τὴν προσωρινὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν ἀπὸ 12μελὴ ἢ 14μελὴ ἐπιτροπῇ, ὅπου νὰ περιλαμβάνονται καὶ οἱ μετριοπαθέστεροι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, τὴν παύση τοῦ γραμματέα Βασιλείου καὶ τὴ σύνταξιν, ἀπὸ εἰδικῶς, νέου κοινοτικοῦ Κανονισμοῦ· καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισίν του νὰ γίνουν ἐκλογὰς γιὰ τὴν ὀριστικὴ ἀνάδειξη Ἐφόρων καὶ ἄλλων ἀρχόντων.

Μιὰ ἄλλη ὁμάδα ὅμως ἀντιμητροπολιτικῶν, ἀπὸ τοὺς μετριοπαθέστερους κατὰ τὸν Κυπραῖον⁴³, ἔκανε διαφορετικὴ πρόταση: ζητοῦσε νὰ παραιτηθοῦν 2 μητροπολιτικοὶ ἀπὸ κάθε 4μελὴ ἐφορεία καὶ ν' ἀντικατασταθοῦν μὲ 2 μέλη τῆς ἀντιπολίτευσης. Περισσότερα στοιχεῖα γι' αὐτὴν τὴν ὁμάδα δὲν ἔχουμε, κι ἔτσι δὲν μπορούμε νὰ κρίνουμε τί βαρύτητα εἶχε. Ἐπίσης δὲν μπορούμε νὰ κρίνουμε ἂν ὄντως ἦταν μιὰ μετριοπαθέστερη πρόταση ἢ ἀποτελοῦσε προσπάθεια διάσπασης τῆς ἀντιμητροπολιτικῆς μερίδας. Γεγονὸς εἶναι πάντως ὅτι οἱ μητροπολιτικοὶ δὲν τὸ ἐκμεταλλεύθηκαν καθόλου. Δὲν ἔκαναν κανὴν ἀντιπροτάσεις.

Ὁ Νομάρχης διέταξε τελικὰ τὸν καταρτισμὸ 16μελοῦς ἐπιτροπῆς (ὁκτώ ἀπὸ κάθε παράταξιν) ποὺ θὰ ἀναλάμβανε προσωρινὰ τὴ διοίκηση⁴⁴. Μόλις

ἀναφέρει ὡς αἰτίες τοῦ ἀντιμητροπολιτικοῦ μένους τὰ ἑξῆς: τὴ μεγάλη φιλαργυρία τοῦ Μητροπολίτη, τὴν ὑποτακτικὴν του στάση πρὸς τὶς τουρκικὰς Ἀρχάς, τὴ μακροχρόνη ἀπουσία του ἀπὸ τὴ Χίο καὶ τὰ «ἠθικὰς ἐπίμεμπτα» ποὺ κυκλοφοροῦσαν.

42. Πάλι κατὰ τὸν Κυπραῖον, ὅπου παρ., ἡ μητροπολιτικὴ παράταξις, ποὺ συγκέντρωνε καὶ τὰ πῦρ ὑγιᾶ στοιχεῖα, ἦταν «ἀνωτέρα πάσης ὑπονόλας». Ὁ ἀγώνας ἦταν μόνο γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν, ποὺ εἶχαν ἀποκλειστικὰ κρατῆσει οἱ μητροπολιτικοὶ, καὶ ἦταν γι' αὐτὸ ἀξιοκατάκριτοι.

43. Ὅπου παρπ. ἀναφ. 836. Ἀπὸ τὴ διχογνωμία τούτῃ ὁ Κυπραῖος συμπεραίνει πῶς, μ' ἐξαίρεση λίγα πρόσωπα, ἡ ἀντιπολίτευσις δὲν εἶναι κατάλληλη γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν.

44. Βλ. ἀναφορὰ 897.

μαθεύτηκε πώς ο Νομάρχης κατέλυσε τις κοινοτικές αρχές, ο Κυπραῖος τὸν ἐπισκέφθηκε προφασιζόμενος τὴν ἐπικείμενη ἀναχώρησή του καὶ ὑπέδειξε μετριοπάθεια λόγω τοῦ «προνομιακοῦ» χαρακτήρα τοῦ ζητήματος. Δὲν κατάφερε ὅμως τίποτα. Τὸ ἴδιο, δὲν κατάφερε καὶ ὁ ἀναπληρωτὴς τοῦ παραιτηθέντος ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου, ἱερέας Κωνστ. Παπαγιαννιδῆς, ποὺ τοῦ ἔδειξε τηλεγράφημα τοῦ Πατριαρχείου πὺς ἡ 'Ι. Σύνοδος μελετᾶει τὸ θέμα. Ἀναγκάστηκε νὰ ἐκτελέσει τὴν ἐντολὴ τοῦ Νομάρχου καὶ ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸ πλῆθος σφράγισε τὰ κοινοτικά καταστήματα, Βιβλιοθήκη Κοραῆ⁴⁵, Συμβολαιογραφεῖο καὶ Μητροπολιτικὸ οἶκο. Ἡ Ἐπιτροπὴ Λαοῦ ἦταν πιά κύρια τῆς κατάστασης μετὰ μάλιστα τὴ δῆλωση τοῦ Νομάρχου πὺς ἔχει πλήρη ἐμπιστοσύνη στὶς ἐνέργειες τῆς⁴⁶ καὶ τὴν ἀποδυνάμωση τῆς μητροπολιτικῆς παράταξης ἀπὸ τὰ τοπικά της στελέχη. Τὸ μέτρο ἐνέκριναν ὁ ὑποπρόξενος τῆς Γερμανίας Ὁρנסταῖν, ὁ Φραγκῖσκος Βρατζαφόλιο προξενικὸς πράκτορας Γαλλίας καὶ Ρωσίας⁴⁷ καὶ ὁ ὑποπρόξενος τῆς Ἀγγλίας, ποὺ διαβεβαίωσε τὸν Κυπραῖο πὺς βρέθηκε πρὸ τετελεσμένου γεγονότος. Ὁ Ἰταλὸς ὑποπρόξενος δὲν ρωτήθηκε καθόλου⁴⁸. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀκολούθησαν μηνύματα συμπαράστασης πρὸς τὸν Μητροπολίτη ἀπὸ τοὺς περισσώτερους κοινοτικούς ἄρχοντες τοῦ νησιοῦ, γεγονός βέβαια ποὺ χειροτέρεψε πολὺ τὴ θέση τῆς Καναλικῆς παράταξης στὴν ὁποῖαν ἀνῆκαν⁴⁹.

Τὸν ἴδιο καιρὸ οἱ μητροπολιτικοὶ ἦταν ἀπασχολημένοι: προετοιμαζαν μία νέα ὑποψηφιότητα, τοῦ Μιχαήλ Θεοτοκᾶ. Ἡ εἰδηση διαδόθηκε καὶ σύντομα ἐπιβεβαιώθηκε. Ἡ τσελεπιδικὴ «Παγχακὴ» ἀνάγγελλε ὡς ἐξῆς τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Θεοτοκᾶ: «Ἀγαπητοὶ πατριῶται ὅλης τῆς Χίου. Μάθετε ὅτι ὁ παράνομος Δεσπότης τῆς πατρίδος μας, ὅπου ὁ τόπος μας δὲν τὸν θέλει κατ' οὐδένα τρόπον, ἐσχεδίασε μὲ τὰ ἐδῶ ὄργανά του καὶ βγά-

45. Ὁ Τοῦρκος φρουρὸς τῆς Βιβλιοθήκης ἀπαθανάτισε τ' ὄνομά του γράφοντάς του ἐλληνικά, ΑΖΗΖ ΧΩΡΟΦΥΛΛΕ, στὴν ἀριστερή, καθὼς μπαίνουμε στὴ βιβλιοθήκη, κολώνα.

46. «Παγχακὴ», 16 Ὀκτ.

47. Ὁ Κυπραῖος, ἀναφ. 435/14 Μαΐου 1908, εἶχε ζητήσει νὰ ἐπέμβει τὸ ἴπ. Ἐξωτερικῶν γιὰ ν' ἀντικατασταθῇ, τουλάχιστον ἀπὸ τὴ Ρωσία. Ἦταν φανατικὸς καθολικὸς κ' εἶχε δόσει δείγματα μισελληνισμοῦ.

48. Ὅπου παρατ. ἀναφ. 897. Ὁ Ἐκρέμ Μπέης κανόνισε ἐσπευσμένα τὴν ἀναχώρησή του δῆλως νὰ περιμένει τὴν ὁριστικὴ λύση τοῦ κοινοτικοῦ ζητήματος. Ἡ βιαστικὴ του ἀναχώρηση κατ' ἄλλους ὀφειλόταν στὴν ἐμφάνιση ἀγγλικοῦ στόλου στὴ Ρόδο καὶ κατ' ἄλλους σὲ διαταγὴ τῆς ἴ. Πύλης «προκληθεῖσαν ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ εἰς τὰ κοινοτικά καὶ τῆς διαταχθεῖσης σφραγίσεως τῶν Κοινोट. Καταστημάτων», βλ. ἀναφ. 910/4 Ὀκτ.

49. «Πρόδος» Κων/πολῆς, 6 Σεπτεμβρίου 1908, ὅταν ἀκόμα ὑποστήριζε τὴν μητροπολιτικὴν παράταξη. Δημοσιεύονται μηνύματα συμπαράστασης ἀπὸ τὶς Δημογεροντίες: Ζιφιᾶς, Πόλεως Χίου, Βολισσοῦ, Πειραμιᾶς, Ποταμιᾶς, Χαλάνδρων, Νενετουρίου, Ἀγ. Γάλα, Τρυπῶν, Καρδαμῆλων, Οἰνουσῶν καὶ Βατικιῶν· τὶς Ἐφοροεπιτροπὲς Ἀγ. Νικολάου, Μαρμαρίου, Καρδαμῆλων· τὶς ἐνορίες Ράχης, Παναγίας καὶ τὴν κοινότητα Ὀλύμπου, καθὼς καὶ ἀπὸ μέλη τῆς Κοινότητος Καρδαμῆλων καὶ 317 Χίους κατοίκους Κων/πολῆς.

λουν ως υποψήφιον βουλευτήν κάποιον νέον δικηγόρον Θεοτοκᾶν, ὁ ὁποῖος μένει εἰς τὴν Κων/πολιν καὶ ἔχει θεῖον Συνοδικόν, καὶ ἐὰν ἐπιτύχη τέτοιος βουλευτής, τότε θὰ πάρῃ ψῆφον ἀθωώσεως ὁ Δεσπότης Δεληγιάννης. Λοιπὸν προσέχετε πρὸς θεοῦ εἰς Δεσποτικούς ἐκλέκτορας νὰ μὴν δώσῃ κανεὶς ψῆφον, διότι θὰ βγάλουν Δεσποτικὸν βουλευτήν»⁵⁰. Ἀκολουθοῦσε πλήρης κατάλογος τῶν ἀντιμετρηπολιτικῶν ἐκλεκτόρων.

Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ Μ. Θεοτοκᾶ ἦταν ἓνας ἐξυπνος ἐλιγμός τοῦ συνοδικοῦ Μητροπολίτη Χίου καὶ τοῦ Πατριαρχείου γιὰ ν' ἀντιμετωπιστῇ ἀποτελεσματικότερα ἢ ὑποψηφιότητα τοῦ Τσελεπίδη, πού, θέτοντας μάλιστα σὲ κυκλοφορία τὸ πρόγραμμά του τυπωμένο σὰν παράρτημα τῆς Παγγιακῆς, ἐνίσχυε συνεχῶς τὶς θέσεις του.

Ὁ Θεοτοκᾶς καταγόταν ἀπὸ τὸ Πυργὶ ἀλλὰ ζοῦσε καὶ σταδιοδρομοῦσε στὴν Πόλιν. Μὲ λαμπρὲς νομικὲς σπουδὲς καὶ εἰδικὸς στὸ θέμα τοῦ προνομιακοῦ καθεστώτος τῶν Πατριαρχείων, ἦταν ἤδη νομικὸς σύμβουλος τοῦ Ἐθνικοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου. Ὁ Μητροπολίτης Λέρου καὶ Καλύμνου ἦταν θεῖος του. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερο ἦταν πῶς ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης ὑποστήριζε τὴν ὑποψηφιότητά του⁵¹. Συγκέντρωνε δηλαδὴ ὅλα τὰ προσόντα γιὰ νὰ διεκδικήσῃ σοβαρὰ τὸν τίτλο τοῦ βουλευτῆ⁵². Τὰ μόνον μειονεκτήματά του ἦταν ὅτι δὲν γινώριζε καθόλου τὴν τουρκικὴ ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες λέξεις, καὶ τὸ χειρότερο, ἡ ὑποψηφιότητά του συνδέθηκε ἀμέσως μὲ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα. Ὁ Κυπραῖος, γι' αὐτὸ τὸ θέμα, εἶναι κατηγορηματικός. «Ὁ κ. Θεοτοκᾶς, κατὰ τὴν κρίσιν μου, καίτοι εἶναι πεπρωτισμένος διὰ πολλῶν γνώσεων, οὐχ ἔττον μόλις ψελίζει ὀλίγα Τουρκικὰ καὶ οὐδεμίαν ἐπιρροὴν ἐξασκεῖ ἐν τῇ νήσῳ, εἰ μὴ μόνον εἰς τὸ χωρίον Πυργὶ ἐξ οὗ κατάγεται, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκλέκτορες τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν περὶ τῶν ἐκλεκτόρων Λέρου καὶ Καλύμνου, ἐν αἷς Ἀρχιερεὺς τυγχάνει ὁ τοῦ κ. Θεοτοκᾶ θεῖος, διό-

50. «Παγγιακή», 16 Ὀκτωβρίου. Ἡ «Παγγιακή», κυκλοφοροῦσε κάθε Κυριακὴ γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ παρακολουθεῖ καθήμενὰ τὴν ἐπικαιρότητα. Ἰδιαίτερα γιὰ τὸ Θεοτοκᾶ, πρέπει νὰ σημειώσουμε πὼς ἔφθασε στὴ Χίο στὶς 5 Ὀκτωβρίου.

51. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. Βλ. ἐπίσης ἀναφ. 886/27 Σεπτεμβρίου. Ὁ Κυπραῖος εἶναι τῆς γνώμης ὅτι «ἡ ὑπὸ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου γενομένη σύστασις περὶ ὑποστηρίξεως αὐτοῦ (τοῦ Θεοτοκᾶ) ὡς βουλευτοῦ προέρχεται μᾶλλον ἐκ συστάσεων τοῦ Μητροπολίτου Χίου πρὸς πλειοτέρων ἐπιδείνωσιν τῶν ἐνταῦθα κοινοτικῶν πραγμάτων παρὰ ἐκ συνδιαλλακτικοῦ πνεύματος ὅπερ ὀφείλει καὶ ὀφείλει ὁ Μητροπολίτης Χίου νὰ τηρήσῃ». Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι Πατριάρχης στὰ χρόνια αὐτὰ ἦταν ὁ Ἰωακείμ Γ' (2η περίοδος πατριαρχείας του).

52. Σχετικὰ μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μ.Γ. Θεοτοκᾶ βλ. «Περὶ τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Ἀργέντη» Ἀφιέρωμα εἰς Μ.Γ. Θεοτοκᾶν, τομ. Ζ', Ἀθῆναι 1970.

τι ως θετικῶς γνωρίζω οὐδεμιᾶς συμπαθείας χαίρει ὁ θεῖος του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του, οὔτε ἐπιρροήν τινα νὰ ἐξασκήσῃ δύναται»⁵³.

Ἡ γνώση τῶν τουρκικῶν, ἐν τούτοις, δὲ φαίνεται νὰ ἦταν ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο. Ὅπωςδὴποτε μποροῦσε νὰ ὑπερπηδηθεῖ, καθὼς συνέβη καὶ μ' ἄλλους Ἑλλήνες βουλευτές, σύμφωνα μὲ ἄρθρο τοῦ Συντάγματος ποὺ πρόβλεπε ἕνα περιθώριο τεσσάρων ἐτῶν γιὰ τὴν ἐκμάθηση τῆς γλῶσσας⁵⁴. Παρ' ὅλ' αὐτὰ οἱ ἐφημερίδες, τῆς Κωνσταντινούπολης ἰδιαίτερα⁵⁵, ἀναφερόμενες στὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Θεοτοκά κάνουν σκωπτικώτατα σχόλια γιὰ τὴν ἄγνοιᾶ του τῆς τουρκικῆς, περιορίζοντας, ἄς σημειωθεῖ, τὴν κριτικὴ τους σ' αὐτὸ μόνο τὸ σημεῖο. Θάταν ἴσως παρακινδυνευμένο νὰ ἐξηγήσουμε τὸ γεγονός αὐτὸ σὰν ἕνα ἐπιπλέον δεῦγμα τοῦ ἀντιπατριαρχικοῦ ἀγώνα ποῦχε ξεσπάσει μετὰ τὴ συνταγματική ἀλλαγὴ, κυρίως στὴν Κ/Πόλη, ὅμως δὲν παύει νὰ εἶναι ἀξιοπερίεργη ἡ ἀντίθεση στὸ Θεοτοκά μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς ἐλλειπτεῖς Τουρκικὲς του γνώσεις. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ σωστὴ διάσταση τῆς ἀντίθεσης αὐτῆς πρέπει ν' ἀναζητήσουμε στὴ σύνδεση τοῦ Θεοτοκά μὲ τὸ μητροπολιτικὸ θέμα, γεγονός ἄλλωστε ποὺ ὅλοι δέχονται.

Ὁ Θεοτοκάς ἀποβιβάστηκε στὴ Χίο στίς 5 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἴδια ἐκείνη μέρα ὁ Χιακὸς λαὸς εἶχε κατέβει σὲ θορυβῶδες συλλαλητήριο ὑποχρεώνοντας σὲ παραίτηση, ἀκόμα καὶ μὲ ζυλοδαρμό, ὅσους δὲν εἶχαν ἐγκαταλείψει ἀκόμα τὶς κοινοτικές τους θέσεις⁵⁶.

Ἡ ἀφιξὴ τοῦ Θεοτοκά ἐκείνη τὴ μέρα στάθηκε μιὰ μοιραία σύμπτωση. Ἡ ἄτυχη ἐμπνευση τῶν κοινοτικῶν («ἀρχοντίσκων», καθὼς χλευαστικὰ τοὺς ἀποκαλεῖ ἡ «Παγχιακή», νὰ στείλουν μιὰν ἐπιτροπὴ τους, νὰ τὸν ὑποδεχθεῖ, δὲ βοήθησε καθόλου τὴν κατάστασιν⁵⁷. Ἀντίθετα, ἐξέθεσαν ἀνεπανόρθωτα τὸ νέο ὑποψήφιο. Πῶς θὰ μποροῦσε ὅμως νὰ γίνεῖ διαφοροετικά, ἀφοῦ τὰ ἴδια αὐτὰ ἄτομα ἐργάζονταν, κομματικὰ πιά, γιὰ τὴν ἀνάδειξή του σὲ βουλευτή;

53. Ὅπου παρ.

54. Πρόκειται γιὰ τὸ ἄρθρο 68 τοῦ Συντάγματος, ὅπου δίνεται σὰν ἐπεξήγηση: «Μετὰ τὴ λήξῃ τῆς πρώτης τετραετίας (τόσο διαρκοῦσε ἡ ἐντολὴ τῆς κυβέρνησης), ἕνας ἀπὸ τοὺς ὄρους ἐκλεγμότητος στὴν ἀντιπροσωπεία θὰ εἶναι νὰ γνωρίζῃ ὁ ὑποψήφιος νὰ διαβάξῃ καὶ ὅσο τὸ δυνατό νὰ γράφῃ τουρκικά». Ἡ ἐξαίρεση αὐτὴ γινόταν γιὰ τὴν α' τετραετία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Συντάγματος. Ὡς σημειωθεῖ, ἐπίσης, ὅτι τότε ἀκόμα ἡ τουρκικὴ χρησιμοποιοῦσε τὴν ἀραβικὴ γραφὴ.

55. Ἐφημερίδες «Πατρίς», 6 Ὀκτωβρίου, καὶ «Πρόδος», 8 καὶ 16 Ὀκτωβρίου.

56. Ὁ Κυπραῖος ἀναφέρει πῶς ἔγιναν ἀρκετὰ ἔκτροπα. Ὡς καὶ τὴ σύζυγὸ του φαίνεται πῶς ἔβρισε ομάδα «ταραξιῶν», βλ. ἀναφ. 923/6 Ὀκτ.

57. «Παγχιακή», 15 Νοεμβρίου, ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ γράφει ἐκτενῶς γιὰ τὸ Θεοτοκά. Βλ. ἐπίσης γράμμα τοῦ τελευταίου πρὸς τὴ γυναῖκα του Ἀνδρονίκη, στίς 6 Ὀκτωβρίου. Στὸ γράμμα τοῦτο ὁ Θεοτοκάς δὲν ἀναφέρεται καθόλου στὴν ἐπιτροπὴ ποὺ τὸν ὑποδέχτηκε, ἀλλὰ κάνει τὴν παρακάτω, τὴ μοναδική, μνεία τῶν γεγονότων τῆς 5 Ὀκτωβρίου. «Χθὲς ὅλην τὴν ἡμέραν εἰχομεν ἱστορίας κοινοτικές, ὁ ὄχλος ὑπεχρέωσε τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι νὰ παραιτηθοῦν».

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ μοιραία σύμπτωση, ἡ ἡμερομηνία ἀφίξης τοῦ Θεοτοκᾶ φανερώσει καὶ κάτι ἄλλο: πὼς ἀργοπορημένα πολὺ ὁ Θεοτοκάς πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ὑποβάλει ὑποψηφιότητα. Ὅντως οἱ φίλοι του παραπονοῦνται πὼς ἔβαλε ἀργὰ ὑποψηφιότητα, ὅταν πιά εἶχαν ὑποσχεθεῖ τὴν ψῆφο τους στὸν Τσελεπίδῃ⁵⁸. Οἱ διαβεβαιώσεις αὐτὲς ἤχοῦν παράδοξα, μᾶλλον σὰν «ψευτοευγενικὲς» ὑπεκφυγές. Πάντως ὁ Θεοτοκάς διαβεβαιώνει πὼς ἔχει ἀκόμη ἐλπίδες καὶ κρίνει πὼς ἡ παρουσία του στὴ Χίο ἦταν ἀπολύτως ἀπαραίτητη⁵⁹: πιστεύει ὅτι θὰ διασπάσει τοὺς «ὑπὲρ τοῦ Τσελεπίδου», πού, ὁμολογεῖ, «ἔχουν ἐργασθῇ θαυμασίως» καὶ καταλήγει πὼς «ἂν δὲν ἦσαν τὰ κοινοτικά ἀνώμαλα, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο εὐχερέστερον»⁶⁰.

Τὸ σκοπὸ τῆς ὑποψηφιότητος Θεοτοκᾶ συμπεραίνει ἀπὸ τὴ δική του μεριά καὶ ὁ Πρόξενος Κυπραῖος: «Ἐπομένως γνωρίζω ταῦτα (τὰ κοινοτικά) ὁ Μητροπολίτης Χίου ἐκ προθέσεως κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἔφερον ἐν μέσῳ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ κ. Θεοτοκᾶ, μόνον καὶ μόνον ἵνα διασπάσῃ ψήφους τινὰς ἐκ τῶν τοῦ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ὑποψηφίου ὑπὲρ τῶν τῆς συμπολιτεύσεως τοιούτων κ.κ. Καναλᾶ καὶ Βασιλειάδου»⁶¹.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότητά του καταπολεμεῖται ἀκριβῶς μὲ τὸ ἐπιχειρήμα πὼς εἶναι μητροπολιτικός, καὶ ἐπίσης πὼς ὁ Μητροπολίτης Λέρου, θεῖος τοῦ Θεοτοκᾶ, ὑποστηρίζει τὸ Μητροπολίτη Χίου⁶². Ἡ κωνσταντινουπολίτικη «Πρωτὰ» μάλιστα, προχωρεῖ παραπέρα. Σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο⁶³ ὑποστηρίζει πὼς στὴν ὀξύτητα τῆς κοινοτικῆς διαμάχης πολὺ συντέλεσε καὶ ἡ μετάβαση τοῦ Θεοτοκᾶ στὴ Χίο, ὡς ὑποψήφιος. Ὁ λαὸς τὸν θεώρησε μητροπολιτικὸ ὑποψήφιο «ἂφ' οὗ ἔφερε συστατικά τῆς Αὐτοῦ Παναγιότητος (τοῦ Πατριάρχῃ), τοῦ Δεληγιάννη καὶ ἄλλων πρὸς μητροπολιτικούς, τὰς ἐνεργείας δὲ ταύτας ὑπέλαβεν ὁ λαὸς ὡς ἀπόπειραν ἀντιποιήσεως τῆς θελήσεώς του καὶ διὰ τοῦτο σύσσωμος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ Μ. Θεοτοκᾶ».

Δυὸ-τρεῖς ἡμέρες μετὰ τὴν ἀφίξή του τὰ πράγματα ἀλλάζουν. Ὁ Θεοτοκάς ἐμφανίζεται νὰ θέλει ν' ἀναχωρήσει· δηλώνει πὼς «ὅ,τι εἶχε νὰ κάμῃ τὸ ἔκανε»⁶⁴. Τὸ ἐπιτελεῖο του ὅμως εἶχε ἀντιρρήσεις: ἐπιχειρηματολογοῦσε, ὁμολο-

58. Βλ. γράμματα Θεοτοκᾶ (Γ.Θ.) 6ης καὶ 8ης Ὀκτωβρίου.

59. Ὅαυτεπε μήπως νὰ συμπεράνουμε πὼς ἔγιναν σκέψεις νὰ μὴν πάει καθόλου στὴ Χίο ὁ Θεοτοκάς;

60. Γ.Θ., 6 Ὀκτ.

61. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζὴ ἀναφ. 929/7 Ὀκτ. 1908. Τὴν ἴδιαν ἀποψὴ ὑποστηρίζει, σ' ἀνταπόκρισή της ἀπὸ τὴ Χίο ἡ «Πρωτὰ» τῆς Κ/Πολῆς στίς 31 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἀνταπόκριση, σὲ μορφὴ γράμματος ἀπὸ τὴ Χίο, υπογράφει κάποιος Λεὺς Γ. Λεὺς.

62. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

63. «Πρωτὰ», 31 Ὀκτ.

64. Γ.Θ., 7 Ὀκτ.

γουμενώς πειστικά, πώς με την αναχώρησή του οι αντίπαλοι θα διέδιδαν ότι τράπηκε σέ φυγή «καί θ' αποθαρρύνουν τους ιδικούς μας, οι όποιοι καθημερινώς πρέπει νά ἐνθαρρύνωνται»⁶⁵. Δέν εἶναι δύσκολο νά φαντασθοῦμε τί ἔκανε βιαστικό τὸ Θεοτοκᾶ. Κι' ἡ ἐπιχειρηματολογία τῶν δικῶν του δέν ἦταν καί τόσο ἐνθαρρυντική. Γι' αὐτὸ καί ἡ αἰσιοδοξία ποὺ διαπιστώνουμε στὰ γράμματα του εἶναι πικρὴ καί βεβιασμένη.

Ἡ καθυστέρηση στὸ τύπωμα καί στὴν ἀποστολὴ τοῦ ἐκλογικοῦ του προγράμματος, πολὺ φυσικὴ, ἀφοῦ κι ἡ ἀπόφαση τῆς ὑποβολῆς ὑποψηφιότητος πάρθηκε ἀργά, προσθέτει καινούριες δυσκολίες. Σύμφωνα μὲ δική του ἐκτίμηση, ἕκατὸ φυλλάδια ποὺ στάλθηκαν γρηγορότερα ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο τῆς σμυρναϊκῆς «Ἀμάθειας», ὅπου ἔγινε ἡ ἐκτύπωση τοῦ προγράμματος, καί μοιράστηκαν ἀμέσως, δημιούργησαν εὐνοϊκὴ ἐντύπωση. «Ποτὲ δέν περίμενα, γράφει στὴ σύζυγό του, ὅτι μὲ τὰ προγράμματα ἦτο δυνατόν νά μεταβάλλουν γνώμην οἱ ἄνθρωποι»⁶⁶. Ὁ Τσελεπιδῆς κυκλοφόρησε τὸ πρόγραμμά του μετὰ τὶς 20 Σεπτεμβρίου, ἡ ἡμερομηνία ποὺ ἀναγράφεται εἶναι 19 Σεπτεμβρίου, ἐνῶ τοῦ Θεοτοκᾶ, παρ' ὅλο ποὺ ἀναγράφει τὴν ἡμερομηνία 4 Ὀκτωβρίου, δέν κυκλοφόρησε πρὶν ἀπὸ τὶς 9 Ὀκτωβρίου⁶⁷. Θὰ μπορούσαμε νά ὑποστηρίξουμε λοιπὸν παίρνοντας ὑπόψη καί τὶς ὅλες συνθήκες τῶν ὑποψηφιότητων, ὅτι τὸ πρόγραμμα τοῦ τελευταίου ἀποτελεῖ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἀπολογία πρὸς ὅσα καταμαρτυροῦνται γιὰ τὴ «μητροπολιτικὴ» ὑποψηφιότητα κι' ἀπάντηση στὸ πρόγραμμα τοῦ Τσελεπιδῆ.

Ἡ σύγκριση τῶν δύο προγραμμάτων μᾶς δίνει μιὰν ἐνδιαφέρουσα εἰκόνα

65. Ὁπου παρ. Φαίνεται παράδοξο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Θεοτοκᾶς στὰ πρῶτα του γράμματα ἐμφανίζεται γεμᾶτος αἰσιοδοξία. Τὴν αἰσιοδοξία του, βέβαια, δὲ στηρίζει μόνο στὸν ἐνθουσιασμό τῶν συντοπιτῶν του Πυργούσιων, ἀλλὰ καί στὴ διαπίστωση ὅτι «πλείστοι ἀντίθετοι στρέφουν καθημερινῶς μὲ τὸ μέρος μας». Καί προχωρεῖ στὸ συμπέρασμα πὼς τὴν «πλειοψηφίαν ἀσφαλῶς τὴν ἔχομεν ἐν Χίῳ, μένουν τὰ νησιά τὰ ὅποια θὰ κρίνουν τὴν ἐκλογὴν ὑπὲρ ἡ κατὰ». Ὅπωςδήποτε δέν πρέπει νά μᾶς διαφεύγει τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν ἦταν μητροπολιτικὴ καί ὅτι στὴν αἰσιοδοξία τοῦ τελευταίου συντέλεσε κι' ἡ ἐπίσκεψή ποὺ τοῦ ἔκαναν οἱ «ἀρχηγὸς τῶν ἀντιθέτων», ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Κουβελά καί Τσελεπιδῆ, βλ. Γ.Θ., 7,8 καί 10 Ὀκτωβρίου. Γιὰ τὸ τελευταῖο τοῦτο περιστατικό ἡ «Παγχαϊκὴ» (15 Νοεμβρίου) ἰσχυρίζεται ἄλλα πράγματα. Ναί μὲν τὸν ἐπισκέφθηκε ἡ ἐπιτροπὴ Λαοῦ, ὅχι ὅμως γιὰ νὰ τοῦ προτείνει νά κηρυχθῇ ἀντιδеспοτικὸς καί νὰ τὸν ὑπερφηφίσει, καθὼς δήλωσε στὶς Κωνσταντινουπολίτικες ἐφημερίδες, ἀλλὰ γιὰ νὰ τοῦ προτείνει μερικὰ μέλη τῆς νὰ τὸν συνοδεύσουν, κατὰ τὴν ἀναχώρησή του, ὡς τὸ πλοῖο, ὥστε ν' ἀποφευχθοῦν τυχόν λυπηρὰ ἐπέσιθδια.

66. Γ.Θ., 9 Ὀκτωβρίου.

67. Τὸ ἐκλογικὸ πρόγραμμα τοῦ Θεοτοκᾶ θ' ἀναφέρεται ὡς Ε.Π.Θ. καί τοῦ Τσελεπιδῆ ὡς Ε.Π.Τ. Οἱ παραπομπὲς στὸ πρῶτο θὰ γίνονται στὸ ἄρθρο τῆς Α. Ἀλιβιζάτου-Θεοτοκᾶ, «Ἐκλογὲς βουλευτῶν στὴν Χίο ἐπὶ Τουρκοκρατίας — Ὑποψηφιότης Μ.Θεοτοκᾶ» στὴ «Χιακὴν Ἐπιθεώρησην» τεῦχος 30/Νοεμ. 1972. Οἱ παραπομπὲς στὸ δεύτερο, γίνονται στὸ μονόφυλλο παράρτημα τῆς «Παγχαϊκῆς».

του πώς αντιμετώπιζε την κατάσταση ό κάθε υποψήφιος. 'Ο Τσελεπίδης πιδ σύντομος, δέν κάνει εισαγωγή, προχωρεϊ άμέσως στην άπαρίθμηση τών προβλημάτων με τά όποια θ' άσχοληθεϊ. 'Αντίθετα, ό Θεοτοκάς αισθάνεται την ανάγκη νά δώσει όρισμένες εξηγήσεις, νά προκαλέσει κάποια «ζύμωση», καθώς θά λέγαμε σήμερα, ώστε ν' αναπληρωθεϊ τό κενό πού αναγκαστικά υπήρχε λόγω τής παραμονής του στην Κωνσταντινούπολη. «Αί περιστάσεις εϊναι κρίσιμοι και δειναί, σημειώνει, και τά καθήκοντα ήμών πολλαπλά, καθήκοντα πρὸς τό Κράτος, πρὸς τό "Εθνος, πρὸς τὰς πατρίδας ήμών. Τών καθήκόντων τούτων ή εκπλήρωσις εϊναι δυνατή μόνον αν όλαι αί έπαρχίαι, όλον τό "Εθνος έν όμονοία και άγάπη συνεργασθώμεν. . .» Και συνεχίζει: «Αύτη εϊναι ή πατρική σύστασις και συμβουλή τών 'Αρχηγών και τών προκρίτων του ήμετέρου "Εθνους ήτις εις όλα τά μέρη τής Αυτοκρατορίας εύλαβώς έγινεν αποδεκτή». Σάν υποψήφιος πατριαρχικός, σάν άνθρωπος πού δέν ειχε φθαρεϊ στά τοπικά κοινοτικά ζητήματα, ό Θεοτοκάς μεταφέρει τίς πολιτικές κατευθύνσεις του 'Εθνικού Κέντρου, και κάνει και την υπόδειξη ότι πώς θά ήταν δυνατό οί Χιώτες ν' αποτελέσουν εξαίρεση στη γενική σύμπραξη όλων τών έλληνικών κοινοτήτων. «'Αλλά δυστυχώς ή άγαπητή πατρίς ήμών [. . .] εύρίσκεται πεισματωδώς διηρημένη δια τά γνωστά τοπικά ζητήματα, και πρὸς αυτά συνεχетίσθη, ως μη ώφειλε, και τό τής εκλογής βουλευτου». 'Η άποψη ήταν ότι τά τοπικά κοινοτικά θέματα δέν έχουν εύρύτερη σημασία από τά στενά έπαρχιακά όρια. Συνεπώς τά τοπικά προβλήματα δέν έπρεπε νά πολυαπασχολούν έναν "Ελληνα βουλευτή, πολύ περισσότερο πού του έπιφυλάσσονταν ένας περίπλοκος και δύσκολος ρόλος στο 'Οθωμανικό Κοινοβούλιο, πού θά καλούνταν νά παρουσιασθεϊ σ' ένα άρραγές μέτωπο σχετικά με τή λύση τών στρυφνών μειονοτικών προβλημάτων τής γερασμένης πολυεθνικής Αυτοκρατορίας. 'Ο Θεοτοκάς δίνει μεγάλη έμφαση στο 'Εθνικό πρόβλημα, προβάλλοντας τρεις πτυχές του: τό θέμα δηλαδή τής γλώσσας, τής στρατολογίας τών χριστιανών και τής εκπαιδευτικής αυτονομίας τών έλληνικών κοινοτήτων⁶⁸. 'Ο Τσελεπίδης αναφέρει μόλις όγδοο τό θέμα τών προνομίων δίχως νά τό ξεχωρίζει από τά άλλα προβλήματα για τά όποια υποσχόταν ν' αγωνισθεϊ. "Ας σημειωθεϊ πώς ένα από τά συνθήματα κατά του Τσελεπίδη ήταν τό εξής: «Μαῦρον εις τόν καταπατοῦντα τά προνόμια Τσελεπίδην. — "Ασπρον εις τόν ανεξάρτητον βουλευτήν μας Θεοτοκάν»⁶⁹.

Εϊναι αλήθεια πώς ό Τσελεπίδης έδινε περισσότερο την έντύπωση τοπικού παράγοντα πού αγωνιζόταν «υπέρ τών γενικών συμφερόντων τής ιδιαιτέρας ήμών πατρίδος και τής όλης έπαρχίας». 'Ομως εϊναι αξιοπερίεργο τό γεγονός ότι, παρά την παραπάνω διαπίστωση, δέν αναφέρει τίποτα στο πρόγραμμα

68. "Οπου παρ. Ε.Π.Θ. § Β, σελ. 213.

69. Βρίσκεται, σε μορφή *feuille-volant*, στο 'Αρχειο Θεοτοκά.

του για την τοπική κοινοτική διαπάλη. Ἀντίθετα, δὲ θάπρεπε νὰ παρίδουμε τὴν εὐκρινή, ὅσο καὶ ἐλάχιστη ὠφέλιμη γιὰ τὸν ἐκλογικὸ τοῦ ἀγῶνα, δῆλωση τοῦ Θεοτοκά πῶς: «καθῆκον μου θεωρῶ νὰ ἴσταμαι μακρὰν αὐτῶν (τῶν κοινοτικῶν ζητημάτων) καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ καταβάλλω πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ νὰ ἐκλίπωσι ταῦτα, ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάμιξις μου, ἐν τριαύτῃ περιπτώσει νὰ παραδέχωμαι καὶ νὰ ἐκτελῶ τὴν γνώμην καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειοψηφίας ἐκείνων ὁτινες θὰ μὲ τιμήσωσι διὰ τῆς ψήφου αὐτῶν»⁷⁰. Ἡ δῆλωση αὕτη, ἐλάχιστη διαφωτιστικὴ γιὰ τὶς προθέσεις του, ἦταν μᾶλλον ἀτυχὴς καὶ σὰν ἔμπνευση: ἐνῶ τὸ νησι ἔβραζε ἀπὸ ἀντιμητροπολιτικὸ μένος, ὁ Θεοτοκάς κάνει μιὰ «σκοτεινὴ» ἀναφορὰ στὸ θέμα, κηρύσσοντας σὰν πεποίθησή του τὴ μὴ ἀνάμιξη τῶν βουλευτῶν στὰ τοπικὰ προβλήματα καὶ τὴν εὐχὴ του νὰ ἐκλείψουν οἱ κοινοτικὲς διαφωνίες, γιὰ νὰ καταλήξει πῶς στὴν ἔσχατη περίπτωσιν θὰ ἐπιδιώξει τὴ λύσιν τοῦ προβλήματος σύμφωνα μὲ τὴ γνώμην ἐκείνων πού θὰ τὸν ψήφισαν. Μ' ἄλλα λόγια, εὐκολα ἔβγαζε κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι θὰ ἐπεδίωκε λύσιν ὑπὲρ τοῦ Μητροπολίτη, μιὰ πού εἶχε συνδεθεῖ τ' ὄνομά του μὲ τὴ μητροπολιτικὴ μερίδα, γεγονὸς πού τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ «ὑποπτό» στοὺς ἤδη φιλοποποὺς χιῶτες, ἀκόμη καὶ στοὺς συγχωριανοὺς του Πυργούσιους⁷¹. Γι' αὐτό, γράφει στὴν γυναίκα του, «οἱ ἡμέτεροι ἀναγκάζονται νὰ λέγουν ὅτι κι' ἐγὼ δὲν τὸν θέλω ἄλλως δὲν εἰσακούονται»⁷². Καὶ ἐπίσης: «Τὸ κατὰ τοῦ Μητροπολίτου ρεῦμα εἶναι ἰσχυρότατον καὶ οἱ χωρικοὶ εἶναι σχεδὸν ὁμόφωνοι κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπειδὴ ἐμὲ θεωροῦν ὡς δεσποτικὸν παραπίθονται οἱ πλείστοι νὰ ψηφίζουν τοὺς ἀντιθέτους. Οἱ ἀντίθετοι ἔχουν πλείστους πράκτορας καὶ διαθέτουν πολλὰ χρήματα πρὸς ἄγρην ψήφω»⁷³. Σ' αὐτὸ τὸ γράμμα εἶναι πού ὁ Θεοτοκάς θέτει μ' ἐπιμονή, τὸ θέμα Μητροπολίτης — ὑποψηφιότητά του. Τὰ σύννεφα τῆς ἀποτυχίας ἔχουν πυκνώσει, δὲν ἐπιτρέπουν καμιάν ἐλπίδα. Συνεχίζει: «Ὁ ἀγὼν εἶναι πολὺ μεγαλύτερος ἀφ' ὅ,τι ὑπέθετα, ἐπαναλαμβάνω, ἔνεκα τοῦ δεσποτικοῦ ζητήμα-

70. Ὅπου παρ. Ε.Π.Θ. § Α, σελ. 213. Κατὰ τ' ἄλλα τὰ δύο προγράμματα δὲν παρουσιάζουν διαφορές. Καὶ οἱ δύο ὑποψήφιοι διακηρύσσουν ὅτι θ' ἀγωνιστοῦν γιὰ τὴ λύσιν τῶν γνωστῶν τοπικῶν προβλημάτων (ἐγγεῖος φόρος Μαστιχοχώρων, τέλη Λιμενικῆς Ἑταιρείας, κλπ.).

71. Γ.Θ. 10 Ὁκτωβρίου.

72. Στὸ ἴδιο. Ἐπίσης βλ. καὶ Γ.Θ., 7 Ὁκτ.

73. Γ.Θ., 16 Ὁκτ. Ὅσον ἀφορᾷ τὴ δικὴ του χρηματοδότηση ἡ μοναδικὴ μνεία πού γίνεται στὰ στοιχεῖα πού ἔχουμε, εἶναι τὸ γράμμα τοῦ τῆς 8 Ὁκτ. «Χθὲς ἐγίνε συνεισφορά διὰ τὰ ἐκλογικὰ ἔξοδα, ἐγὼ ἔγραψα 40 λίρας» ἀνω τῶν 100 ἐμαζεύσαμεν ἐντὸς 10 λεπτῶν». Ἐξάλλου οἱ ἀντιμητροπολιτικοὶ χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο ἐπιχείρημα: «Τὸ 1/10 μόνις τῶν ἐκλεχθέντων ἐκλεκτῶν ἐν Χίῳ παρ' ὅλας τὰς [...] χρηματικὰς θυσίας εἶναι Θεοτοκαῖοι», βλ. «Πρωτὰ», 31 Ὁκτ.

τος⁷⁴. 'Εγὼ φωνάζω ὅτι εἶμαι ἀνεξάρτητος, διότι δὲν ἡμπορῶ νὰ ὀμιλήσω κατὰ τοῦ Δεσπότη καὶ οἱ κατ' αὐτοῦ δὲν με πιστεύουν. 'Αν δὲν ἐπιτύχωμεν αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ αἰτία⁷⁵.

Οἱ ἐκλογεὶς ἄρχισαν τελικά στὴ Χίο στὶς 14 'Οκτωβρίου μὲ καθυστέρηση ἡμερῶν, ποὺ πέτυχαν οἱ μητροπολιτικοὶ μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὅτι πρέπει ν' ἀρχίσουν σ' ὅλα μαζὶ τὰ μέρη τοῦ νησιοῦ οἱ ἐκλογεὶς. Τὴν καθυστέρηση ἐπεδίωξαν γιὰ νὰ κερδίσουν περισσότερες ψήφους· νόμιζαν πὼς «πλεῖστοι ἀντίθετοι στρέφουν καθημερινῶς μὲ τὸ μέρος μας», καθὼς ἔγραφε ὁ Θεοτοκάς⁷⁶. Καὶ πέτυχαν τὴν καθυστέρηση γιὰτὶ μέλη τῆς μητροπολιτικῆς μερίδας κατεῖχαν τὰ κοινοτικά συμβούλια καθὼς καὶ τὶς ἐφορευτικὲς ἐπιτροπές. Γιὰ τὸ πότε θὰ προσέρχονταν οἱ ἐκλογεῖς εἶχε γίνει συζήτηση στὴν Κεντρικὴ 'Εποπτικὴ 'Εκλογικὴ 'Επιτροπὴ, ποὺ εἶχε σχηματιστεῖ. Στὴν ἀρχὴ ἀποφασίστηκε νὰ εἰδοποιούνται οἱ ἐκλογεῖς 24 ὥρες πρὶν, γιὰ νὰ προσέλθουν στὰ ἐκλογικὰ κέντρα. Σ' αὐτὸ ὅμως ἀντέδρασε ὁ Τσελεπίδης ἔντονα, μὲ ἔνσταση. 'Εγίνε συμβιβασμὸς καὶ ὁρίστηκε συγκεκριμένη ἡμερομηνία γιὰ κάθε χωριό, ἀρχίζοντας, καθὼς εἶδαμε, ἀπὸ τὶς 14 ὡς τὶς 24 'Οκτωβρίου.

Καὶ βέβαια δὲν ἔλειψαν οἱ πιέσεις πρὸς τοὺς ψηφοφόρους κι' οἱ καλπονοθεύσεις ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς ποὺ κατεῖχαν τὶς θέσεις - κλειδιά. 'Εκταση πῆρε τὸ θέμα τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων: ψηφοφόροι ποὺ περιλαμβάνονταν στοὺς καταλόγους, ποὺχαν συντάξει οἱ κατὰ τόπους ἱερεῖς, ἀποκλείονταν γιὰτὶ δὲν εἶχαν καταγραφεῖ στοὺς καταλόγους τῶν ἐφορευτικῶν ἐπιτροπῶν. 'Ενας μάλιστα δημογέροντας στὴν Καλλυμασιά εἰδείξε τέτοιο ζῆλο, ποὺ ξέχασε νὰ καταγράψει καὶ τ' ὄνομά του⁷⁷.

Οἱ Κουβελικοὶ ἀντιλήφθηκαν φυσικὰ τὸ γεγονὸς καὶ παραπονέθηκαν στὸν Τοῦρκο Διοικητὴ, ζητώντας ταυτόχρονα τὴ συμπληρωματικὴ ἐγγράφῃ ὅσων εἶχαν διαγραφεῖ καὶ τὴ συμμετοχὴ τους στὴν ψηφοφορία. Τὸ αἷτημα τους ὁ-

74. Τὸ ἐπαναλαμβάνει ἀπ' ἀφορμὴ τὴ συγκέντρωση στὰ Μαστιχόχωρα ποὺ δὲν εἶχε καὶ ὅλου ἐπιτυχία. Στὸ ἴδιο, Γ.Θ. 16 'Οκτ.

75. Στὸν ἐκλογικὸ ἀγῶνα μπῆκαν, μὲ τὸν τρόπο τους, καὶ οἱ ὁμογενεῖς Χιώτες ποὺ τακτικὰ ἐπιχορηγοῦσαν τὰ διάφορα κοινοτικὰ καταστήματα. 'Ο Μ. Καλβοκορέσης, ποὺ βρισκόταν στὴ Χίο, εἰδοποίησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ἀδερφοὶ Ράλλη τοῦ ἔγραψαν ἀπὸ τὴν 'Αγγλία ὅτι σκέφτονται ἂν πρέπει νὰ συνεχίσουν νὰ δίνουν τὴ συνδρομὴ τους λόγω τῆς ἑλληνικῆς κοινοτικῆς ἀρχῆς. Τὸ γεγονὸς διαδόθηκε βέβαια, χωρὶς ὅμως νὰ κάνει καμὴν ἐντύπωση στοὺς Χιώτες. 'Ο Καλβοκορέσης ἄλλαξε τότε τακτικὴ: πληροφόρησε τὸν Κυπραῖο πὼς οἱ ὁμογενεῖς ἀπὸ τὴν 'Αγγλίαν ἀδερφοὶ Ράλλη, 'Αργέντης, Σεκιάρης καὶ ὁ ἴδιος θ' αὐξήσουν τὶς ἐπιχορηγήσεις κατὰ χιλιάδες λίρες 'Αγγλίας, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξει σταθερότητα στὴν ἐσωτερικὴ κατάσταση καὶ τὰ κατὰλληλα πρόσωπα στὴ διοίκηση τῶν κοινοτικῶν. Βλ. ἀναφορὲς 953/14 'Οκτ. καὶ 983/25 'Οκτ. 1908.

76. Γ.Θ., 9 'Οκτωβρίου.

77. «Παρχακί», 5 Νοεμβρίου. 'Επίσης βλ. ἀναφορὲς Κυπραίου πρὸς Μπαλτατζή, 952/14 'Οκτωβρίου καὶ 966/18 'Οκτωβρίου.

μως δὲν ἔγινε δεκτὸ γιατί εἶχαν λήξει οἱ προθεσμίες⁷⁸. Καί ἡ «Παγχαϊκή» συμπεραίνει: «Ἐκεῖ ὅπου ἦτο ἡ νίκη ἐξησφαλισμένη ὑπὲρ τῆς Κουβελικῆς μερίδος (τὰ πνεύματα κατέχονταν τόσο πολὺ ἀπὸ τὰ κοινοτικά, ὥστε δὲν ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψήφιου Τσελεπίδη) ἡ ἐκλογικὴ ἀπογραφὴ ἔκαμε λάθος κατὰ 4 ἕως 6 ἐκλέκτορας, ἐκεῖ δὲ ὅπου ἡμφεσβητεῖτο, ἠῤῥήθη κατὰ δύο τοιούτους ὡς εἰς Καρδάμυλα»⁷⁹. Τελικὰ κατὰ τὴν ἴδια ἐφημερίδα, βγῆκαν 35 ἐκλέκτορες (μὲ τὶς Οἰνοῦσας καὶ τὰ Ψαρά) ἐπὶ 16.176 ἐκλογέων, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ βγοῦν πᾶνω ἀπὸ 45, γιατί οἱ ψηφοφόροι ἦταν περισσότεροι.

Ἐντούτοις ἡ προοπτικὴ ἐπιτυχίας φαίνεται πῶς μακρυνή τῶρα γιὰ τὸ Θεοτοκά: «Δὲν εἶμαι πολὺ εὐχарιστημένος ἀπὸ τὰ ἐκλογικά», γράφει. «Ἐως τώρα ἰσοψηφοῦμεν μὲ τοὺς ἄλλους ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ὑπερτερῶμεν. Ἐχομεν πάντοτε ἐλπίδας πολλὰς»⁸⁰. Τὶς ἐλπίδες τοῦ ὁ Θεοτοκάς, ὅπωςδὴποτε ὑπερβολικῆς, στήριζε στὶς ψηφοφορίες πού ἀπόμεναν νὰ γίνουν στὸ τμήμα Μαστιχοχώρων καὶ στὸ τμήμα Καρδαμύλων. Στὸ πρῶτο ἀνῆκε τὸ χωριὸ Πυργί, ἰδιαίτερη πατρίδα τοῦ, ὅπου ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἦταν σχεδὸν ἐξασφαλισμένη. Ἀπὸ τὸ ἄλλο τμήμα καταγόταν ὁ Μητροπολίτης Χίου κι' αὐτὸ ἐξασκοῦσε κάποια ἐπιρροή στὸν πληθυσμό. Ὁ πληθυσμὸς τοῦ τμήματος Καρδαμύλων, ἂς σημειωθεῖ, ἦταν ἀρκετὰ μεγάλος, ὥστε νὰ βάλει σ' ἀνησυχίες τὴν ἀντιμητροπολιτικὴ μερίδα: δραστηριοποιήθηκε ἀμέσως ὥστε νὰ διασπᾶση τὶς Θεοτοκαϊκὲς ψήφους⁸¹.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ὁ Θεοτοκάς ἀπὸ νωρὶς εἶχε διαπιστώσει πῶς κι' οἱ συμπατριῶτες τοῦ ἀκόμα Πυργούσιοι ἔτρεφαν ἀντιμητροπολιτικὰ αἰσθήματα⁸². Ἀφοπὸ τοῦ εὐχῆθηκαν εὐκαιρίαν νὰ πετύχει, τοῦ ὑπόδειξαν ἐπίσης πῶς αὐτὸς θὰ κρίνει ποιὲς εἶναι οἱ κατάλληλες ἐνέργειες γιὰ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Μητροπολίτη⁸³. Ἐξάλλου ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς διαδόθηκε ἐπιτήδεια, δίχως φαίνεται νὰ εὐθύνεται γι' αὐτὸ ὁ ἴδιος ὁ Θεοτοκάς⁸⁴, πῶς τὴν ὑποψηφιότητά τοῦ ὑποστήριζε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ἐνῶ ἡ Ἑλλ. Πρεσβεία στὴν Κων/πολὴ καὶ ὡς κι' ὁ ἴδιος ὁ Οἶκ. Πατριάρχης τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ μόνο κατάλληλο. Γιὰ τὴ στάση τοῦ Πατριάρχου στὸ μητροπολιτικὸ ζήτημα εἶχε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀντιδράσει βίαια ἡ «Παγχαϊκή»: «Διότι ἡμεῖς τοῦλάχιστον, ἔγραφε στὶς 30 Αὐγούστου, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν παντάπασιν ὅποια εἶναι σήμερον ἱ-

78. Ὁ Τοῦρκος διοικητής, λόγῳ τοῦ ἡπιοῦ καὶ συμβιβαστικοῦ χαρακτήρα τοῦ, εἶχε γίνει στόχος τῶν Χίων Μουσουλμάνων, πού, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς μητροπολιτικούς, ζητοῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσή τοῦ ὡς ἀνεπαρκοῦς, βλ. ἀναφ. 944/11 Ὀκτ. Ἦσως αὐτὸ στάθηκε ἡ αἰτία νὰ πάρει τὴν παραπάνω ἀπόφαση, γιὰ νὰ φανεῖ εὐχάριστος στοὺς μητροπολιτικούς.

79. Στὸ ἴδιο, 966/18 Ὀκτ. Ἐπίσης «Παγχαϊκή», 5 Νοεμ. Στὸ φύλλο αὐτὸ τῆς «Παγχαϊκῆς» ὑπάρχουν λεπτομέρειες γιὰ τὶς ἐκλογὲς στὰ χωριά τῆς Χίου.

80. Γ.Θ. 18 Ὀκτ.

81. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζή, ἀναφ. 966/18 Ὀκτ.

82. Γ.Θ. 9 Ὀκτ.

83. Κυπραῖος κλπ., 981/25 Ὀκτ.

84. Στὸ ἴδιο.

δίως ή έθνική δρᾶσις τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὁπόταν πεισμόνως καί παρὰ τὰ ζωτικά συμφέροντα αὐτοῦ τοῦ Γένους, ἐννοεῖ νά πολιτεύηται ἀπέναντι τοῦ Ὁρθοδόξου ποιμνίου, οὐχί ὡς ἐπιτάσσει τὸ δίκαιον καί ἡ ἀλήθεια, ἀλλ’ ὡς ὁ ἀπαισιώτερος τῶν τυράννων, παρορῶν καί περιφρονῶν τὰ δίκαια τοῦ λαοῦ καί θέλων βία νά ἐπιβάλλῃ αὐτῷ, ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε, ἀρχιερεῖς, οἵτινες τῷ εἶναι ἀπεχθεῖς ἐκ τε τοῦ ἰδιωτικοῦ αὐτῶν καί ἐπισήμου, ὡς ἀνωτέρων ἀρχηγῶν, βίου». Τὰ ὑπονοούμενα γιά χαμιδικῆς νοοτροπίας ἐπεμβάσεις τοῦ Πατριάρχου εἶναι σαφέστατα. Ἡ τακτική ποῦ ἀκολούθησαν προσεκλογικά οἱ μητροπολιτικοί, ἀπειλῶντας καί μ’ ἀφορισμὸ ὅσους δὲ θὰ ὑπερφύριζαν τὸ Θεοτοκά, δὲ βελτίωνε καθόλου τὴν κατάστασιν⁸⁵. Πάντως στὰ Καρδάμυλα οἱ θεοτοκαῖοι ὑπερφρίστηκαν. Κατὰ τὸν Κυπραῖο⁸⁶ τὸ γεγονός δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ χαρακτηρισμὸ ποῦ πῆρε ἡ ἐκλογή: ὅσοι δηλαδὴ ψήφισαν τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς σήμαινε ὅτι καταψήφισαν τὸ Μητροπολίτη, πράγμα ἐξευτελιστικὸ γιά τὸ χωριὸ τους ἀπ’ ὅπου καταγόταν ὁ Δεσπότης, καί τὸ ἀντίθετο. Στὰ Μαστιχόχωρα ὅμως ὅπου κυρίως στήριζαν τῖς ἐλπίδες τους οἱ Θεοτοκαῖοι ὑστέρησαν κατὰ πολὺ. Τὰ τελικά ἀποτελέσματα ἦταν συντριπτικά ὑπὲρ τοῦ Τσελεπιδῆ. Ἀπὸ τοὺς 35 ἐκλέκτορες οἱ 28 ψήφισαν Τσελεπιδῆ, ὁ 1 Θεοτοκά, κι, οἱ ὑπόλοιποι 6 ἀπέσχον⁸⁷.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἔγινε φανερὸ πὼς τ’ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφορούσαν περισσότερο τὸ Μητροπολίτη παρὰ στὸ Θεοτοκά: «Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τούτου [. . .] καταφαίνεται [. . .] καί ἡ πραγματικὴ δύναμις τῶν μητροπολιτικῶν, μόλις εἰς τὸ 1/10 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ ἀνερχομένη . . .»⁸⁸. Ἐντούτοις δὲν παύει νά ἀποτελεῖ γιά τὸ μελετητὴ ἐρώτημα ἡ ὑποψήφισαν Θεοτοκά. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῆς «Πρωτῆς» ἐπιχειρεῖ μιὰν ἐξήγηση: «Λυπᾶμαι κυρίως διότι ὁ φίλος Μ. Θεοτοκάς τῆς χειρίστης ἔτυχεν ὑποδοχῆς ἐν τῇ πατρίδι, ἀλλὰ πταίει ὁ εὐλογημένος διότι τὸ μὲν ὑπὸ φιλοδοξίας, τὸ δὲ ὑπὸ ἀτομικῶν συμφερόντων ἐξωθούμενος ἐπίστευσεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Δεληγιάννη καί ἄλλων ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ ἀσφαλῶς»⁸⁹. Τὴν ἴδιαν ἀποψὲ ὑποστηρίζει κι’ ἡ «Παγγικακή»: «Εἵμεθα εἰς θέσιν νά βεβαιώσωμεν ὅτι ὅλως ἀφελῶς καί μὲ ἐλαφρὰν τὴν καρδίαν ὁ κ. Μ. Θεοτοκάς ἐγένετο θύμα τῶν ἐπιτηδεῶν, τῶν μηδὲν σεβασθέντων μέχρι σήμερον»⁹⁰.

Ἡ ἐξήγηση ὅμως αὕτῃ ἐλάχιστα φαίνεται πιθανή. Ὁ Θεοτοκάς δὲν ἦταν ὁ τυχαῖος φιλόδοξος ὑποψήφιος, ποῦ θὰ ἐνεργοῦσε ἀπὸ προσωπικά κίνητρα καί

85. Στὸ ἴδιο.

86. Στὸ ἴδιο.

87. Κυπραῖος πρὸς Μπαλτατζῆ ἀναφ. 1056/11 Νοεμ. Ἐπίσης βλ. «Παγγικακή», 15 Νοεμβρίου.

88. «Πρωτῆς», 31 Ὀκτ.

89. Στὸ ἴδιο.

90. «Παγγικακή», 15 Νοεμβρίου.

θὰ προχωροῦσε σ' ἓναν ἀγώνα, μὲ ἐλάχιστες, ἂν ὅχι καθόλου ἐλπίδες. Κι' ἂν ἦταν αὐτὴ ἡ περίπτωση δὲ θὰ ξεκινοῦσε τὸν ἀγώνα τὸν Ὀκτώβρη, καμιά δεκαριά μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐναρξὴ τῶν ἐκλογῶν, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ ὁ ἀντίπαλος εἶχε ἀρχίσει τὶς ἐνέργειες ἀμέσως μετὰ τὴν προκήρυξη τῶν ἐκλογῶν. Ἐξάλλου τὰ ἀτομικὰ συμφέροντα τοῦ Θεοτοκά δὲν ἦταν σὲ κατάστασι ποὺ νὰ ὑπαγορέψουν τέτοιες βιαστικὲς κι ἀβέβαιες λύσεις. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά, ἡ προσοχὴ μὲ τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται, κι' εἶναι ἀξιοπρόσεχτο αὐτὸ, ἀκόμη καὶ πρὸς τὴ γυναῖκα του, δὲ μᾶς ἐπιτρέπει παρὰ μόνο κατὰ μέρος νὰ προσεγγίσουμε τὴν ἀλήθεια.

Στὶς περιστάσεις ἐκεῖνες φαίνεται βέβαιον πὼς ὁ Θεοτοκάς δὲν κινήθηκε ἀπὸ προσωπικὰ κίνητρα: Ὁ Μητροπολίτης Χίου, γιὰ λόγους ποὺ δὲν ἐξετάζουμε στὴ μελέτῃ αὐτῇ, ἔπρεπε, φαίνεται νὰ παραμείνῃ στὴ θέση του, ἐργαζόμενος γιὰ τὰ προνόμια τοῦ Ἑθνους⁹¹. Ἔτσι, εἴτε πιστεύει ὅχι πὼς ὁ Ἑλληνας βουλευτὴς εἶναι ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑθνους καὶ δὲν πρέπει ν' ἀναμειγνύεται στὶς στενὲς τοπικὲς διαμάχες, ὁ Θεοτοκάς ἔπρεπε νὰ παριστάνῃ τὸν ἀνεξάρτητο. Θὰ μποροῦσε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ διασπάσει τοὺς ἀντιμητροπολιτικούς ψήφους, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ὁ Δεσπότης, καθὼς τελικὰ ἔγινε, ἀπογυμνωμένος ἀπὸ κάθε λαϊκὸ ἔρεισμα, γεγονός ποὺ θὰ τὸν καθιστοῦσε ἐξαιρετικὰ εὐάλωτο στὰ πυρὰ τῶν Νεοτούρκων. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀποψη τοῦ Κυπραίου ποὺ ἐξηγοῦσε τὴν προσπάθεια διάσπασης τῶν ἀντίπαλων ψήφων μὲ τὸ «καλογερικὸ πείσμα» τοῦ Δεσπότη, φαίνεται μᾶλλον ἐλλιπής. Μποροῦσε ὁ Θεοτοκάς νὰ γίνῃ ὄργανον ἐνὸς τέτοιου πείσματος; Πρέπει νὰ σημειώσουμε πάντως ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Κων/πολὴ ἔγινε συνεδρίαση στὶς 30 Ὀκτωβρίου, μὲ τὴν συμμετοχὴ τοῦ Πατριάρχου γιὰ τὸ Μητροπολιτικὸ ζήτημα⁹².

Σημειώσαμε παραπάνω πὼς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν ἀφοροῦσαν μᾶλλον στὸ Μητροπολίτη Χίου. Δὲ θάπρεπε λοιπόν, νὰ τὰ δοῦμε σὰν προσωπικὴ ἐπιτυχία ἢ ἀποτυχία τοῦ Τσελεπίδη ἢ τοῦ Θεοτοκά. Πρέπει ὅμως νὰ τὰ δοῦμε σὰν ἔνδειξη τοῦ πῶς ἀντιλήφθηκαν τὴ συνταγματικὴ ἐλευθερία οἱ Χιώ-

91. Βλ. παραπάνω, σελ. 251, ὑποσ. 31. Τὸ ἐρώτημα ποὺ πρόβαλλαν οἱ Νεότουρκοι σὲ τέτοιες περιπτώσεις ἦταν κατὰ πόσο οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ «Rum-milleti» ἀντιπροσώπων πραγματικὰ τὸν ἐλληνικὸ πληθυσμό.

92. Στὴ συνεδρίαση αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Οἶκ. Πατριάρχου καὶ τὸ Θεοτοκά πῆραν μέρος καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἐάνθης, ποὺ ἦταν Χιώτης, καὶ ὁ Φατῆς συνεργάτης τοῦ Θεοτοκά, καὶ πληρεξούσιος τοῦ Δεσπότη Χίου. Ὁ τελευταῖος δήλωσε, ἐκ μέρους τοῦ Δεσπότη, πὼς δὲν ἐννοοῦσε ἄλλῃ λύση παρὰ τὴν παραπομπή του σὲ δίκη, βλ. «Πρόεδρος» Κων/πολῆς 31 Ὀκτ. Ὑστερὰ ἀπὸ μερικὲς μέρες οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Μητροπολιτικῆς μεριδᾶς Καναλάς, Κουφουδάκης, Μερουνῆς καὶ Παπαδόπουλος ἔστειλαν τηλεγράφημα στὴν Ἱ. Σύνοδο, συστήνοντας τὴν παραίτησιν τοῦ Χίου, γιὰ νὰ ἡσυχάσει ὁ τόπος. Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ συζητήθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς Ἱ. Συνόδου στὶς 4 Νοεμβρίου, κατὰ τὴν ὁποία κατατέθηκε καὶ νέος Τουρκικὸς τεσκερὲς — ὁ ἔνατος κατὰ σειρά — ποὺ ζητοῦσε τὴ γρήγορη λύση τοῦ προβλήματος.

τες. Ἡ συνταγματικὴ ἐλευθερία εἶχε γι' αὐτοὺς ἓνα πολὺ συγκεκριμένο νόημα: τὴν ἀπαλλαγὴν τους ἀπὸ τὸ δεσποτικὸ Μητροπολίτη. Κι' ἡ βοήθεια τῶν Νεοτούρκων, ὅσο κι' ἂν ἡ μόνη χιακὴ ἐφημερίδα ἐκεῖνο τὸν καιρὸ, ἡ «Παγ-χιακὴ», ποὺ ἄς σημειωθεῖ τυπωνόταν στὴν Ἀθήνα, δὲν κάνει ἐκτενὴ ἀναφορὰ στὸ θέμα, ἦταν ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸ χιακὸ λαό. Καὶ ἀκριβῶς παρόμοιες ἀδυναμίες τῆς ἐθνικῆς διοίκησης τῶν κοινοτήτων ἦταν ποὺ δημιούργησαν τὶς εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἐπεμβαίνουν οἱ Νεότουρκοι στὰ ἐσωτερικά τους, ἄλλοτε λιγότερο κι' ἄλλοτε περισσότερο φανερά.